MISSIVE,

AEN

D. BALTHAZAR BEKKER,

In 't Korte

Ontdekkende de gronden van sijn

Mis-grepen,

Begaen in sijn drie Tractaten

De *Betooverde Weereld*, over den Prophete *Daniel*, en van de *Cometen.*

WAER IN

N. Orchard, in sijn *Leeringe der Duivelen den grooten afval der Christenen*,

Ende

Den spotterigen *Philopater* in *sijn leven*, ook hare voldoeninge konnen krygen.

Tot Nederlands *waerschouwinge*, *en onderricht der* Joden.

[Door Jacobus Schuts]

In 's Gravenhage, by BARENT BEEK, Konst- en Boeckverkoper, woonende op 't Speuy, 1692.

TOE-EIGENING

Aen den

Ed. Groot-Achtbaren Raed

Der STAD

AMSTELDAM.

HEt ondermynen, en opentlijk bestormen van Gods Heiligdom, zoo ooit met geweld ondernomen, word in dese dagen met seer algemeenen of-hef voort geset. Te gevaerlijker, als 't onder voorwenselen van Satans Throon te bryzelen geschied. Veelsins ziet men *het Gereformeerde Christendom* daer door, niet tusschen *Iesu bloed* en *Mariaes melk*, maer tusschen de velerley verwerringen van *Leere*, en

Weerelds-ſtand in ſtaet gebragt, om uit te roepen:

Quo me vertam? neſcio.

Ik weet niet, waer ik my wenden zal? zoo men alles naew onderzoekt, men zal, dat de algemeinſte ſluit-reden daer op uitkomt.

Dat men het op eene uiterlijke moraliteit en gema‸iertheit aenlegge.

Een zacck, zoo ſtrijdig met Gods wel-behagen, die 't *herte* eiſcht, en 't *heele verſtand*, Mat. 22. dat den *Chriſten naem* op het *Heidenſch moreel* of *zede-kundige*, de wrake Gods verſwaert. Die dat met een ſchemer-licht zien, bekennen, dat het omgekomen is, met Land en Kerke, indien de Heere de Kerf-ſtok zow willen af-doen.

Dewijle dan, Ed. Groot *Achtbare Heeren*, dat de weg Gods is, van ouds af, hebben wy de zucht, om dat voor te komen,

men, of te matigen, over ons laten meester worden, om dese *Missive* tot beste van het gemeen te geven.

Dat wyse aen U Ed. Groot Achtb. op-offeren, is, om dat U Ed. Achtb. Stad ons toeschynt, als geschikt, tot *een Moeder in Israël*, en in deselve alles bysonder werksaem is, om haer die Krone af te wenden. U Ed. Groot Achtb. wakkerheyt sal haer dien roem konnen vestigen, door een volstandig yveren tegen alle die schadelijke ondermeyningen, van dat kostelijk gevaerte van *Jesu Kercke*, het pronk-juweel, en proefstuk van sijne grootdadicheden. De God des Hemels gebiede over U Ed. Groot *Achtb.* sijn geest en zegen, om u geheiligden toe-leg, tot *Do. Bekker*, en aller, met dien zelfden geest beswangerde, en in onse *Missive* wederleide, hare ziels behoudenisse, U Ed. Groot *Achtbare yver*

te leiden, en aen te wakkeren! dat het *Voedster-heerschappy* van *Zion* U Ed. Groot *Achtb.* als een recht van *eerst-geboorte* omhangen worden, *als de Heere komt*, om de zake sijnes Huyses te redden.

Kan myne geringen arbeid daer toe yets *contribueeren*, gelijk haer oogmerk is? wy zullen U Ed. Groot *Achtb. protectie* een singulierere genade van God rekenen, om ons te doen zyn, en blyven

Ed. Groot Achtb. Heeren

U Ed. Groot Achtbaerheden getrouwe en verplichten Dienaer

N. N.

Op-

Op-merkende Lezer!

§ 1.

ALle ding heeft sijn tijdt, zegt *Salomon*, Eccl. 3. vs: 1. *daer is een tijd om te swygen, en een tijd om te spreken*, v: 7. *een tijd* mogenw'er byvoegen, *dat yemand eerst in de twist-zake is*, en *een tijd*, *dat sijnen naesten komt, en hem onderzoekt*, Die tijd scheen my nu geboren, nu D°. *Bekker* ten *derde-male* een *twist-appél* heeft gelieven te werpen in land en kercke, over 3 bysondere stoffen. De laetste, met *sijn betooverde weereld* heeft de meeste ontroeringe gemaekt; en om dat sy de algemeenste is, dringt sy 't gevoeligst, dat men op 't bedaren van *Zions ontrustinge*, *het heelen van hare breuke* bedacht zy. Ik dacht, eer ik myne geringe hulpe toe-bragt, noodig uyt-te-zien, of, en wat'er tot heelinge zou mogen by-gebragt worden. Maer niet vindende, *dat de betooverde weereld*, met een algemeine, en genoegsame voldoeninge is tegen-gesproken; zoo dacht het myn beurt te wesen, om te beproeven

Quid valeant humeri!

Wat onse schouderen vermogten! Doch niet zonder wensch en verlangen, datse *van onder* mogten hebben Eewige armen?

De redenen, die ik particulier hebbe, om niet voldaen te zyn in het gène D°. *Bekker* is tegen gebragt, zyn voornamelyk, dat 'er alleen op sijn *laetste* werk aengeloopen word: en dat men over *sijne eerste* van *zege* roemt; met name, dat met sijn *Daniel*, de *Prophetische verklaringen* der Broederen de dood-steek hebben ontfangen. Ook oordele ik, dat sijn E. stellingen over *Daniel* immers zoo nadeelig zijn, hoe wel zoo tastelyk niet. En dat niemand sijn E. daer over hebbende tegen-gesproken, men hem het dwaes genoegen niet laeten moet, van zich te laeten omvoeren, op *een zegen-wagen* voor de *overwinninge*. Niemand heeft ook van het onheil, dat *het Ryke Jesu* uyt sijn E. tractaet over de *Cometen*, gebrouwen en bevestigt is, gewaerschout. Dat alsoo niet en behoorde. Ik hebbe *my* dan tot alle *drie* eenmoedig aen *gegord*. *De heere ontgorde my*, tot verrolykinge, met *zege*, en tot op-bou van sijnen *Tempel?*

§ 2. Ik doe het *kortelyk*, om dat sijn E. zaken, hoe wijd-luftig uytgebreid, in zekere *gronden* alleen, het klaersten en krachtigst, tot niet gemaekt, en *over hoop geworpen* konnen worden.

§ 3. Ik

§ 3. Ik doe het, by forme van een *Missive*, aen sijn E. om dat ik te minder de palen van *bescheidenheit*, en *vriendelykheit* zou te buiten gaen.

§ 4. Valtse wat lang! De *Salmasy* benemen ons de schuld, die daer in mogt zijn, en de rijkheit der stoffe blykt ons.

5. Datwe *de Missive* gemein maken, is om dat de gemeine stichtinge noodig is.

6. Ik verberge my achter het tafereel; om dat ik redenen hebbe, waerom ik niet en wilde, dat myn *slinker-hand* wist, wat myn *rechter* deed.

7. Zoo de Heere wil, dat ik *de gordynen* opschuive, of dat ik my *van achter de vaten* openbare; dat het ook dienstig gedacht zou konnen worden, D°. *Bekker mis-verstand* breeder te openen: het en zal my niet beswaert zyn, te toonen, dat alle *Philosophische*, *Spits-winnicheden* en menschelyke bedenkingen, zelfs in hare netste redekavelingen, zich waerdig maken het bekende zeggen:

Ne sultor ultra crepidam!

Schoe-maker by uw Leest! als sy zig vermengen in het onderzoek van Gods *woorden* en *werken*, na de regelmate des *heiligdoms*.

8. Niet duister, meine ik, dat te konnen afgemeten worden, zoo yemand slechts aendacht, en zucht tot God toe-brengt by het lesen van dese *Missive*. En zoo veel de *Cometen* belangt meine ik niet, of d' *Heere Gravius*, wel eer ook over de *Cometen* op het tooneel gekomen, doch my nu niet by de hand, zal 'er ook sijne voldoeninge vinden. Te meer, om dat de minste werken Gods ons behoorden te leeren, en te waerschouwen, het genen daer toe hy de grootste, en zeldsaemste gebruikt; by gebrek, dat wy ons door de gewoonste niet willen laten waerschouwen. Daerom toonen wy, uyt Deutr. 28. dat zelfs *de viericheyt* &c. by Israel moest gestelt worden onder de *teekenen en wonderen* die haer dat indachtig maken mosten. En terwyl de Heere daer onder ook telt hare *nederlagen* voor het aengesichte der vyanden: en datwe in *Iosua* daer van zoo merkwaerdigen voorbeeld hebben dat *Israël* de nederlage alleen van 3000. man, daer onder niet meer als 36 *verslagene*, moest aenmerken, als een zeker *teeken*, en een *voorbode*, indien sy *den ban* niet op-zochten, en gevonden zijnde, uyt het midden wech deden, dat swaerder onheil en volkomen ondergang haer lot wesen zou: zoo hebbe ik te meer gedacht, noodig te sijn, by ocasie van de *Cometen*, de weereld te doen merken, op het gene sy gewoon is,

is, tot grote schade van de boetvaerdicheyt, die zoo grootelyks vereischt word, over 't hooft te zien.

9. Belangende de *Prophetische Schriften* moet ik myne verwondering niet verbergen, die ik hebbe over het gemeene oordeel der gener die zich tegen der selver verklaringen zetten. In Do. *Bekker* ziet men dat het is.

Ab uno extremo, ad aliud:

Van het eene uiterste tot het ander, dat van weers-kante nooit goed wesen kan. *Men weet met vele Prophetien geen raed.* Vele meinen, het in *den hemel* eerst den tyd wesen zal, om se te verstaen. Do. *Bekker* daer-en-tegen, dat'er vele zyn, die men voor heen *net verstaen* heeft, maer nu 'er *geen raed* mê en *weet*, *om datwe onvoorsien zyn, van die behulpmiddelen, die de Ioden wel eer hadden.* Ik hope, dat ik in myn vertoog sijn E. en alle onge-passioneert die *misgreep* doe vatten. Merk ten exempel maer op Ierm. 38.4. en zie, *hoe met de menschen de prophetien ten tyde van hare vervullinge*, verstonden! Maer wil een ander *in den hemel* eerst bericht worden, omtrent die *Schriften*! hy zie toe, dat hy den tyd niet laet ontslippen, en zich den Hemel onwaerdig make. Want het is, of men den Heere sijn boek weer t' huis zenden wow. Maent *Iesaias* te vergeefs aen, *te zoeken in het boek des Heeren*, cap. 34. zet *Iohannis* tot een vergeefse verwachtinge op, als hy se *zalig* noemt, *die het woord sijner prophetie lesen en hooren*, *cap.* 1: 3? heeft den *Propheet* ongelyk, als hy zulke menschen vergelykt, by *die niet willen lesen*, om dat *het boek gesloten is*; *en als men 't opent, zich ontschuldigen, datse 't niet lesen konnen*, Ies. 29. Waer zal *Petrus* blyven, die wil *dat men op het Prophetische woord acht geeft*; en hy pryst se die het doen: om dat het *een licht* moet worden, schynende in de duisternissen onzer herten, 2 Pet: 1! Moeten we het licht van die Kennisse eerst *in den hemel* wachten; en is ons *de geest* nu al *gegeven*, *om toekomende dingen* te verkondigen, Ioh: 16: 13.? zullen wy het *daer eerst* verstaen, hoe konnen, hoe moeten wy'er dan *in het laetste der dagen met verstand opletten*? Ier: 23: 20. zal het *daer eerst* onse *wysheyt* zyn, die nu *een hoogte verre van ons* moet wesen; daer men hier ook *kinderen van de opperste wysheyt* moet zyn? Ia, Wy worden op dit stuk ook gesommeert, om het te *verstaen*, op datwe *met de godloose niet en vallen, in de wegen des Heeren.* Wy geven aen onze teederheyt hope, om *de middel-weg* tusschen dese 2 gevaerlyke uyt-einden te vinden, en te houden, hope die ons om se te houden, toe-schynen moet, als wy Do. *Bekker* in het ongelyk gestelt hebben. Datwe, *leser!* aen uw oordeel laten.

 10. Gy

10. Gy sult in ons ondersoek § 166. vinden, dat syn E. de kracht van een argument, waer by de Gereformeerde Kerke gewoon is, *Romen* met den naem van *Babel*, *Egipten* &c. te noemen, soekt te ontstikkelen; met te zeggen, dat hy dat *wel vind in het Niewe*, *maer niet in het oude Test.* By het gene ik sijn E. daer over te gemoet voere, geve ik in bedenkinge, wat men van alle *prophane schryvers*, en boeken oordeelen zal, die in hare werken van eene stoffe handelende, in de eerste en laetste deelen, en doorgaens spreekwysen gebruyken, die meer mael herhaelt worden. Ik vrage, of men in zoo een geval wel argumenteren zou, indien men zeyde: *ik zie wel dat die woorden en spreekwysen in dien zin genomen worden in 't eene deel*; *maer ik zie niet*, *dat hyse ook in dien zin op neemt in het andere?* wie zou denken, dat met verstand geantwoord wierd, als men zoo deed! hier is 't het zelfde. Daer zyn wel *verscheyde Schryvers* in het H: woord, maer *eenen aucteur*, den *H: Geest*, 't H: woord spreekt wel van *vele saken*, maer sy loopen alle uyt op *eene stoffe*, het *verbond met Abraham over Ioden en Heydenen*, 't betreft wel *vele Natien*, maer alle onder de *zelfde betrekkinge* tot het zelve, in *het zaed Abrahams* uyt alle natien, en des *zelfs vyanden*, Zoo dit geen *sleutel* geeft om de namen en spreekwysen, daer de saek het lyd, in het N. T. (*Philopater* mag hier zoo veel spotten, en verdraeien, als hy wil,) in dien zelfden zin te nemen, alsse den *H: Geest* neemt in *het oude*, zo moest den *H: Geest* ons daer in bepaelt en een *woorde Boek* ter hant gestelt hebben, hoe en waer sijne woorden dus, of anders moesten genomen worden. Hoe! *het Iodendom vernietigt*, en *Christendom op gekomen*, zal geen verschil maken; gelyk sijn E. verkeertdelyk dryft, en het O. en N. *Test.* zal zoo een verscheydenheyt hebben! nu heeft de Heere in het tegendeel te kennen gegeven, dat *de sleutel van het oude* is in het *nieuwe*. Ik weet, die zoo omspringen zou met het *Corpus Juris*, *Hippocraet*, *Galeen* &c. zich bespottelyk maken zou. Een zaek, al te gelyk aen die de waerheyt te leur stellen; en t' zoek maken, met te vorderen, dat men in yeder plaets zou moeten aenwysen, in verschillige stukken, dat den *H: Geest* betuygde, daer zoo, en niet anders te willen verstaen wesen. Een konst, daer *het Pausdom* zich alte schanden aen gesloost heeft. Maer zoo dwaeltmen af, als men met de *H: Schryvers* niet in *eenen geest consenteert*; en gedurig gedenkt, datse alle door hem geleerd zyn; dat die, in alle, ten uyterste een oogmerk heeft; en dat het niet aen-en komt, op de bevattinge en het gerichte, dat sy zelve over hare woorden gehad hebben.

11. En hoe meer ik D°. *Bekkers* overwegingen, in *sijn Betoverde weereld* wikke, ende de zelve door en door zie; ik en kan niet achterhouden, dat

my

my ommogelyk toeschynt, hoe sijn E. zich onderscheyden kan van de *Sadduceen*, *die Engelen en Geesten loochenden* Act: 23: 8. want ik houde, dat sy, tegen zoo een uytspraek tegen haer, *geprotesteert* hebbe, gelyk D°. *Bekker* ook zou doen, dat dat verre van haer was. Ik zal gaerne beter van sijn oogmerk oordeelen; maer zie niet, of hy baent den Ruymen weg, tot een niewe *Sadduceïsterye*. Ik en twyffele niet, of hy zou zich in postuer stellen, en doet het ook wel, tegen die oude *secte* der *Ioden*: maer ik houde 't met een voor zeker, dat hy zich heel verlegen zou vinden, om eygenlyk hare dwalinge aen-te-wysen, sijn gevoelen van het hare te onderscheyden, en het hare in den haek te wederleggen.

12. Sy komen my voor, als wyse en doorslepe mannen, immers die niet alleen in de schoot van de *Ioodse Kerke* toegelaten wierden, maer zelfs een deel van den *Ioodsen Raed* uytmaekten. Hoe kan dat zijn indien sy haer gevoelen niet wisten met spits-vinnicheden, en schijn redenen te bekleden? hoe, zoose niet alleen *de werkinge* maer ook *het wesen der Engelen* loochenden? zoose dit gedaen hadden, sy hadden 'er deksel noch coleur voor weten te vinden. Noodwendig moesten sy 't op *hare werkingen*, en op de mogelykheyt der zelve *op de lichamen* vatten. Ik *protestere* dat ik dit niet en zeggen, om sijn E. te beswaren; maer uyt enkele begeerte, om 'er van onderricht te werden, hoe men anders de *Sadducaismus* begrypen zal, ofte dat sijn E. het gevaer ziende, te eerder affsta van sijnen toeleg, en profitere van de 2 maenden, die in het eerst van dese maend, door de Classis *van Amsteldam* aen sijn E. om zich nader te bedenken, gegeven zyn.

13. Een ding moet ik echter, in volle verzekertheyt zeggen, dat sijn E. zich ten hoogste bedriegt, met sijne *uytdagingen*, (a) die hy tegen *den Duyvel* doet. Meint sijn E. dat hy het hooger als *rodomontates* acht! meint hy, dat God eer gereed is, om zich terstond als *een slaef van sijne passie* te vertoonen; dan hy wel omtrent andere menschen doet, die met schrikkelyke vervloekinge wenschen, dat sy *in de aerde versinken* mogen &c.? of meint sijn E. dat den *Duyvel* een *Souverein* op zich zelven is, die doet all' wat hem behaegt, en wanneer hy wil! En of hy 't al was, meint gy, dat hy 't op uw woord doen zou! hy weet meer te winnen, met het te laten. Een vyand, die zich *krachteloos* veinst, en te *vluchten*, of ook wel *de meest geïnteresseerde vriend te wesen*, geeft de swaerste nepen, als men 't minst denkt, heeft m'er niet, die tegen den anderen twist maken, om een derde in 't spel te krygen, en die met gevoegde macht aen-te-vallen! die deze dingen door ziet, zal dese snoeveryen van sijn E. en dat *den Satan* stil blyft, heel wel weten t' huys te brengen. Een Heer, zoo ervaren in

(a) *P*. 651.

 de

de historien, als d'Hr. *Bekker* schynt, behoorde uyt die leer-meesteresse van oude en niewe tyden, dit geleert te hebben. Had *Caerl* de 9 in sijn jonge jaren niet weten den volmaektsten veinsert te spelen; nooit was de *Paryse Bruilofs* zo bloedig geweest. Had *Carel* de 5 sijn diepste veinseryen langer konnen, of mogen verbergen, hy had de *Protestanten* in Duisland zekerder, en volkomener slag, tot haren ondergang, konnen geven. Ziet *Nederland* ook nu niet, wat de *flatteryen van Vrankrijk*, ende de hoogste betuigingen, en uiterlyke bewysen van vriendschap, en aen *Engeland*, en aen *Nederland* gebaert hebben! 't heeft een *machtige Vyand* gemaekt, die die beide, met alle hare *Geallieerde* naeulyks noch anders, als grooter hebben konnen maken; en dat niet alleen *te lande*, maer ook *te water*: daerse voor 30 jaren, en minder, op zee niet gerekent en wierden. Zoo is 't hier. Dat gene, daer sijn E. des *Duivels onkunde* en *onmacht* uit besluit, ende zich beroemt, als of hy 't gewonnen had, *om dat hy hem, in sijn kamer, daer hy tegen hem schryft, niet en bespringt*: dat zow hem den grootsten zot maken, indien hy het deed, en de grootste afbreuk van sijne Heerschappye bewerken. Meer wint hy hier, met sich te verbergen, als te openbaren. Meer met zich te houden, als of Do. Bekker gelyk had, als hem met 'er daed te overtuigen, hy zow aen hem te weinig hebben. zich stil houdende, kan 't hem duysende toebrengen. En zo blykt dat sijn E. een groot voorstander is van 't *Duyvels Ryke*, onder schyn van het uyt te bannen. De Heere geve, dat hy aen sijne eyge oogen ontdekt! en als een vuyr-brand gered worde uyt het gevaer, waer aen hy zich zo bloot stelt! Die den *Satan* voor de vuist bekrygt, word door hem spels genoeg gebrouwen, om de slagen af-te-keeren. Die zelfde Heere geve ons tyd en krachten, om echter daer in, en opentlyk en bedektelyk aen-te-houden, gelyk ik tegenwoordig, in deze *Missive* aller wege doe.

14. En 't is een opmerkelyk werk, van de *goddelyke voorsienicheyt*, dat sijn E. in sijne werke zelfs de hand leent, om sijne 3 *boeken* in eenen bundel te verydelen. *Daniels verklaringe* hechtzich aen *de betooverde weereld*, behalven met de *Chaldeen* en *toovenaers*, ook met *het loochenen van een Ryke des Duyvels*, zie §84. &c. ende dat van *de Cometen*, aen *Daniel*, met te beloven *dat de dertelheyt der verstanden, in de verklaringe der goddelyke prophetien, by hem, met schryven zal worden tegen gegaen*, zie § 231.

15. Ik melde, *in den tijtel*, van *Orchards Tractaet*, om dat het met de *gronden* van Do. *Bekker* teffens vervallen moet.

16. Ik spreek'er ook van *Philopaters leven*, om dat gelyk dat Do. Bekker meest in de *Betooverde Weereld*, dit hem meest in het onnut maken

van

van de *Prophetische verklaringe* der broed'ren steunt. Maer, dewijl 'er weinich wesentlijks, en niet als de *gevaerlijkste spotternyen* insteken; so meine ik met versekertheit, dat 'er niets in over blyven sal, dat steek houden kan, als onse krenkingen, en bryzelingen van D° *Bekkers gronden*, wel overwogen sullen zijn. Ik noeme het *gevaerlijke spotternyen*, om dat ikse zoo *algemein* vinde, dat *Paulus* die niet sow konnen ontgaen, indien hy vervolgen wow' het gene hy opheft, Heb: 9: 5.

17. Ik soude wel yets seggen, tot rechtvaerdiginge van mijn gedrach in desen alleen; dat ik in het nasporen der *grondwoorden* sijn E. niet voet voor voet volge. Maer om dat het, in mijn voornemen is, om *d'eenvoudigste* te overtuigen, datse 't selfs tasten konnen; hebben wy ons van die moeite, als onnoodich, wel willen ontlasten. Anders weinich swaricheit makende, om sijn E. te doen gevoelen, dat sijne *tael-kunde* in dese hem niet kan baten.

18. Voorts, met recommandatie, dat 'er uit § 64. en 67. ernstich acht gegeven worde, dat beide, *uit* de *Boks-voetige* vertoogen des *Duivels*, en *uit* de verhindering dat de *Joden* tot geen *Beelden-dienst* vervallen, een groot bedwang des Almachtigen omtrent sijn weerbastig Schepsel sonne-klaer uitsteekt, willen we *gunstige Leser*! Ons afscheid van u nemen, en u tot de *Missive* selve senden, na datge u wat vermaekt sult hebben, in dessels.

Kort begryp

Over de betoverde Weereld.

De groter *wijsheit* doet somtyds te eer *dwalen*. 1. Meest in *Goddelijke* saken: En waerom? 2 Toe-passinge daer van op D°. Bekker. En 't gevaer daer in. 3. *Oog-merk* van dese *Missive*. 4. 5 Dessels *inhoud*. 6. Kort bericht van 't verhandelde in de *Synodus* van *Edam*. 7. 8. Ordre van onze verhandelinge. 9. *Senecaes* leere van de ziel, ten exempel van het tegenwoordige geschil. 10. Reden van dessels onzekerheit daer omtrent, datmen gewoon is voor *niet* te rekenen, dat geen lichamelijkheit, of uitbreidinge en heeft. 11. De H. *Schrift* vervult dat gebrek. 12. Bevestigt ons, dat *de ziel* een selfstandicheit is, sonder yets diergelyks. 13. Hier over geen geschil. 14. Hare *band* met het lichaem, en 't gene daer uitvloeit, onbegrypelijk. 15. 17. *Grond* van D°. *Bekkers* gevoelen. 18. Ydelheit daer van. 19. Waer in sijn E. sich voldoen kan, en moet!

 20. Voor-

20. Voorsichticheit in het oordeel omtrent *Tooveryen* vereischt. 21. Heilicheit *Christi* in sijne versoekingen. 22. *Egyptische Tooveryen*. Sijn E. daer me beset, hoe men ook deselve bevat. 23. 24. Nader uitbreidinge daer van. 25. *Tegenwerpen* van 2 *Godheden* en 2 beginselen der *Manicheen* verydelt. Den *Duivel* werkt niet on-af-hangelyk van God, en hoe? 26. 't Gevaer, van dit nader te ondersoeken. 27. En daer me sluit de *Philosophische* beschouwinge. 28. Volgt die uit de Goddelijke *openbaringe*. Sijn E. *grond* in dat stuk. 29. Doch vind 'er zich beknelt: Wylse ons wel niet veel van der *Geesten wesen*, maer seer veel van hare *werkingen* spreekt. 30. Onnoosel schut-scherm van sijn E. als *ongehouden te antwoorden*. 31. 32. Sijn E. had best sijn toeleg gestaekt, om sijne *on-op-losselijke* swaricheden. 33. Belydenisse daer van, omtrent *de versoekingen Christi*. 34. Maer niet wel opgevolgt. 35. Sijn E. *tegenwerpingen* tegen dit werk *des Duyvels* verydelt. 36. *De bespottinge* der Broederen beschaemt. Sijn E. zinnen begoochelt en sijn gebou onmachtig om te staen. 37. Sijn E. verlegen. 38. Met name in *Michaels* twist tegen den *Duyvel*. 39. 40. Ongerymtheit van sijn E. besluyt, uyt sijn onkunde daer omtrent, en andere dingen. 41. Een strael tot 1 *Cor*: 15. 29. van den *Doop over de Dooden* toegebragt. *is*. Sijn E. word, en God voor sijn E. om opmerkinge gebeden, *ib*. 42. Die is hem noodig, omtrent sijne eyge uitdrukkinge ontrent 4 Hooftstukken. 43 en 44. Dwasen eysch van sijn E. om het gene voor hem *on-op-losselyk* is, aen een zyde te leggen. 45. De *Wiskonst* heeft sijn E. zulke *postilaten*, *als* hy eischt, niet geleert. 46. Ook leert ons *Iesus* anders. *ibid*. De 4 hooft-stukken sijn 4 wapenen, welks gebruik de *Schrifture* wettigt. 47. 48. Een sterk beweys, uyt Ies: 49: 24. Mat: 12: 29. 13: 39. en Luc: 11: 24. 49 Sijn E. behelpt zich te vergeefs, en onbedacht, met de *bindinge des Satans*, uyt Ap: 20: 9. 50. Verscheide staet *des Duyvels*, in die plaets beknopt afgeschetst. Ibid. Den *Messias* heeft hem komen *binden*. 51. En hoe? Ibid. Ies: 49: 24. opgeheldert. Sijn *gebonden* worden, is dat hem sijn eisch ontsegt is, is het spotten van sijn E. sonder spot tegen hem gekeert. *ibid*. Den staet des *Duyvels* voor de 1000 j. Ap. 20. *ib*. Licht aengebragt aen *het zaeyen* van het quade zaed door den *Duyvel*. Mat: 13: 34. 52. zo ook Luc. 11: 24. van den *uyt gaenden*, en *wederkeerenden onreinen geest* 53. Ap: 20: 27. uytvoerig in sijn rechte beschouwinge gestelt. 54. Ook in opzicht van het O. *Test*. 55. 61. Gods wet van de 2 *Bokken* Lev. 16. in hare kracht, en luister van beduidinisse geset. 61. 62. Waerom in dat verhael *Sangir* een bok, en Ez: een geite vermeld! 62. Het *Hebr*. ledeken

al

al hier niet *door*, maer *voor* te vertalen. *ib.* Den *weg gaenden bok* beduid niet den *Messias*, maer de afvallige *Ioden*. Ibid. 63. 65. Korte beteekenisse van die groote plechticheit. *ib.* Den *Duyvel* waerom by een *bok* vergeleken: in *boks-voetige* gedaenten vertoont; en van God by een *geite* vergeleken! Ibid. De *Ioden* om Iesu offer weer aen-te-nemen. 66. Hos: 3. 3. 5. bedwang Gods omtrent den *Duyvel*, in sijn onbandicheit tegen de *Ioden*. 67. Hoe hy *gebonden* is in *Iaphets* zaed in *Europa*. Ibid. 68. Sijn *binden* en *ontbinden* verscheidelyk te bevatten. 69. Sijn E. siet dat mis, in sijn *broeders*, en neemt het waer daer 't hem te pas komt. 70. Het *binden* en *ontbinden* des *Duyvels* en is geen zaek, die in het oog van de weereld loopt. 71. Sijn E. uit sijn eigen gevoelen veroordeelt. Ibid. 72. De 1000 jaer, waer, en hoe te vinden? 73. *Bonifaes* de VIII door het einde der zelve getroffen, *ib.* 't Heerschappy-voerend *Christendom*, een *Babel*, *Egypten*, *Sodom*, *Heidendom*, *ib.* Den *Duyvel*, *in Bonifaes* vermeteler, als in persoon tegen *Christus*, *ib.* *Baronius* getuigenisse van hem; en sijn wedervaren met *Ph lips de Schoone*, Koning van *Vrankerijk*. 74. Hy had de *Saracenen* in *Sicilien* gelokt, *ib.* Den *Pauzen* is haren bliksem, met de *Reformatie* vry ontleert, *ib.* Blyk daer van in den *Marquis de Lavardin*, *ib.* 't Gene de 1000 jaren meer vereischen, is buiten ons oogmerk. 75. 't Gevoelen van sijn E. daer in, is niet wel te raden. 76. Gissing daer van uit de *kantteek*. 77. En die gissing onmogelijk. 78. *Daimones* in Ap. 16. 13. 14. noodzakelijk *Duyvelen* vertaelt, *ib.* 79. 80. Den *Duyvel*, op een bysondere wyse, los-gelaten, van 1619 af. 81. Vele 't sedert, of door dwang, of vrywillig *Paeps* geworden: *Vorsten* ook gehunkert na het *Pausdom*, *ib.* Van daer tot A. 619. Een bysondere *bindinge* voor 1000 jaren, *ib.* Maer nu, hoe zeer is hy nu *ontbonden*, om *Gogbs* en *Magogs* Krijg in volle vlam te doen uytbersten! 82. Den *kleenen tyd* van *Satans ontbindinge*, hoe noch niet uitgedient? 83. Ten overgang tot *Daniel* word sijn E. gevoelen over *Duyvels Rijke*,

Uyt de Betooverde Weereld,

En uyt sijn Verklaringe van dien Propheet

wat hooger op-gehaelt. 84 85. &c. Een *kleene hulpe*, by *Daniel*, hoe te verstaen! 85. Syn E. zeer verdwaelt, in sijne Denk-beelden, omtrent de vorderinge van *Iesu Rijke*, door de bestryders. 86. Blijkelyk omtrent het *Iodendom*. 87. In openbare tegen spraek tegen *Iesaias*. 88. Syn E. blyft by d' oude zang, van *duyvels gevangenisse*, en het tijdperk van *Prophetische beooginge*. Doch vergeefs. 89. 90. Hoe de Vyanden

anden mede werken tot *Iesu Rijke*? 90. Maer echter geen vorderinge daer van te noemen, *ib*. En is ook tegen *Daniel*, 7:21. Ap: 13:7. *ib*. Zeldsame bekladdinge der *Broederen*. Den *Duyvel* geen *God*. Noch aen te bidden. 91. Syn E. gevoelen van *tooverye*, *ib*. Gevergt tot *antw*. in conscientie, met name op 2 Thess: 2:9. 92. Die plaets, en dergelyke, volgens sijn E. *Gods lasterlijk*. 93. Wysheyt, boven het gene noodig, hoe te beteugelen! 94. Syn E. geeft aen den *mensch* de grootheyt, die hy den *Duyvel* ontrekt. 95. 96. Eenen *Duyvel* volgens sijn E. niet wel gegrond. 97. Den grooten ophef van sijn E. tot bedaren gebragt. 98. 99. Den *Duyvel* sift als de tarwe. 100. 101. Syn E. uit sijn eige gronden overtuigt. 101. Syn woorden slechts, tegen hem, overgebragt. 102. 104. Ook geven wy aen den *Duyvel* met de *verdorventheyt* niet meer als sijn E. aen de *verdorvenheyt* alleen. 105. d' *Ongerijmtheden* tegen ons aengedrongen, hechten eerst tegen sijn E. 106. In *Antiochus* de dwaling van sijn E. ontdekt, *ib*. Hy verwart zich in het loochenen van *een huys*, en kinderen des *Duyvels*, tegen Mat: 12. 107. 108. Zoo ook met het *Rijke des Satans*. 108. Syn E. stelt dingen van de Prophetien des N. Test. die malkanderen om verre stooten. 109 Syn stilswygen belet verder *antw*, 110. *Iesus* heeft gemeld van *Duyvels Rijke*. 111. Dat uit het vorige opgehaelt. 112. Der *Ioden* laster, *in deze eewe*, niet vergeven, *ib*. Het N. Test. kent ook zulke. 113. Meest op 't laetst, 2 Tim: 3. 1. *ib*. Daer *Sodom* &c. is, daer is aen *Rijke des Duyvels*. 114. Syn E. bekentenis vestigt dat, *ib*. En hy dus verydelt. 115. Ioh: 9: 4. *De nacht komt* 116. Lengte van die nacht. 117. 118. af-tret, van 't *ongeluk* der Kerke onder *zulke Leeraers*. 119. Ter krachrigste overtuiginge uit Ap: 17. 14. 120. Vervolg daer van.

Over Daniel. 121.

Vertoogh der *Eischen* van sijn E. 122. Aenmerkinge op de *eerste*. 123. *Wesentlyke deelen* des Gods-dienstes, hoe dubbelzinnig? *ib*. De *successie* is by ons; niet by de *Papisten*, *ib*. Eischen van sijn E. onaennemelyk, en waerom! 124. 141. *Sy worden* hem ontzegt, 125. Te meer, om dat den *derden* eische ook zoo is, *ib*. Daer in is een *methodeta tees planees*. 126. De *steen Iesus vermaelde* door Cyrus zoo wel, als door *Mattathias*. 127. 129. Syn E. wederom verwert, in sijn eige stellingen, wyl hy aendringt verschiede *trappen* van vervullinge eener *Prophetie*. 130. 132. *Christi*

sti Rijke onder de *Tarters* &c. te stellen, zoo sijn E. doet, is ontkennen de spreekwysen van *Gods geest*. 133. 134. Aen alle kanten de uiterste verwerringe, niet beter als aen *Gog en Magogs* menichte voegende, in de redenen van sijn E. 135-137. Nader vertoog, van het redelyk *ontzeggen* van sijn E. *voor bedingen*. 138-158. Ellendig *Koningryk Gods*; zoo het na de beloste is, gelyk na sijn E. meininge! 139. De *Ioden* zoude zich missellijk bekeeren, *ib*. Hy bestaet ook niet met Gods woord, noch met zich zelven. 140. 141. *'t Rijke der Hemelen* heeft niet begonnen met *Mattathias. verg*. 124. 142. en daer me is het *vyfde Ryk* van sijn E. verzet, *ib*. Hy staet in tegenspraek tegen hem zelven: en mist ook in *het vierde Ryk*. 143. *Egypten* is door *den steen* in de *Machabeen* niet vermaelt. 144. Syn E. gedood in *de letter*, die hy zoo bemint. 145. Uit eige woorden den mond gestopt, *ib*. *Iudas Machab*., verbond met de *Romeynen*. Doet zien, dat hy *Iesu Rijke* noemt, dat God een *afhoereren van hem* heet. 146. 147. Daer in de oorzake van *Iudas* nederlage en *dood*, *ib*. *Gedenkteekenen* van dat verbond, *ib*. In het wedervaren van de *Ioden* te zien, wat mindere te wachten hebben, van hare verbonden met meerdere. 148-151 Meer als eene spiegel voor *Nederland*. 152. D°. *Bekker* bestryd zich zelfs. 153. 154. Van ter zyde licht geleent, aen Ies: 51: 1. 155. Het *afhouwen* van den berg qualyk bevat. Bewys uit de *grond-woorden*, *ib*. Ordre van de vervullinge. 156. Verdere ongerijmtheden en strydicheden. 157. De *meyn* onder het gebow *aengesteken*. 158. 159. Onderzoek van redenen tegen dese geloovige Heidenen, *Daniels volk*. 160. 161. De zorge Gods waerdig. *Abrahams Ervenisse*. Ies: 46: 10. te pas gebragt. 't volk van all' de *Propheten*. Ier: 3: 19 Ies: 49: 6. 56: 5. vergeleken. Meer als het ongeloovig *Iodendom*. Het *zalig einde* daer van te wachten, zoo wel des H. *Geestes* beooginge, als hare verwoestinge. in *Moses*, Lev: 26: 44. 45. Kan 't niet ontkent worden. 't gene tusschen beide is, kan niet over 't hooft gezien zijn. kracht ontleent uit Hos: 3: 4. Ies: 32: 15. 58: 12. Ps: 74: 3. Dan: 12: 6 8. 11. Ia, het laetste moet geschieden volgens 't *gene geschreven* is. Rom: 11: 25. 26. dit het *andermael vergaderen*, Ies: 11: 11 66: 19 21. Ier: 23: 8. *ib*. N. 1-9 *tegen de* 2. De dingen na de verwoestinge *hebben de Ioden geraekt*. 162. Ier 27: 7. 25: 5. aengedroogen, *ib*. 1 Pet: 1: 12. te berde gebragt. 163 *Het laetste oordeel* is altyd nut geweest te bedenken. 164. *Tegen de* 3. De volken, in de *Prophetien* vermeld, schoon de *Ioden* onbekent, hebben echter eenige betrekkinge tot haer geluk. 165. Dat word bevestigt; uit het elders toegestane, *ib*. *Tegen* de 4. Zoo word de sleutel der kennisse, Luc: 11: 52. on-

 nut

nut gemaekt. Het *niewe* Test. is die van het *oude*. In het *oude* worden nogtans ook eenige zulke spreek-wysen tot schamens toe, aengewesen. Ies: 63: 1. 167. Num: 24. 24 168. Die Prophetie ziet vry verder, als de *Verwoestinge* van Ierusalem. *ib. Tegen de* 5. De *Ioden* hebben met de *Romeinen*, niet als al te veel te doen gehad. Veel of weinig mê te doen gehad te hebben, doet'er niet toe. De *Kantteekenaers*, en sijn E. eige *aenteekeninge* ten getuige geroepen. Ook is 't natuerlyk, van een volk *Prophetende*, desselfs *opkomst* en *wedervaren*, ten *ondergang* toe, te gedenken. 170. Hoe veel te meer van de *Romeinen*? zelfs volgens sijn E. wyse van verklaringe. *ib.* Tegen de 6. Daer mede verheft zich een aerd-worm tegen God. Sy hebben *Psalmen* &c. *niet zonder verstand* gelezen en gezongen. Doch ook is haer een deksel op het herte geweest, 2 Cor: 3: 14. zie Ies: 6: 10. Voorts wort sijn E. over Dan: 12: 7. 12. tegen *Iesus* Mat: 24. 25. gestelt. 171. 172. Hy word in sijn ontkennen van *voorbeeldige Prophetien* gedrongen. 173. Daer in de *kantteekenaers* beter gezien hebben. Een ydel zeggen: *als 't vervult is, zoo is 't vervult.* 174. Onbedenkelyk besluit omtrent de 70 *weken van Daniel.* 175. Dwasen toeleg van de *Historien* &c. uit de *Prophetien* op-te-maken. Bewijs ontbreekt. word onderzocht, of *de Prophetien*, in den tyd van hare *vervullinge*, *net sijn verstaen!* 176. 177. Het tegendeel bewezen. 178. Ook door de gedurige ervaringe onder de *Ioden*. 179. *Voor-oordeel* ontdekt, en wech-genomen. *Prophetie van toorn* niet zoo wel te *verkorten*, als te *verlengen*. 180. 181. Het tegendeel in *Hiskias*, *Ninive* &c. kon men 't niet zien? de hand moest op den mond. Maer men kan het zien. Het gezicht word opgeheldert, met het wech-nemen van een dwaling, omtrent *het einde* der 70 *weken*, die *netheit des verstants*, ten tijde der vervullinge; ook in andere *Prophetien*, over hoop geworpen, uit de ervarentheit. 182. *Babels* Verwoestinge geeft bewys *Seleucia* veel-licht het tegenwoordige *Bagdad* of *Babel*. *Scaliger* vestigt ons besluit. 183. 185. Hy oogt op Ezec: 26: 3. 4. 28: 18. Ies: 13: 19. Ier: 51: 37. 182. 184. Der *Propheten* leere, dat 't uitstel der vervullinge geen *valsch Propheet* en maekt. 186. *Schaliger* oplossinge is goed, maer voldoet niet. 187. Zeldsaem! dat *Porphyrius*, geslage vyand van *het Christendom*, een leid sterre geacht word, om *Daniel* te verstaen! 188. *Schijn-redenen* daer toe by-gebragt, verydelt. 189. Syn E. is niet *net* in sijn woorden: omtrent de *nette vervullinge der Prophetien*. 190. Hy had beter C 9. als C. 8. van *Daniel* genomen tot een *sleutel* voor C. 12. 191. toe-gifte, uit verscheide spreckwysen van 't H. woord, dat *de Prophetien* qualyk bepaelt worden, binnen de *verwoestinge* van *Ierusa-*

rusalem. 192. *Ezechiel* zow alle sulke bedenkingen, *drek-goden* noemen, die *in het herte* worden *opgestelt*. Sommatie, van dat de grootste *beloften vervult zyn*, of *niet*. Sluit-reden. 194. En overgang tot de

Cometen 195.

De *waerheit*, gelyk de *deuchd*, is hier, tusschen 2 *uyt-einden*, het *midden*. 196. de leere van de *Prophetien* hier toe over-gebragt. 197. *teekenen* die een *middel-slagh* zijn, tusschen de *natuerlyke*, en door *instellinge*. 198. 199. *'t Heiligdom* Gods leert ons die, volgens 't gebruik van *Othôth teekenen*, en *Mophetim wonderen* Deut: 28: 46. ook van de minste qualen, *vyericheyt* &c. 200. *Ioëls* teekenen hier uit licht geleent. 201. *Ordinaire*, en *Extraordinaire ziekten*, hoe *teekenen!* 202. *Pauli* Getuigenisse 1 Cor: 11: 30. tot de grootste voortzettinge van bekeeringe. De *sonden* hoe by God *verswaren*! *ib. Ioel* brengt ons noch tot andere *teekenen*. 203. ook *David* Ps. 19. KAV *richtsnoer*, *linie*, *letter*, *regel*. Hoe *'t heele All* ons daer mê leert! 203. Gods woorden, *teekenen*: ook de *Propheten*, *sijn zoon*, en de *Apostelen*. 204. Syn E. moet tot hier toe een stemmig met ons zyn, in de *zaek*; maer is het niet in de *benaminge*. 205. by alles voegt God *Extraordinaire teekenen* in de schepselen. En waerom! die de *Cometen* stelt *niewe weerelden* te zyn, kanse daer uit niet weren. Elendig? als 't *niew* van waerschouwingen *afgaet*! 't is doch d'ordinaire schuld der menschen. 206. 207. onvoorzichtige tale; vele redenen t' onpas; 207. 208. want *Prognosticeren* willen wy ook niet dulden. 209. *teekenen den bekeeren den goed, en den niet bekeerenden quaed*. 210. het *quaed* niet *haest* komende, is te *quader*. Eccl: 8: 11. Ps: 92: 7. 8. schadelyke redenen in dit stuk: 211. schoonse tegen de *prognosticateurs* eenige waerheit hebben. 212. misbruikt, zoudense in *Moses* &c. een *valsch Propheet* konnen vinden daer echter een eerlyk hert van schrikken moet. Gods *woord*, en te meer sijne *werken* sijn ook om *de plomste menschen* te leeren. 213. boven gewone dingen, schoon gering, watse ons zeggen moeten! en daer toe is geen *juiste Astronomische kennis* van nooden. *ib.* 214. Syn E. maekt *bedingen*, die men zelfs omtrent de *Propheten* niet mogt eischen. 215. 216. 't en doet 'er niet toe, dat 'er in lange *geen Cometen* gezien zyn, ook niet voor groote uitkomsten, noch dat 'er op eenige *Cometen* niets gevolgt is. 217. 218. 219. ydele redekaveling. 220-222. geen *loosen alarm* in 't *Hemels Trompet*. Koning *Amazîa*, hoe, door een *Propheet* gewaerschout, en egter, na sijn gehoorzaemheit, een

quaed wedervaren. 2 Chr: 25: 7. 13, 23. De *weerelse politie* had hem van *intelligentie* met de *Vyanden* verdacht gehouden. Wat men doen moest, als *teeken* of *Propheet* opgevolgt, een quaden uitslag geeft? sijn E. maekt sich sijn plicht onmogelyk. 223. Of God sijn schepsel laet weten, wat hy doen wil! 224. Die d*en onbekeerden heil* belooft, moet *in Gods Raed* gestaen hebben. Ier: 23: 17. 226. *Het quade* hem te bedreigen, moet ook nu geschieden. Ier: 23: 19. 20. *ib.* 't Strijd niet tegen *d' onmededeelbare eigenschap Gods*. daer toe Ies: 41: 21-26. Wonderlyk bygebragt. 227. Die plaest sijn kracht, en luister gegeven, om *ware* en *valsche Gods dienst*, immers *afgoderye* als der *Papisten* te onderscheiden. Die konnen zelfs *de voorlede dingen niet verkondigen*; namelyk na waerheit, en in het Goddelyke oogmerk. De *Gereformeerde* hier in ook gebrekkig. Ioh: 16: 13. Omgestooten, en te recht gebragt. 230 Met *Cicero* diens *wysheit Paulus* al dwaesheyt achtte, slecht gepronkt, tot weringe van *het Prophetische onderzoek*. 231. 232. Den Heere valt *niewe weerelden*, als de *Cometen*, niet swaerder als het minste te verwekken. 233. 234. d' absolute *wille*, en *Raed* Gods qualijk gemeestert. 235. Hoe *alles* voor den *mensch?* in *Christo*, niewe *wijsheit van* D°. *Bekker* omtrent *gezichten in de lucht*. 236. 237. Dat van Anno 1651, by *Aitzema*. 238. 241. *Remarque* daer op. 242. *Besluit* met de *Comeet* van Anno 1652. Het oordeel van *David Christiani*, Mathematicus, en *Michael guller*, Politijk. 243. 244. Wensche aen D°. *Bekker*. 245.

MIS-

MISSIVE

Aen den Heere

BALTHAZAR BEKKER

Over sijn E. Betooverde Weereld.

Myn Heer,

§. 1. 'Overbodige geleertheit van een man moet nooit gedacht worden / de nootzake wech te nemen / van leeringe aen te nemen / van een die op verre na by hem niet halen mag. In alles zijn we alle niet even wijs. De wijste sluimert wel eens; ook in 't gene / waer in hy boven andere uitsteekt. Te groot betrouwen op sijn verstand kan yemand voor de grootste misgrepen openstellen. Ik heb timmer, en andere handwerks-lieden de domste fauten zien begaen / als sy hare regels gebruikt hadden; datse yemand met het ooge kon ontdekken. Dit maekt dat de wis-konst ook hare geschillen heeft. De slechste rekenaer sal somtyds een misgreep / in die sich de konst best verstaet / ontdekken.

§2. Zoo ergens / dit heeft plaets in Goddelyke zaken / en verklaringe der schriften. God deelt sijne gaven verscheidelijk uit. Hy wil datmen ook een kind hooren zal. Door kinderkens en zuigelingen grondvest hy zijn sterckte, en beschaemt de wijse Hy soekt nedericheit. Wil niet dat d'een d'ander verachte; ook niet / dat d'een d'ander aenbidde / of blindeling volge. Veel min / dat yemand / zich selven een throon oprichte: Of de leer-jaren ooit ontwassen achte. Een ander, wil hy / datmen uitnemender zal achten als zich selven: Datmen om een ander niet opgeblazen zal zijn / tegen een ander: (Phil 2: 3. 1 Cor. 4:6.) Maer 't samen

alles in liefde toebrengen / meet tot den opbouw van Gods Stad / Huis en Tempel dient.

3. Als ik u Eerwaerdige Vrienden, H. Bekker en Juffrouw Fullenia beschouw in U. E. schriften / wedervaren en gedrach / 't sedert vele jaren / van Franeker af / zoo veel ik sien kan / zijn de beproevingen Gods / gevolgt door voorspoed / benessens uw vernuft / en naerstieheit / krachtige occasien / om te maken / dat men de proeve niet al te wel kan uitstaen; dat het beproefde des geloofs niet altijd kostelyker valt / als des gouds, maer dat'er / door de werkdadicheit van den ouden suerdeessen, noch al wat overblijft / dat uitgesuivert dient: voornamelijk / als men sich ketelen kan / met gedachten van een meer verlicht verstand / en spitsvinnicheit / 'k segge niet alleen / boven het gemeen / de swier en fleur, maer ook boven eenig uitstek van geleertheit. Wonder / wat voedsel dat geeft aen het natuerlijk verderf / om soo toe te nemen / dat men daer door wel gevaer loopt / van een verdorve vat in Gods oogen te worden; onder verbeeldinge / dat men niets te vreesen heeft als God; en datmen het herte met de ware vreese Gods wel vereenigt heeft.

4 U. E. Zeer waerde Broeders Fullenii, wil ik wel aenmerken als pijlen in de hand eenes helds. Ik oordeele selfs / dat alle geloovige sich behooren te beyveren / datse in hare kinderen soo gesegent mogen sijn / en het in andere bevorderen. Wil ook uwen yver daer omtrent wel erkennen / die gy betuigt te hebben / in uw toe eigen-dicht voor een later druk van uw betooverde wereld. Maer sag gaerne bevordert / dat uwe 3 kinderen sulke pylen, na waerheit mogten worden / en in de oogen Gods / die grooter is als ons herte.

5. Met soo teedere / en in het ware Heiligdom geworteld liefde bidde ik u / waerde vrienden, dat gy dese onse Missive wilt beschouwen / opgestelt te zijn; om in het gene / dat ik meine U. E. daer in noch ontbreekt / eenig behulp toe te brengen.

6. Ik hebbe een woord tot u / Mijn Heer en Broeder, omtrent U. E 3. (Zoo ik meine) laetste schriften: dat van de Cometen, over Daniel, en de betooverde wereld. Het gene by uytstek daer in te veranderen / en te verbeteren is / sullen wy slechts aenroeren;

ren; en soo veel het bestek van een brief lyden kan/ aen de conscientie/ openbaer maken. Doch op die ordre/ datwe 't laetst eerst ophatten sullen/ om dat het versch is/ en 't meest Weereld en Kerke doet dreunen.

7. Wy sullen ons niet ophouden/ met het gene U. E. in de N. Hollandse Synodus is te gemoet gevoert/ en ik onbeantwoordelijk oordeel/

Dat de zondige vertoogen aen CHRISTUS in sijne verzoekinge gedaen, immers niet oorspronkelyk van hem kerkomstig konnen zijn geweest; schoon men hem tot noch soo sware MELANCHOLIE mogt oordeelen vervallen te zijn.

Dat den stijl van U. E. in soo ernstige zake vry te spotterig is: En dat EXCUIS dat gy daer van maekte, dat ELIAS ook wel gespot heeft, met de BAALS-PRIESTERS, niet door en gaet, om dat immers deze zaek de voorstaenders van onze Gods-dienst, in afsonderinge van U. E. waerde, niet en kan van de selfde calibre doen zijn.

Dat'er veel dingen in den mensch, en alsoo in ons selven zijn, diewe weten, dats'er zijn, en daerwe verre af zijn, dat wyse ontkennen souden, om datwe de maniere, hoe sy zijn/ niet en verstaen,

Zoo wy anders tot bevestiging yets konnen seggen/ het sal zijn/ dat U. E. Positiven selfs het eerste onmogelijk maken. Want gy wilt alles alleen halen uit de natuerlijke verdorventheit/ wat andersins den Duivel, die gy met recht een bandrekel noemt/ maer niet/ gelijk gy meint/ om dat hy in de gevangenisse der helle gekerkert blyft, doch om dat hy aen de keten van de Godlijke voorsienichejt gekluistert is/ toegeschreven word. Want immers erkent ge niet het minste van dien zuerdeessen in dien geheiligden Heiland. En wat zondige verbeeldingen/ en aenstuwingen konnen 'er zijn/ als uit die vuile modder poel? Of kan U. E. oordeelen/ datse niet zondig zijn/ die tot aenbiddinge des Duivels strekken: En die Jesus teffens verydelt heeft/ als 't hoog genoeg was/ met te seggen: Gâwech, Satan?

8. Wat Elias spotternye aengaet / die spotte met het gene waerlijk het gevoelen der Baals-Priesters was / dat Baal God was: Maer gy bespot U E. Broeders, met dingen / die in de meininge van gezonde hersenen niet konnen vallen ; en daerom niet hechten op deselve; schoonse in hare gedachten omtrent de werkinge der geesten misten; gelijk uit het ver volg van onse Missive duidelijk / ook aen uwe ziele / wil ik hopen / blyken zal.

9 Ook zal de onhebbelijkheit die 'er is / in het loochenen van dingen / dats'er zijn, om datmen de wyse hoese zijn, niet begrypen kan / een voornaem deel van ons Christelijk onderhoud uitmaken. Wy sullen 'er in onderhouden dese ordre.

1. Datge volgens de Philosophische bedenkingen het doel misschiet.
2. Datge ook / uit de geopenbaerde leere / en wille Gods / niet wel rede-kavelt.
   Noch omtrent de macht des Satans in 't gemeen:
   Noch omtrent die van het N. Test. in het bysonder; waer in / volgens Gods huis-houdinge / wel degelijk / een Rijke des Duivels moet erkent worden.
3. Wy sullen U E. mis greep omtrent de Prophetien van Daniel aentoonen. &c.
4. Het gene over de Cometen in U. E. gedachten / tegen den draed van Gods gedachten is / kortelijk aenwysen.

Wel is waer / stoffe genoeg tot een heel boek / maer wy sullen ons echter binnen het matig bestek van een brief bedwingen.

10. Hoewel de gesonde reden zelfs leert / dat bekende saken in haer wesen te ontkennen / om datwe de wyse van haer wesen niet en weten / dwaesheit is: 't Lust my echter ons eerst vertoog aen u / myne vrienden! Omtrent dit stuk aen te vangen / met de woorden van Seneca, die my in de hand vallen / natur. Quæst. c. 7.

Vele dingen, segt hy / staenwe toe, dats'er zyn. Hoese zyn, weten wy niet. Dat wy een ziel hebben, op wiens bevel wy worden voortgedreven, en te rug geroepen, sal yeder toe-staen, Maer

wat die ziele, onse Regent, en Heere zy, sal yemand soo weinig op-lossen, als waerse is. D'Een sal seggen, datse een geest is, dese een seker gelyk toonig accoord, die een Goddelijke kracht, ja sijn deel, gene een allerdunste lucht, een ander weer een onlichamelijke kracht. Daer sal'er geen ontbreken, diese in het bloed stelt of hitte noemt. Soo weinig kan aen de ziele blyken, wat andere dingen zijn, datse noch zich selven soekt.

11. Gy sult my lichtelijk toe-staen / dat dat op sijn Heidensch van de ziele geredekavelt is? En dat ons die onsekerheit meest komt / van datwe al yets min of meer lichamelyk hebben willen / daerwe een selfstandicheit hebben. Ook dat de verhaelde geboelens / wat de ziele zy / of niet met all'en seggen / als daer zijn diese een gelyk toonig accoord /

Een Goddelijke /

Of een onlichamelijke kracht noemen.

Offe stellen in het gene sy onmogelijk niet zijn en kan / als diese stellen.

In hitte,
In het bloed,
In een dunne lucht,
Of een deel van God:

Of wel yets seggen / maer dat geen opening geeft / namentlijk / diese een Geest noemen. Want zy ontdekken niet / offe een lichamelyke of een onlichamelyke Geest verstaen. Veel min / waer in dat die beider onderscheide wesen bestaet. En als syse al een onlichamelijke Geest noemen / van alle lichamelijkheit afgesondert; dan souden sy noch al niet meer seggen / als die se een onlichamelijke kracht heeten.

12. Boven de Heidenen / hoe spits-vinnig sy waren / heeft ons de Goddelijke openbaringe nader opening gegeven / en leert / dat het een afzonderlyke selfstandicheit is, van God op sich selven geschapen / en naew met het lichaem vereenigt; die haren Schepper kennen kan / en hem door het lichaem verheerlijken moet. Zelfstandigheit die met het lichaem en het lichamelijke niet gedood word; noch kan gedood worden / door die het lichaem dooden; ende die God niet en wil dooden / maer de gelovige met het Eewi-

wige leven krooonen / en de ongelovige werpen in de Helle.

13. En watwe / buiten die openbaringe / en ook teffens uit de selve / tot nader opheldering van onse selfs kennisse konnen seggen / het is / dat de kennisse / en verheerlykinge van den Schepper / door het verstand en de wille van de ziele volbragt word. En dewijle die 2 werkdadigheden van de ziele niet sonder denken in hare besicheyt konnen zijn / soo sal de ziele / die God kent en eert tot onsterfelijkheit / of in vreuchde / of in rouwe / een gedurig denkende selfs standicheit zijn / met het lichaem, gelijkse / als dat gestorven is / blijft sonder lichaem, tot den jongsten dag.

14. Dit / waer in U. E. 't met my eens zijt / moesten wy voor af laten gaen / om te gemakkelijker / in het gene wy on-eens zijn eens te worden.

15. Voeg'er noch dit by / dat de band tusschen Ziele en Lichaem onbegrypelijk is. Dats'er is / sult gy niet ontkennen. Hoese is / hoe mogelijk houde ik / dat gy soo onbegrypelijk oordeelt / als ik.

16. Even soo onbegrypelyk is my / en een gedurig proef-stuk van Gods wonderhand / 't gene ik in de werken bespeure / die uit die naeme band vloeyen. Dat het lichaem, 't welk maer een bewegende en bewegelijke lengte, dikte en breedte is / als een bevel heeft over de ziele, die niets heeft / dat na lengte / dikte en breedte gelijkt: en dat de ziele, een waer bevel heeft / over eenige deelen des lichaems (en over andere weer niet met all') omse als met een oogwenk der wille te doen draeyen / en keeren / is een sake die / soo yets / onnaspeurlijk is En soowe in het schepsel mogen stellen eenige gelijkheit aen het Goddelyke vermogen, waer door hy spreekt, en het is'er, hy gebied, en het staet'er: men sou het in de werksaemheden van ziel en lichaem op malkander mogen stellen. Alleen / dat'er dit oneindig verschil tusschen blijft / dat God sulks doet door eige kracht, maer dit geschied / door het opper bevel van diese beide geschapen heeft.

17. En dat is het eenige / dat hier in te begrypen is. Doch met een begrip / dat sluiten moet; hoe on na speurlyk zyn uwe gangen, selfs in de werken van de nature! Hoe onbegrypelijk, in die ons soo na / ja eigentlijk wy selfs zijn!

18. Uwe grond / daer toe u de Philosophie een voorwendsel kan zijn / soo veel ik bemerke / en waerom gy vele werkingen / den Duivelen en goede Engelen gemeinlijk toe geschreven / aen deselve ontrekt / en u daerom verbonden hebt / om oneindige plaetsen van het H. Woord een anderen draey te geven. (Hoewelge sommige / na uwe stellinge / bekennen moet on-op losselyk te zijn) is / datge niet begrypen kont / hoe geesten / niet soo nauw aen lichamen gebonden / als onse zielen aen onse lichamen / werken souden konnen / op lichamelijke schepselen / of op de lichamen en zielen der menschen.

19. Maer sultge daerom de zaek in desen ontkennen / om dat gyse niet begrypt / hoe se sich zouw toedragen? Sultge daerom andere besessingen aen Gods woorden geven / als in d'eerste opslag duidelijk voorkomt / in sake / die de Historie betreft? Soo ontken dan ook / dat uwe ziele op uw lichaem / en uw lichaem op uwe ziele werkt; ontken / dat gy uit een ziele / met een lichaem soo nauw verknocht bestaet.

20. Treed maer een stap verder en ik meine / dat gy zult voldoeninge konnen / en moeten nemen. Breng het begrykelyke in de werkingen van onse zielen en lichamen wederzijds op den anderen / nam. Gods scheppende wille / en sijn voortdurend bevel / over, tot dese werkingen van de Geesten, die sonder lichaem zijn / op de lichamelijke schepselen / op malkander / en op de zielen der menschen; en gy hebt het gene / waer in uw begrip zich kan en moet voldoen.

21. Niet / dat ik all' wat van tooverye en spokerye gerelt word / voor waerheit houde. Maer om dat'er duisend verdichtselen ontdeckt worden / kan ik daerom alle Historien daer van niet voor verdicht houden. En offe schoon alle die buiten Gods woord voorkomen / bewesen konden worden verdicht te wesen; ik en kan echter de eigentlijke tooveryen / daer in vermeld / niet anders als voor Duivels konstenaryen kennen; en vinde d'onbegrypelijkheit al te brossen bewijs / om my te neigen / tot het afwenden van die schriften van Gods Geest / tot andere beschouwingen en verklaringen.

22. Dat de versoekingen Christi tot geen swaermoedige in-

beeldingen konnen gebragt worden / hebbenwe / § 7. meine ik / al genoeg getoont; om dat hy ſich ſelven die ſondige vertoogen en aenſtuwingen niet heeft konnen doen: Maer ſijne heilicheit daer in betoont / dat hyſe de minſte plaetſ niet geruimt en heeft.

23. Met de tooveryen van Egypten is 't een ander werk. Soo 't daer maer inbeeldingen waren / moeſten die gewrocht worden / door menſchen / op de zinnen van Pharao, en van ſijn Volk: Ja van Moſes en Aaron. Want ſelfs die ſeggen / dat de tooveraers ook ſoo deden. Exod: 8:7. Nu vraeg ik u Eerw. of 'er naewer band is / tuſſchen den eene menſch ſijn ziele en zinnen / ende die van een ander / als tuſſchen een Geeſt die geen lichaem heeft / ende eenich lichaem / of menſch? Ik weet / gy ſult met my toeſtemmen / en ſeggen / neen. Maer hoe en is dan niet ſoo wel te begrypen / dat den Duivel door middel van die tooveraers ſulke inbeeldingen heeft konnen werken / in alle die menſchen / als dat 't de toovenaers alleen hebben konnen doen / ſonder medewerkinge der Duivels?

24 Hoe gy 't neemt / dat die ſchijn ſich waerlijk buiten de herſenen van die menſchen vertoont heeft; 't zy dat 'er niet desgelijks buiten is geweeſt / maer de ſchijn alleen in loutere inbeeldingen beſtaen heeft. 't Is my even veel. Daer is gewrocht op de zinnen / daer is gewrocht op de lichamen / daer is gewrocht op zielen. Door wie! Eerſt door de tooveraers. Maer door? Door haer lichaem? Neen. Immers niet ſonder de ziele. Men mag dan vryelijk de ziele noemen. Die heeft die ſchijn buiten / of de inbeeldingen binnen de ziele gewrocht / van alle die omſtaenders. Hoe? Dat is my onbegrypelyk. Immers ſoo zeer / als dat het den Duivel door haer gedaen ſou hebben. Maer ik en wil U E. regel niet volgen: Ik kan dat niet begrypen, daerom en is het ſoo niet. Ik wil alleen ſeggen / dat het my begrypelyker toeſchijnt / dat den Duivel dat door haer gewrocht heeft / als dat ſy het ſonder ſijn toedoen gedaen ſouden hebben.

25. Om my een weinig nader te verklaren; 't heeft (neem het zoo) een ſchyn geweeſt / all' wat de tooveraers deden.

Of enkel in de inbeeldingen / dat 'er niets buiten het herſenvat der omſtaenders is geweeſt.

Of een schijn / die buiten hare inbeeldingen eenig wesen gehad heeft.

'tZy dat'er maer enkele gedaenten en verwen vertoont zijn geweest / gelijk in den Regenboog die niet anders best aet als in sekere / op verscheide wijsen gebroke afsteuitingen der sonne-stralen / van een waterige lucht of wolke tot ons ooge / dat tusschen die wolk en de sonne staet.

'tZy dat'er ook eenigen anderen schijn van eenig lichamelijk vormeersel voor de oogen gekomen is.

Hoe gy 't nu neemt / ik segge dat het soo onbegrypelijk is / dat de tooveraers / sonder bemiddelinge des Duivels op de zinnen en hersenen des Konings etc. souden hebben konnen werken / als dat sy het door bemiddelinge desselfs souden hebben gedaen. Even onbegrypelijk / dat de tooveraers sonder Duivel soo een kracht op de sonne stralen gehad zouden hebben / of om anders eenige andere lichamelijke verbeeldingen te maken / en soo middelijk op de zinnen te werken; als dat den Duivel daer ondergespeelt zow hebben. Hoe dan? Sal men ontkennen / dat het alles sich / ook op eenigerley wijse in schijn / soo toe gedragen heeft: Om dat'et ons t'eenemael onbegrypelijk is / hoe't mogelijk is? Waer sow dat heen? En dat sow moeten zijn / indien men u opvolgde. Want gy ontkent 'et door den Duivel te geschieden / om dat gy 't niet begrypen kont / hoe? En ik sow het ontkennen dat'et sonder Duivel geschieden kan / om deselfde reden van onbegrypelijkheit. Zoo sow dan de sack selve / en de Heylige Historie ontkent moeten worden; dat ongerymt is / en we van U E. niet verwachten.

26. Maer / segt gy / gy stelt dan 2 beginselen, met de Manicheen, en dus soo goed als 2 Goden, een goede en een quade. Dat zy verre! En daer omtrent laet gy u te zeer uit / in spotterny tegen de broederen. Niemand / die Duivel of Duivelen houd / dat alles te doen / het gene hy doet / of gedacht word te doen / anders dan als een bandrekel, gekluistert aen de keten van de Goddelijke voorsienicheit; of als eenige kracht hebbende / sonder 't Goddelijke

lijke beleid / bevel / en verſchrikkelijk oordeel. Die eeuwige Richter, die alle dage toornt, beveelt by wege van een rechtvaerdich ſlot-vonnis / over Duivel en menſch / dat den Duivel doet / tot quellinge van den menſch.

27. Hier verder te willen gaen / om dit naekt en geopent te leggen voor onſe oogen / zou ons in gevaer ſtellen / van door den Eewige gloed verſlonden te worden; gelijk Plinius door den brandenden Berg Veſuvius ontzielt is / als hy de oorſaek van die brand te nauw wou onderſoeken.

28. En dus meine ik het eerſte deel van ons beſtek te hebben voldaen: Dat U. E. het uit de Philoſophiſche regelen niet recht getroffen hebt / in uwe beſchouwingen van de betooverde Wereld.

29. Wy gaen tot de

Openbaringe.

Deze ſtemt immers ſoo weinig met u. Want ten deſen opſichte / is dit uw gantſche grond: dat hy als een bandrekel in de helle gekluiſtert, daer niet uit en komt; ende niets en weet van het gene in de weereld om gaet, noch eenige macht heeft, omtrent den menſch &c.

30. Maer gy toont ſelve / dat u (a) de openbaringe knelt / en klemt. Eerſt, zegt gy / dat ons de Schrifture niet en ſegt / waer in het weſen der Engelen beſtaet / even ſoo weinig / als ſy ons ontdekt / wat de Urim en de Thummim; of ook wat de Crethi en de Plethi zijn. Doch dat ſy ons ſoo weinig ſeide van hare werkingen / ſoo hadge veel voor uit. Daer ſechtſe ons ſoo veel van / het zy van goede / het ſy van quade / datg'er voor verlege ſtaet. En dat is het tweede, dat wy hier wel willen aengemerkt hebben. Want daer van ſteltge uw XIX. Hooft-ſtuk dus in: de verleidinge der eerſte menſchen door den Duivel is beſwaerlijk te verſtaen.

31. Dat meer is / zoo verlege vindge u met de openbaringe (b) datge u verbergt achter dit onnozele ſchutſcherm: dat gy ongehouden zyt alle ſwaricheden op te loſſen / die ons licht ontrent den zin van 't een en 't ander / of de wyſe / hoe 't geſchied zy / zouden konnen tegen komen. Wanneer dat eene ſlechts mag blijken / daer wy alle dit werck om doen.

(a) p. 39. § 3. (b) p. 109. § 1.

32. Won-

32. Wonderlijk! hoe kan 't u blijken / als het u zoo niet en blijkt of het voornaemste blyft door u on-oplosselijk! yets te blijken / en onoploselijk te blyven / strijd het niet tegen een! en hoe kan yets door uwe vertoog aen andere blijken / zoo het u noch niet beter blykt! 't Is armelyk / zoo een ondernemen te bestaen / dat van geen eeuwe by yemand gewaegt is; zoo veel schriftuer-plaetsen / ontrent zoo hooft zakelijken point een zin te geven / die niemand in 't lesen van Gods woord in den zin komen kan; en die niet als door een swaere en konstige studie uytgevonden is: en zoose de rechte is / den grooten Propheet en Zonne der gerechticheyt syn volk zoo lange in domme blindheit en dwalinge heeft laten steken: ende als men 'er swaricheden / uyt de openbaringe tegen in brengt! daer uit te springen / met de onoplosselijkheyt te erkennen; en dat echter uw opstel voor suyvere waerheyt zou moeten aengenomen worden. Zeker! 't gebouw datge voor hebt / blykt daer mede te swaer / en onmogelijk en gy had u liever eerst nedergeset / en uwe rekeninge beter gemaekt. belaechelijk is hy / die yets begint / eer hy 'er door ziet. Maer hoe veel meer / die te kort schiet / en 'er ebenwel me door wil; ende sijn gebrek en onmacht niet wil erkennen / dat 't tot hinder van sijnen toeleg strekt?

33. Hoe waerom zyn u eenige dingen / aengaende dit stuk / in de openbaringe, on-op losselyk! niet anders / als om datse al te duidelyk stelt het genen gy ontkent. Was het dan niet beter / had het niet meer reden / datge u door het on op-losselyk had laten afleyden van soo veel werks te doen / om soo veelvuldige schrift een heel anderen sin te geven; en waert met de gemeene te vrede geweest: als datge niet tegenstaende dat on op losselyke, dat u al te duidelyk tegen spreekt / en den mond stopt / u selven en andere / ontrent die schriften / louter geweld wilt aen doen / om uwe stellingen voor goede munt te doen door gaen / in die plaetsen daerge de swaricheden meint op-losselijk te zijn / en ook op-telossen!

34. 't Is het selfde / als U. E. over de verzoekinge Christi door den Duyvel, zegt: (a) liever seg ik, dat ik de Schrift in sulke dingen niet versta, dan die zoo te verklaren, dat 'er mis-verstand uytrysen moet.

 35. 't Had

(a) p. 123.

35. 't Had wel geweest / hadg 'er by gezegt: en liever houde ik my aen dat seggen dat ik de Schrift, daer in niet versta, zoo vast; dat ik my niet wil setten, om alles, wat dat stuk belangt, 't onderste boven te werpen Dat te doen / voegt niet als aen die gene / welke door alles heen kan zien.

36. Maer wat misverstand zow 'er doch rijsen / uyt de eenvoudige bevattinge van die twee-strijd tusschen Christus en den Duyvel! dat men hem toe schryft, zegtge / 't gene hem te groot is, 't gene hem tot God maekt, het gene nergens toe dienstig is, ende het gene God niet verheerlykt, maer verkleent. hoe! als men hem gelijk een bandrekel houd (gun my dat ik my vermake / in dese benaminge / doch / gelijk ik boven gesegt hebbe / in een anderen sin als gyse neemt) aen de Goddelyke voorsienicheyt geketent! als men / Gods bedwang omtrent hem wat ontheven / hem ziet los gaen op den zone Gods, op dat desselfs heerlijkheyt en volstandicheyt te meer openbaer sou worden: is dat nergens toe nut! maektmen den Duyvel daer me tot een God! verkleent dat den Almachtigen! zegt het yets meer / als 't gene de moeder-belofte in het Pharadys lang te vore verkondigt heeft!

37. En dit is 't / dat we flus zeiden / datge den broederen toedicht / daerse een af-schrik van hebben; dat de grond van alle uwe spotterige behandelinge. Dit / dat uwe oogen bestreken heeft, datge niet en ziet / 't gene gy sien moest; en het herte begoochelt, datge meint alles te sien / daerge niet en siet / en daer niets en is. Immers / was het schoon datm'er anders niet door kon / als met sulke gevolgen; soo was 't beter / als wy die gevolgen gantsch niet ontgaen konden / noch toonen datse niet recht vloeiden uit onse stellingen; datwe dan gesamentlijk ons volstrekt over gaven / aen de belijdenis van een Heylige onwetentheit: Als dat gy een niew gebow wilt maken / op de puin hoopen van een oud / en algemein gevoelen / door Jesus noch de Apostelen ooit tegen gesproken. Slimst noch / daer die puin hoopen / en dit U. E. gebow / beide maer in inbeeldinge bestaen. Want gy vind 'er noch sterkten in / die gy niet kont ter neder werpen; en hier / in 't gene gy bout / zo veel dingen buiten grond, en haek, dat het niet meer dan een zandgrond heeft / ende is als een muer, gescheurt,

en buite waerts wykende, welkers val groot moet zijn.

38. Men souw het nader konnen zien / had gy breeder verklaert / hoe gy de saek verstaet. Daer toe gy zegt ongehouden te wesen: (a) En dat het te lang vallen souw. Waerom gy dat daer volkomelyk laet berusten. Selfs belooft gy 't niet vervolgens te sullen doen.

39. Maer eer is het te denken / datg'er niet van weet te maken / dewijl gy over den twist van Michaël tegen den Duivel dus tot een sluit reden komt (b)

Wat maek ik dan van desen twist? Niet meer, dan van andere dingen in de schrift vermeld; daer niet van te maken is. Waer om? Door dien dat de bescheiden, daer 't rechte verstand van alles uit te halen was, niet meer voor handen zyn. Men segge my, wat voor *Cherubim* 't waren, die God *stelde tegen 't Oosten des Hofs Eden; ende een vlammig lemmer van een swaerd, dat sich omkeerde om te bewaren den weg tot den boom des levens?* Gen. 3. 24. Wat de *Urim* en *Thummim* geweest zijn? Wat gebruik die van Corinthen hadden, van *den doop omtrent de dooden?* 1 Cor: 15. 29. en vele diergelyke dingen. Daer tot noch toe niemand zoo veel kennisse van gegeven heeft, datmen zich daer op verlaten mogt.

40. Doch om nu niet te seggen / hoe veel of hoe weinig bescheid van die dingen gegeven kan worden; soo moet ik seggen / dat 'et seer misselijk is / dat gy tot een bewijs tegen de gemeene uitlegginge der schriften, die van de werkingen van Engelen een Duivelen spreken / dat gene neemt / het welke een storm-ram is / die alle uwen toeleg vernielt. Gy / die wat nieuws segt / moest raed weten / tot dat alles / wat u van de werkingen van Engelen en Duivelen tegen geworpen kan worden uit de schriften: En 'er niet uitspringen / met te seggen: Ik weet dat niet.

41. En als gy echter noch uw stuk soud willen staende houden / souw U. E. met recht toegeduwt konnen worden; wat wil desen klapper seggen! En ons komt toe te seggen: Om dat gy niet en weet / wat van dien stryd / en andere dingen te maken:

B 3 Soo

(a) p. 124. § 15. (b) p. 131. § 7.

Soo moetge de stryt selfs niet ontkennen; noch andere saken; om dat gy niet begrypen kond hoese mogelyk syn. Want neem eens, soo men het wesen en gedrag van de Cherubim tegen 't Oosten van Eden niet en weet; noch de Urim en Thummim, nog het doopen omtrent de dooden. (So segt gy. ik lieverlover, d. i. om de dooden, tot wechneminge van de besmettinge wegens alle dood aes, na de wet. Num: 11: 19. Want hyper luid soo beter.) Is men daerom in staet, of gerechticht, om de werkinge van die Cherubim met haer swaerd te loochenen? Te ontkennen, dat de Urim en Thummim kracht gehad hebben? Of zoo een doop over de dooden? Sow men? Dan had men ook recht, om die Cherubim, de Urim en Thummim, en dien doop over de dooden selfs te loochenen, als men het wesen volgens U. E. zeggen van het een soo weinig verstond, als van het ander.

42. Ik bid u, Broeder! Leen eens aendacht, tot het gene zoo overtuigende is; en wy hier uit ons eerst verhandelde, uit de grond en van de Philosophie eens moesten herhalen: Ende ontwikkel u doch uit de verstrikkingen uwer hersenen De Heere behoede u, dat gy blyven soud, in een onopmerkenden sin, omtrent het gene, gy dus, (a) en meermalen soo rondelijk belijd; en gebe, datge het verkeerde gebruik datgy 'er van maekt, na-laten, en het goede, dat gy 'er uittrekken moet, van nemen moocht.

43. Nadrukkelyk zyn uwe uitdrukkingen daer omtrent, die wy niet konnen voor-by-gaen:

Die dingen na te-speuren, *zegt gy*, is of men onder de aerde graven wow, of in den Hemel klimmen, om na te-speuren dat op 't vlakke der aerde, onder ons gesicht genoech te vinden is.

44. En wat zyn dat voor dingen? insonderheit,

De verleidinge der eerste ouders door den Duivel:
De versoekinge des Heeren Jesu in de Wildernisse.
De stryd des Draeks tegen Michaël:

En

(a) p. 132. §9.

En den twist des Duivels met den selven over Mosis lichaem. Welke dingen, alle, zegt gy/ even duister zijn.

45. Ik segge/ ja duister hoe? Maer niet duister dats'er geweest zijn, en geschied. En daerom/ niet gelijk gy eischt/ dat men die aen een syde leggen/ en u met de rest sow laten omspringen/ soo als gy het meent meester te konnen worden: Maer wel degelijk aen de hand en vast te houden/ om u te toonen/ hoe ongelukkich gy u van het geopenbaerde bedient/ om uwen toelech te stijven. Want daer toe en behoeven wy niet na te speuren/ het gene duister en onverstanelijk is/ ende de openbaringe zoo ook laet; ja dat door een geschape vernuft niet begrypelijk gemaekt kan worden; even soo weinich/ als ons gelijkwe in ons natuerlyk ondersoek getoont hebben/ begrypelijk is/ of gemaekt kan worden/ hoe ziel en lichaem soo nauw aen den anderen verbonden zijn, en op malkander werken.

46. Als men het recht inziet/ seker! Plaisierig is uwen eisch: Dat men u die dingen niet tegen werpen moet; maer stil laten staen. 'k zag wel eer postulaten, eischen die de wis-konst vordert/ om hare bewijsen op te gronden. Maer hoe verre gy daer in gevordert zijt/ ik meine niet dat gy 'er ooit zoo dwaes hebt zien opstellen. Bragtm'er sulke in/ de wis-konst was niet veel waerd. 't Is even eens/ of ge eenen sterken willende in sijn huys bestormen/ hem eerst vergde/ dat hy zijn kracht niet gebruiken moest/ syn geweer af-leggen; byzonder daer hy zich best mē weren/ en u uwe vermetelheit suer doen bekomen kon: En datge hem dan/ de handen als op den rug gebonden/ by komen/ en sijne vaten ontrooven soud. Anders heeft ons Jesus geleert/ dat men syn vyand in volle kracht laten/ soo aenvallen moet/ en door meer sterkte/ en onverschrokke courage overwinnen/ binden/ en berooven. Mat: 12: 29. Jes: 49: 24.

47. Dese vier wapenen/ die ons de openbaringe ter hand stelt/ zullenwe niet afleggen. Gy moetse ons uit de handen wringen. Dat 'et duistere redenen zijn/ maekt ons haer gebruik niet

niet onwettich. Hare duisterheyt is hare kracht tegen u. Ende soo veel ons de Goddelijke openbaringe daer van bericht / is klaer en onderscheidentlyk te begrypen: En dat wetticht ons haer gebruik

48. Te liever speelde ik in dese overredinge / (want ik meine / dat alle / ook uwe conscientie het daer voor houden moet) op die woorden van den Messias, uit den Evangelischen Propheet, (soo noeme ik Esaias, met de oude, gaerne.) Om datse my handleidinge gaven / om u te doen sien / datwe noch buiten dit / wapenen genoech hebben / in het geopenbaerde Gods / daer tegen gy u niet sult weten te bergen.

49. Tot een preuve wil ik maer nemen, die woorden van Jesus en Esaias.

2 De woorden van Jesus Mat: 13: 39.
3 Die van den selven aengaende den onreinen geest, die zijn woninge verliet, en weder-keerde. Luc. 11: 24.

50. Ik merke / dat uwe vast-stellende grond uit de openbaringen Gods rust / op het binden des Satans voor duisend jaren: Apoc: 20: 27. Want dat / secht gy / is sijn tegenwoordige staet, Gods gevangen te zijn. En dat noemt gy (a) doorgaens / dat hy Gods bandrekel is, dat gy hem in de Helle bant, en nergens anders plaets geeft. Ook brencht gy daer op in / (b) dat / soo hy voor een kleinen tyd moest ontbonden worden. Hy dan buyten dien tijd / gebonden moet zi,n. Laet my toe / dewijle ik nu maer voor heb.

Van de macht des Satans in't gemeen te spreken / latende voor het vervolch het gene sijn macht, gedurende den tyd des N. Testaments betreft; dat ik echter hier voor-af een woord segge / op de swier van uwe Redekavelinge. Laet my toe / mijne veranderinch te uiten / dat gy de weereld soo onnoosel aensiet. Sowdie dit niet sien? Immers gy siet 'et selfs wel; toont sijn ontbinden, dat hy eerst gebonden is geweest? Soo toont sijn binden ook / dat hy eerst ontbonden is geweest. Weet gy verschil

(a) p: 101: §7. (b) p. 106: § 13.

schil tusschen dese gevolgen? Gy secht: Is hy *ontbonden voor een kleinen tyd*, zoo moet hy dan *buiten dien tyd gebonden zijn*. Dat's waer/ maer hoe/ en wanneer/ of hoe lanch buiten dien tyd? Na, dat is seker. Want dat is de hope Israëls het heyl der Kerke. Maer ook voor dien kleinen tyd, sult gy seggen. En gy hebt gelijk/ doch niet langer als de duisend jaren? Voor welke hy dan ook ontbonden moet aengemerkt worden. Want die tyd dat hem den Engel heeft konnen binden, heeft hy hem noodsakelijk ontbonden gebonden; gelijk hy gebonden gebonden is/ doe hy ontbonden wierd, Zoo dat ons den H. Geest daer seer duidelijk voorstelt/ dese seer onderscheide tyd perken van den staet des Duivels.

Ontbonden te zijn/
Gebonden te worden voor 1000. jaer/
Ontbonden voor een kleine tyd:
En wêer gebonden te [illegible]den.

Want/ sech ik/ zoo als sijn ontbinden inbrenght sijn vorich gebonden zijn; soo ook sijn gebonden worden/ sijn vorich ontbonden sijn. 't Een kan soo weinich geloochent worden/ als het andere. Dien volgende de ontbindinge na de 1000. jaren/ en het ontbonden zijn voor de selve/ moet een los-gelatenheit zijn/ hoewel van verscheide soort.

51. Zoo veel moesten wy uit uwe stellingen hier voor af seggen/ om u alle ontstikkelingen te benemen omtrent Jesus en Isaias woorden/ die ongetwijffelt eenen *Satan*, dumonium, Beelzebul den Oversten der selve, en den sterken genaemt by Jesaias stellen/ in een ontbonden staet/ eer den Messias hem heeft komen binden. Of sow dat de groote victorie van dien sterken God wesen/ dat hy op een gebonden of gevleugelden Vyand sow hebben aengevallen, en sich beroemt/ dat hy hem gekluistert of gebonden had? Wat sech ik? Ontbonden was hy. Want hy had een gerechtige sake tegen den mensch; hy had het geweld des doods wettelijk/ en gerechtichlijk in handen. Daerom noemt hem dien Propheet, voor soo veel/ ook den rechtvaerdigen. Hem dat te ontnemen/ sijnen eisch te doen ontseggen, door een hooger

recht was het werk van den Messias. En dat heeft hem gebonden: Gelijk een twevelmoedich mensch gesecht was / door een nadeelig slotvonnis de handen gebonden te worden. Maer tegen wijl den Duivel al gedurich aen wil; daerom noemt hem Jesaias, met het ander woord den Tyran. Sie hem wel degelijk ontbonden voor de komste Jesu, en ook eeniger mate na deselve / die gy u soo in een gevangenisse opgesloten verbeeld. Als 't U E. lust te spotten met uwe Broeders, dan weet gy wel te seggen / dat banden, en kluisters een Geest niet passen. Maer als gy uwe stelling verweert / denkt gy daer niet om. En noch minder / dat het binden door rechts pleginge / en de kracht van een sententie niet wech en neemt een weerbastich woelen / en ongebonden geweld bedryven / tegen het gewysde in de Vierschare. Indien staet was den Duivel, *niet voor een korten tijd*, na Jesu dood / maer tot aen die 1000. jaren en na deselve eerst maer *voor een kleinen tijd* ontbonden. En sie daer / zoo ik meine / uwe gantsche grond verstoven. De nader openinge sullenwe straks / zoo veel ons bestek lijd / geven.

55 Want eerst moeten we / na dat wy so veel wy hier beoogden / volbracht hebbende en getoont / dat de woorden van Jesus en Jesaias ons een sterk wapentuich zijn / daer voor gy bloot, en wereloos staet / doen zien / dat het ook openinge en klem geeft / aen de wapenrustinge / die wy voor hadden uit het Goddelyke krygs tuighuis Mat: 13: 39. te halen / en tegen u aen te dryven / namentlijk dat die het quade zaed zaeit, is den Duivel. Een Zaeyer, niet gelijk gy u verbeeld / als eerste oorsaek van de sonde, 't sy door raed, of door voorbeeld, of andersins; gelijk gy spreekt: Maer die zaeit, na dat hy door het recht, en vonnis Gods verwonnen / en gebonden was. Want hy zaeit, na dat het goede zaed des Evangeliums verscheide aerde gekreken had / daer 't in viel. Dienvolgende / niet een zaeyinge door het voortzetten van de natuerlyke verdorvenheit. Want die geschied altijd. Maer door een bysondere werkinge des Duivels, na Gods rechtvaerdich oordeel. Niet een zaeyinge al te oneigentlijk genomen / daerge / volgens U. E. gronden op uit soud moeten / in de werkdadicheit van de verdorvenheit, op sekere tyden / en in seker opsicht vruchtbaerst gemaekt; maer door een buiten-oorsaek verwekt / gelijk de zaeyinge van het goede zaed geschied.

53. Voor

53. Voor 't laetst / want ik sach kans / dat desen brief een heel boek worden sou / om dit stuk te besluiten / nu konnen wy sien / hoe desen onreinen Geest sijne woninge, als *ontbenden*, verlaten kan, ense wederom met een erger rot, als hy, op niew komen innemen. Een saek / die ik van U. E. ook wel eens wou opgeheldert zien / sonder dat daer in te pas sou komen een werkmeester / en wel meer als een / van buiten inkomende / en de verdorvenheit min en meer gaende makende. Want door sulke word hier het herte eenes huichelachtigen / en schoon voordoenden sondaers / onder schyn van bekeeringe / uit sijnen vorigen onreinen wandel / ingenomen en waerlijk slimmer gemaekt / door sijne huichelarye / als het te vore was / in sijne openbare Godloosheyt.

54. Maer laet ons nu uw byzondere wapentuich / uit Ap. 20. eens wat nader beschouwen: Om van de macht des Duivels gedurende den loop des Nieuwe Testament ook yets te seggen. Boven hebben wy al gesien / hoe gy wel met reden / uit het ontbinden des Satans, sijn vorige / gebonden staet besluit. Maer datge zeer qualijk voorby siet / dat immers soo seer uit sijne bindinge volcht / dat hy te voore ontbonden is geweest / eer die duisend jaren aenvanch genomen hebben. En wel-speciael / na dat de sterke God en Vrede-Vorst, de Soone die ons gegeven is / in dien sterken sijn huis is ingedrongen / hem gebonden heeft / en begonnen sijn vaten te rooven.

55. En dat meine ik / dat ons openinge geeft / om all' wat van het binden en ontbinden des Duivels gesecht kan / en moet worden / hier met den vinger / en nuttelijk aen te roeren

56. Hy was los, ten aensien van de Heidenen, voor de komste Christi: Die waren over gegeven aen haer selven / onder de opentlijke verleidinge des Satans

57. Ter selfder tijd was hy gebonden ten aensien van de Joden die afgesondert waren van alle andere Natien / tot een eigen Volk Gods.

58. De Heere gaf hem wat ruimer toom op de Joden, te meer haren afval toenam / in afgoderie voor de Babylonische gevangenisse / met Beelden-dienst / en sonder Beelden dienst na deselve / tot op Christus.

 59. Je-

59. Jesus is gekomen/ en heeft hem gebonden, ten aensien van het overblijffel der Joden, en ten aensien van de Heidenen/ in de plaetse van de afgebroke Joden in-ge-ënt. Want hy heeft de verdienende oorsake der Salicheit volbracht/ en hooger recht boven dat van sonde en Duivel verkregen; uit kracht van het welke alle bindinge des Duivels, soo voor als na geschied/ en noch te geschieden/ vervult word; om hem uit Joden en Heidenen sijne vaten te ontrooven, op de bestemde tyden/ daer toe/ by den Vader verordineert.

60. Na dat sulks nu ten aensien van Joden en Heidenen, meer of min ofte ook op verscheide wijsen geschied; zoo word hy meer of min gebonden of ontbonden gerekent/ ten aensien van de uitwerkinge van den arbeids-loon onses Heeren Jesu.

61. Maer tot den tijd van de wederaenneminge der Joden, is hy vol uit los-gelaten, op de masse van hare Natie. Dat verbeeld' de God krachtich in sijne wet/ van den grooten verzoendach daer hy door 't lot wou/ uit 2 bokken, d'eenen afgesondert hebben voor den Heere, en geoffert; ende den anderen voor Azasel, (dat is het woord dat weg-gaen, den bok wort vertaelt.) Om levendich in de Woestijne wech gesonden te worden/ beladen met alle de sonden Israëls; niet tegenstaende voor hem versoeninge gedaen was.

62. 't Heeft buiten twijffel sijn wichtige reden/ waerom de Heere dien Bok zoo wel noemt Sangir, als hy doet die voor den Heere was; en dat hy dan een woord Azasel gebruikt/ geboornt uit het woord' ëz, dat ook een Bok of Geite beteekent/ en Azal dat wech gaen seggen wil: En dat hy niet en secht Lisugir Ozeel, maer Langazasel. Had hy alleen willen seggen/ dat dien Bok sow zijn om wech-te gaen, hy had *Lisugir Ozeel* gesecht; of liever *Lisugir Morggeelb.* Want men liet hem niet alleen gaen/ waer hy wou; maer men liet hem door een Man weg-brengen. En dat de Heere met het woord Sangir ëz verwisselt/ geeft niet duisterlijk verandering van sijne beooginge te kennen. Behalven dat de tegenstellinch van Ladonai, en Langazaseel al te duidelijk een tegenstellinge te kennen geeft; dat den eenen Bok eenen anderen toe-geschikt is/ die tegen den Heere staet: d'Een voor den Heere, d'ander

voor

voor dien Azasel: Welk verschil door het lot moest wech-genomen worden. Daerom ook beide de Bokken, voor het werpen van het lot/ wel gesecht worden ten Sond-Offer, te zijn: Maer die voor den Heere door het lot geschikt wierd/ word na de lotinge alleen maer een Sond-Offer genaemt/ en niet die voor Azasel was. In 't tegendeel/ soo als door, en niet voor den Bok die voor den Heere was/ versoeninge gedaen wierd/ moest selfs voor, en niet door dien Bok/ die Azazel toegeschikt was/ versoeninge gedaen worden. Sie Lev: 16: 5. . . . . 10. Want dat onse Oversetters het woordeken al oversetten/ doorgaens in het 10. vers. gevoecht met Cappeer versoenen, heeft geen reden; doordien sy het/ in die parinch/ anders syn gewoon over-te-setten; gelijk het ook moet wesen/ voor; beteekenende sulks niet ergens door/ maer ergens voor versoeninge te doen/ en sie het in dat selfde Cap. over all' in dien zin/ niet door, maer voor, genomen. vers. 16. 18 30. 33. 34. Een onwedersprekelijk bewijs/ dat de Messias niet in de minste bedenkinge komt/ om door dien wechgaenden Bok afgebeeld te zijn. Want door Jesus, en niet voor Jesus is versoeninge te wege gebracht: Maer voor desen Bok, en niet door den selven moest versoeninge geschieden.

63. Daer blijft dan niets over als dat'er jaerlijks op den grooten versoendach, in die 2 Bokken vertoont wierd/ niet het lot tusschen beide te werpen/ hoe dat God beslechten sou den twist, tusschen de Joden en den Messias, dat by hem/ in syn eigen offer, en niet by haer in het beste bloed van den Tempel-dienst/ de ware versoeninge te soeken en te vinden was. Dies ook hy als een offer des welriekenden reuks ten hemel is opgenomen/ maer sy/ met walge van haren Tempel-dienst/ daer sy zoo op betoovert waren/ henen gesonden en verstrooit in de Weereld; haer als een woestyne; sonder water of brood des levens/ hoe sy het ook soeken/ te konnen vinden.

64. Maer is Jesus den Heere geheilicht? Wat sal het zijn/ dat sy met haren Tempel-dienst, als het snoer der erve voor Azasel zijn heen gesonden? Niet anders (zie Lev: 17: 7. Deut: 32: 17.) als dat sy dien over gegeven zijn/ wien ter eere haren vervalschten Tempel-dienst, wel niet na hare intentie gericht/ maer na Gods

Gods oordeel toe-geduid is. Den Duivel, namentlijk die van sijn beginsel is afgegaen, niet door een ander afgebracht, en daerom een wech gaenden, en niet een wech gebrachten Bok genaemt word; wiens portie / en door wie tot een deel den wech gebrachten Bok in de Woestijne geschiet is geweest. Hy word by een Bok vergeleken / om dat die boose Geest altijd een zot vermaek gehadt heeft / (doch oogschijnelijk gedrongen / om selfs een Tafereel van sijne weerbasticheit te schilderen) om sijne Engelen, die hy met sich in den afval van God wech-gesleept heeft / in Boks gedaente / immers Boks voetige schynselen, aen de Heidenen te vertoonen. Sie de kant teekeninge op Lev: 17: 7. en Deut: 32: 17. Daer de eerste plaets / voor Duivelen, heeft Sengirim (eig. Bokken,) en de laetste Scheedim, zoo veel als Verwoesters: Sie Apollyoon verderver Ap: 9: 11. En Abbaddoon) namen ongetwijffelt den Duivelen toe-geschikt / om dat de Joden nooit Bokken, of den Koningen / die haer verwoest hebben / Altaren en reukwerk ter eere gericht hebben. Hier noemt hem Gods Geest een ëz Geite, om dat hy de oorsake is van de verlokkinge der seer bevallige en weeldrige Hoere, waer mede de menschen van God afhoereren.

65. Aen dien weerspannelinch / en sijn booze rot overgegeven te zijn / 't is den Joden tot straffe van hare wederhoorigheit. Daerom wierden de sonden Israëls op dien Bok sijn hooft gelecht: §21. Om dat sy in desen verstoten staet souden dragen alle de ongerechticheden van hare Vaderen.

66. Maer dat bevorens voor dien Bok ook versoeninge gedaen wierd / was om te toonen / dat dese wederhoorige noch eens weer gebracht sullen worden / om Gods betamelijkheit, in het bewonen van sijn Heiligdom te genieten. Ps: 68: 19. Daerom noemt se Paulus geliefde om der Vaderen wille. En dat haer die genade noch eens sal gedaen worden / zal enkelijk / en alleen geschieden / om het eenige Soen-offer van Jesus, het welke hy opgeoffert heeft / eer sy in de Woestyne, onder de Heidenen zijn verstrooit geworden.

67. Ende terwijle nu den Duivel soo vol uit is los-gelaten op de Joodse Natie, (behoudens dat hy haer echter niet en kan tot Beeldendienst vervoeren / of brengen tot dien staet / dat dese Basterd-

Doch-

Dochter zy ons / eenen anderen Manne sou worden / als te duidelijk strydich met de Gods sprake Hos: 3: 3. 4. 5.) Zoo is hy gebonden ten aensien van de Heidenen, met name in Europa bewoont door de Nazaten van Japheth; in sonderheit / wanneer die sich hebben begonnen in het zaed Abrahams te zegenen. En noch meer wanneer het Roomsche Rijk d'Afgoderye, en het Heidendom versaekt heeft, en het door eere gerekent / in Christus te gelooven.

68. Maer gy wacht na die merkelijke / en zeer beroemde bindingen des Satans voor duisend jaren.

69. Doch eerst moest ik U E. toonen / dat het los loopen, het binden, en weer het ontbinden, van den Duivel niet moet aengemerkt worden altijd even eens / of ook ooit op eene absolute wijse; gelijk gy stelt / en zoo in de beginselen dwaelt; waerom gy niet te recht kont komen. En dat is de vrucht / van dat gy hem stelt als een gevange, die buiten sijn hol of kuil niets en weet, noch vermach. Neen / Broeder! Het binden en ontbinden des Satans moet in sekere opsichten aengemerkt / en onderscheiden worden bindinge, die in sekere betrekkinge maer een bindinge is / en buiten deselve niet: Ontbindinge, die ook in sekere betrekkinge maer eene ontbindinge is / en buiten deselve wel een gebonden staet.

70. Komt u dat vremd voor / Mijn Heer? 't En kan niet met reden / als gy maer aendacht leent tot Uw eige seggen Want als gy uwe verklaringe omtrent het binden en ontbinden des Satans kortelijk voorstelt / soo secht gy. (a)

Dat het is, dat God der menschen boosheit (onder Satans naem verbeeld, als eerste oorsaek van het quaed) *in zekeren opsicht*, voor eenen tyd intoomt; en daer na voor een korten tyd, na sijn believen laet begaen.

71. Wel / Broeder! Moocht gy de bindinge en ontbindinge van der menschen boosheit *in sekeren opsichte*, tot verklaringe van die plaets beschouwen! Het souw niet billijk zijn / dat gy ons die vryheit / tegen spreken soud / dat wy de bindinge en ontbindinge des Satans niet souden mogen in sekere opsichten aenmerken / en onderscheiden. Ende gelijkge van de uitleggers vordert / dat men in-

a) p. 106. § 14.

indien hare uitlegginge waer sow zijn, voor of na die 1000. jaer, uit s'Weerelds loop, of den staet der Kerke sow moeten konnen merken, of den Duivel los gelaten of gebonden was. Soo segge ik / ja / men sow het moeten zien / oo.i de domme Weereld sow het moeten konnen merken / (op dat ik u noch meer toegeve) indien 't sach op een binden en ontbinden, dat absoluit en in allen deelen was. Maer nu se soo niet en is / doch in sekere opsichten, zoo is 't alleen maer open / voor de op merkende / en die het Prophetische woord, soo als het verstaen wil zyn / bevatten en glooven.

72. Of kom aen / wy sullen hier weer gelijk staen; doe het ons merken / voor of na de 1000. jaer / wanneer der menschen boosheit meer of minder ingetoomt is? Ik sal U. E. ook seggen / gelijk gy ons doet / wie van de uitleggers, van 't begin af, tot op heden toe, heeft niet geklaegt, dat de boosheit der menschen (gy segt tegen ons / des Duivels. Dat verschil is 'er maer) ten sijn en tijde uitgelaten was? Immers hebt gy geen meer recht / om dat blykelyk onderscheid van ons te vorderen / omtrent het gebonden of ontbonden en los-gelaten zijn van den Duivel; als wy van u / omtrent het ingetoomt, of uitgelaten zijn van der menschen boosheit. Gort hier als een Man uwe lendenen / en ontwikkel my dit. Want soo wel het een als het ander moest sich openbaren / in der menschen handelingen: Soo wel / als gy daer van de verdorvenheit alleen de oorsake stelt / als dat wy 'er de medewerkinge des Duivels, volgens de Schriften, by voegen.

73. Om u dan / *in sekere opzichte*, een woorde zeggen van het binden des Duivels 1000. jaren lanch: Tel eens van 300. jaren na Christus, als wanneer den Duivel zoo merkelyk gebonden is / ten aensien van het Heidendom des Roomschen Ryks, 1000. jaren voorwaerts uit; en sie eens ofge niet en komt tot den tijd van Bonifaes den 8. die de Heerschappye des Pausdoms vol uit gemaekt heeft een Heerschappye des Satans. *Van den Throon geschoot*, onder de Heidense Personage, *set* hy 'er *sich weer op*, spelende die rolle / van 't bewint des Weerelds te hebben / onder een Christelyke dek-kleed. En is dat soo veel te opmerkelijker ontbindinge van den gebonden wederpartijder te houden / om dat de Heere de Heerschappije voerende

Christenen, na vereisch van omstandicheden / een Babel, een Egipten, een Sodom, ja een Heidendom noemt. Desen Bonifaes stelde sich tot een volmaekt model, van het genen daer aen de vorige Pausen lang gearbeid hadden / voor sijne navolgers; sich aenmatigende alle macht in hemel en op aerde. Daer den Duivel, in de versoekinge van Christus sich alleen vermat / hem alle de Koningrijken der aerde te geven, *indien* hy hem aenbad; zoo vermat hy sich in desen trotsen mensch, dat men hem *moest* aenbidden, en van hem *moest* ontfangen de heerschappye over de Koningrijken der aerde.

74. Maer heeft hy een model geweest / voor de volgende tijden / van de ontbindinge des Satans? hy is het ook geweest in den korten tijd van sijne onbandigheit, agt Jaer heeft hy maer in alles geregeert; van December 1294. tot September 1303. Den Cardinael Baronius segt van hem;

Hy is ingekomen als een Vos, heeft geregeert als Leeuw, en is gestorven als een Houd.

Hy schreef / aen Philips de Schoone, Koning van Vrankrijk 1301. Wy willen dat gy weet, datge onder ons staet in het weereldlijke en in het Geestelijke. Doch kreeg *niet alleen* tot antwoord; weet grootste dwaes, dat wy in het tijdelijke onder niemand staen . . . . . en dat wy de besitters van eenige beneficien, door onse gifte, mannelijk verdedigen: *maer* ook kort voor sijn dood / wierd hy door toe doen van dien Koning (een doorluchtig voorbeeld voor Louis de XIV. of wie hem mocht volgen /) op sijn eige lusthuis verrast, en in de gevangenis gesleept; alwaer hy ook van hertseer gestorven is. En is aenmerkelijk / dat het tiende lid van de beschuldigingen tegen hem / door den mond van den Aerts-bisschop van Narbonne in het Parlement uitgesproken is;

Dat hy de Saracenen, door Soldye gelokt heeft, om in Sicilien te vallen.

Tijd / voorwaer! welk sijne nasaten nu / in Vrankrijk, voor een groote schuld souden rekenen. Maer doe was het / om Keiser en Vorsten onder hem; nu sou het zijn / om de Pausen onder de Vorsten te doen buigen. Doch als men dit geval van Bonifaes insiet; kleenen *ten voorspel*, dat sijne nasaten sich niet vele eeuwen van zoo een trots souden konnen bedienen. Gelijk de Waldensen sijne voorsaten daer in een doorn zyn geweest; soo stak sich Miclef tegen sijne nasaten op / omtrent 1369. J. Hus 1390. en eindelijk is de Reformatie gekomen / waer door het zoo verre gebragt is / dat de Pausen sich niet alleen niet derven aenmatigen de wereldlijke macht over de Koningen: selfs / zy mogen zoo fier zijn / als sy willen; niemand heeft de courage / om den blixem van anathematisatien te schieten tegen de selve / hoe seer sy ook sien dat haer indracht gedaen word / door de Koningen der aerde in haar geusurpeerde Rechten en Geestelijke macht. Innocent de II. Zoo groot Cavallier als hy was / trof 'er me den Ambassadeur van Vrankrijk, den Marquis de Lavardin; maer wachte sich wel / aen den Koning selfs te komen: op wiens bevel doch alles geschiede.

75. Doch van dese saek het volle bescheid te geven / eischt ons oogmerk / of lijd ons bestek niet. Te meer / dewijle gy selfs te kenne geeft dat 'er zijn / die

die oordeelen / dat dien tijd van 1000 Jaer noch niet voorby maer noch eerst voor handen is.

Wie, segt gy / *a* van soo vele uitleggers die over dat boek, meer als over eenig ander deel des Bybels, voor en na, geschreven hebben, heeft oit anders gedacht, of die tijd was lang voorby? Altoos, die heden anders spreekt heeft geen gehoor.

76. Men kan uit N. E. seggen / niet weten / of gy van die gedachten zijt / die men nu niet en sou willen hooren, of niet? want gy laet dat daer: ende en segt selfs niet / of mense te recht / of t'onrecht niet hooren en wil. Alleen brengt gy op de stelling / dat die 1000 Jaer al lange voorby zijn / niet anders voort / als laet ons by toegevinge, die bindinge des Satans eens op die wijse verstaen.

77. Ik bid u / sie eens na / 't is de pijne waerd / onse kant-teekenaars, op Ap. 20. v. 7. 8. en 26. in de agtste Aenmerkinge sult gy gewaegt/en ook wederlegt vinden / het gene daer ik geloof dat N. E. gevoelen op uit komen sou: *b* maer daer men in uw Schrift / als na een Orakel van Delphos raden moet. En dat is/dat eenige dese 1000 Jaer nemen voor den heelen tijd van d'eerste komste Christi, gelijk dit woordeke duisend, een seker getal voor een onseker somwijlen beteekent in de Schrifture: of immers voor een langen tijd / hoewel gy ook dan soud gehouden zijn / volgens eigen eisch / duidelijk aen te wijsen, waer dien kleenen tijd te vinden / die die bysondere en kenbare loslatinge des Satans sou vertoonen; waer van gesegt word / dat hy sal uitgaen, om de volkeren te verleiden, die in de vier hoeken der aerde zijn, den God en Magog; om haer te vergaderen tot den krijg des Almachtigen Gods, welker getal is als het zand aen de zee. verg. c. 9: 16. 16: 13. 14. ende het getal van de Heirlegers der Ruiterye was tweemael tien duisend dertien duisenden. Ende ik sag uit den mont des Draeks, en uit den mond des Beestes, en uit den mond des valschen Propheets drie onreine geesten gaen, den Vorschen gelijk. Want het zijn geesten der Duivelen, (*Daimonoon.* En waerom niet Duivelen? want men kan het geen geesten der geesten vertalen / noch der middel-geesten: noch der siekten: gelijk gy elders schijnt te willen: want wat soude dat sijn?) en sy doen teekenen: welke uitgaen tot de Koningen der aerde, en der heele wereld, omse te vergaderen tot den krijg van dien grooten dag . . . . in de plaetse, welke in 't Hebreeuws genaemt word Armageddon.

79. Dese vergelijkinge van geestelijke dingen met geestelijke, dwingt my noch een woord tot dit stuk toe te voegen.

80. 1. Ten minste / aen den Draek word ook een onreine geest, een van de drie den Vorschen gelijk, gegeven. Dienvolgende een seker slag van een Duivelsche geest, niet alleen uit den mond van het beest, en van den valschen Propheet, maer ook van den Draek uitgaende / om de volkeren ten algemeinen krijg op te stoken. Wat duidelijker / om een ontbindinge en los-latinge van den Duivel *in seker opsicht* te bewijsen?

81. 2. Neem

a P. 106. §. 14. *b* P. 106. §. 14.

81. 2. Neem eens de los-latinge des Duivels van 't Jaer 1619 af / t' sedert wanneer dat vele uitgegane uit Babel, bysonder ook onder de Vorsten, en Oversten over duisenden, weer Paeps geworden zijn; of na het Pausdom gehunkert hebben: het welk / na onse stellinge / niet anders wesen kan / 't zy dat het vrywillig, of door dwang geschied zy / (in Moravien, Bohemen, Silesien, Oostenrijk, Hungarien, Vrankrijk, Piemont &c. Tot banninge van het Protestanse wesen uit die landen.) Of het is geschied door een uitgaen van den Geest der Duivelen. Tel nu te rugge van het Jaer 1619 de 1000 Jaren / komtge niet tot het Jaer 619? Waer omtrent / zoo even voor als na / het Heidendom d'uiterste kneuse niet alleen ontfangen heeft / door de overheerschinge des Pausdoms; maer ook door Muhammeds leere en swaerd: ende den Duivel daer mede noch zoo veel te meer gebonden, door zoo veel hy het hooft der Heidenen was / als ten tyde van Constantijn.

82. En sie nu eens den Duivel ontbonden, om de volkeren tot den krijg van Gog en Magog, (by God geschikt tot onderling verderf van den eenen, ook broederen, door des anderen swaerd) te verleiden! Papisten, Gereformeerde, Lutheranen, Muhammedanen, alle vermengt onder een / en onderling tegen den anderen. En wat voor Heidenen komen'er niet wel in Oost en West in 't spel / om der Christenen, en der Muhammedanen interesten onderling tegen den anderen voor te staen / te stijven / of te verderven? Staet-keer van Gods Koningryk / en werelds toestand / die zoo weinig in het Prophetische woord kan voor-by-gegaen zyn / als de Reformatie selfs. En wie kan het getal der Heirlegers tegenwoordig in beweginge zynde / of noch opgehitst / bereid / ende tot d'een of d'ander partye sich te voegen / aen-geset wordende / na-rekenen / en tellen?

83. En sie eens / de saek zoo op genomen / of Duivels ontbindinge t' sedert 1619 begonnen / nu niet tot de hoogste woede schynt te spoedigen in dese dagen? En meine ik niet / dat die consideratie / welke stelt / dat de ontbindinge des Satans, Ap. 20: 4. 7. synen kleynen tijd noch niet uitgedient heeft / gemerkt alle dese omstandicheden / eenige tegenspzake lijd. Want buiten dese algemeine vergaderinge ten kryg / die nu zoo groot is / datse alle de wereld moet in 't oog loopen / en doen verbaest staen; en kan'er ongetwyfelt geen aengewesen worden / zoo groot / zoo wonderlyk / en zoo gelyk in eigenschappen / aen die / welke de vergelijkinge der Schriften, by ons gedaen / ons afmaelt.

84. Doch op dat ik / Waerde Vrinden! myn onderricht aen U. E. omtrent het boek / de Betooverde Wereld *sluite*, en met een *overga* tot dat over Daniel: Ik moet u yets erinneren omtrent uw concept van het Rijke des Duivels, dat gy over Daniel geoppert / en nu in de Betooverde Wereld rondelyk hebt ter neder gestelt / dat'et in de wereld, immers niet onder de Christenen is. Dies ik de sake / uit beide / wat hoger op halen moet / en onderscheidelyk voorstellen.

85. Het Rijke Christi noemt gy het vijfde Rijke, en begint het met de Machabeen;

been: die gy een kleene hulpe noemt/ *a* uit Dan. 11: 34. niet van kleene uit-werkinge, na uw oordeel/ maer van kleene beginselen, en groote vrucht; van kleene macht, maer van groote uitwerkinge/ hoewel dat sulk een bevattinge; (want de vremdigheit dwingt het my tusschen beide te seggen) aenloopt tegen alle redelijk begrip/ en ordinair gevoelen: want de kleenheit van een hulpe word nooit genomen om de kleene macht, al hadse groote uitwerkinge/ uit te drukken/ maer de kleene uitwerkinge, al was sy van groote macht. Maer dit in 't voorby-gaen.

86. Voorts meint gy/ niet alleen/ dat ongeloovige Vorsten yets konnen doen/ tot vorderinge van het Rijke Christi, gelijk Cyrus wel eer aen het Jodendom een groot heil toe-bragt; maer dat ook de bestrijders van het selve Koningrijk/ 't sy Joden, Heidenen of Papisten, in plaets van het te beletten, en te belommeren, veel eer voortzetten, en vorderen. *b* Geen wonder dan/ datge alle bedenkelijkheit voor een Rijke des Duivels uitsluit/ en ontkent, dat'er zoo een in de wereld is of wesen kan, want men diende Joden, Heidenen, en Papisten niet te beklagen by den Heere/ datse Gods schutwerk schenden/ en het bloed van sijne knechten rondom Jerusalem plengen gelijk water: maer men behoortse te bedanken/ en zoo het met de Reformatie over een quam/ Altaren op-te-rechten/ en Wierook aen-te-steken: Broeder! waer lijkt het langer na?

87. Voornamelijk/ *c* als men uit vergelijkinge van 't gene gy belangende het Jodendom segt/ een besluit maken kan van de rest. Dus segt gy van het Jodendom: Het en laet niet na, Gods Koningrijke te zijn, al sogt het aerdse Koningen, al eerde 't vremde Goden, al wierd het Priesterdom buiten Aarons geslachte voor geld gekoft, en de gansche dienst onder Jeroboam, onder Achab, onder de voor-en nazaten der Machabeen jammerlijk geschonden en gescheurt; en naderhand in verscheide Secten van Phariseen, Esseen en Sadduceen verdeelt.

88. Is 't mogelijk? 't is dan altijd Gods Koningrijk, om dat'et den naem behoud/ schoon 't de daed mist/ even gelijk eener het all' voor een Goddelijk beroep hield/ hoe slimme en vuile streken'er ook in gepleegt mochten zijn/ om dat'er doch niets sonder Gods voorsienigheit geschied. En zoo mach Jesaias dan wel swijgen/ met de getrouwe Stad een Hoere te noemen: en der selver Vorsten, Oversten van Sodoma en Gomorrha. Neen/ volgens dese vond/ blijft'et de getrouwe Stad, het blijft Gods Zyon en Jerusalem.

89. Maer ik ben te haestig/ laet ons 't vervolg hooren.

Gy legt tot dit uw gebou/ om van alles/ hoe verdraeit het ook is Gods en Jesu Koningrijk te maken/ en dat van den Duivel, als een dwase inbeelding te doen verydelen/ insonderheit twee gronden.

1. Dat den Duivel als een gevange Gods, niets weet, noch vermach op de wereld: ende dat hy niet behoort, uit de helle op de wereld gehaelt te worden, dien God ten kerker gedoemt, in boejens gesmeten, en ten lande uitgejaegt heeft. Den Duivel is Gods gevangen, segt gy/ en daer me is't uit. *d*

2. Dat

a P. 353. §. 557. *b* P. 364. §. 581. *c* P. 365. §. 582. *d* zie C. 33. §: 4. en 22.

2. Dat de Propheten des Ouden Testaments niets van het Christendom geprophetеert hebben, als voor zoo verre, en voor zoo lange het *geënclaveert* en gestrengelt is geweest in de gemeinschap des Joodsen volks, terwijle dat een afgesondert volk is geweest, dienvolgende, ten uiterste, tot aen de verwoestinge van Jerusalem.

90. Zoo veel het eerste aengaet / en dat noch tot H. E. Betooverde Wereld behoort / wy seggen / a, dat we die grond van het gebonden zijn des Duivels in de Helle / sonder ergens van te weten, of yets te vermogen op de aerde, boven al genoegsaem hebben vernietigt / maer door het heele gebou van selfs moet vallen. Maer b, ook willen wy 'er dit wel by-gevoegt hebben: dat / ja / all' wat de Vyanden doen tegen Jesu Koningrijke, in zeker opsicht is / tot vordering van het selve: namentlijk door Gods wijsheyt / kracht en genade / tegen de intentie der selve; gelijk hy den sijnen alles laet mede-werken ten goede. *God* denkt alles ten goede: maer sy ten quade, zoo werken sy dan het goede; of liever / 't word door haer gewrocht; maer dat sy werken is quaed / en doen sy qualijk. Ten haren aensien is 't by louter toeval, dat 'er het goede van voortkomt: by toeval, ten aensien van de Kerke / wegens hare tergende ondankbaerheit / dat sulk slag van vorderinge noodig zijn / die ondankbaerheit noodsaekt menichmael God allerley slag van Vyanden / zoo geestelijke als lichamelijke / op haer te doen los gaen. En voor zoo veel die alle 't gene sy doen / niet en doen om Gods raed ten beste van de Kerke te vervullen, maer zoo het mogelijk ware / *of* sich selfs in de plaetse van Gods Volk in-te-dringen: *of* ook den name Israëls uit-te-roeyen, dat die niet meer gedacht zou worden op de Aerde: zoo en is dat geensins te rekenen voor een werk van het Koningrijke Gods. En wiens doch / zoo het dan ook geen werken zijn van de heerschappye des Duivels? Doch c, gelijk gy seer wel segt / dat de Kerke niet van, maer echter in dese Wereld is / wel geestelijk, maer sich echter met lichamelijke besigheden moet oeffenen; ende door lichamelijke middelen kan gekrenkt, en gevordert worden: zoo seggen wy daer op / dat het ons ten uiterste verwondert / dat gy niet gesien hebt / dat sulks aenloopt tegen H. E. stelling / dat wat de Vyanden doen / sy het zoo tot vordering van Jesu Koningrijk doen dat 'et een werk van Jesu Koningrijk, en niet van dat van den Duivel zou mogen genaemt worden. Want dat Gods sonderlinge en Almachtige genade het beoogde quaed afkeert / en in 't midden sijnes toorns der barmhertigheit gedachtig is / belet daerom niet / dat de Kerke / het Koningrijke Gods, na haren uiterlijken staet niet dikmael ten hoogste sou gekrenkt, worden / en na aen haren ondergang gebragt / seker / als Elias meint alleen overgebleven te zijn / is 't heel wat anders / als wanneer men opgaet met gejuich, onder de feest-houdende menichte. Ja Gods Geest noemt dat dan / dat het Lam, met de heilige overwonnen word, Ap. 17: 13. 13: 7. Dan. 7: 21. Ende indien opsichte / Broeder! en kan dat dan immers geen vorderinge, maer moet het een wederhouden, een beletten / en een vernielen van Gods Koningrijke genaemt worden. Jesu heerschappye word dan niet voorgeset /

maer verandert in een die van dese wereld is. De tale van Jesaias gevalt my hier bysonder wel; de getrouwe Stad word een Hoere: hare Oversten worden die van Sodoma en Gomorrha: en den Eeuwigen Richter acht sulke verdervaers van zijn Koningrijke waerdig, dat het Wee over haer uitgesproken worde, en dat haren naem den nakomelingen eene vervloekinge gelaten worde. d, Dat nu is het, dat we seggen, te zijn, *niet* het Koningrijke Gods, *maer* des Satans, des Duivels; niet alleen wel eer onder de Joden, maer ook nu onder de Christenen. Gy noemt 'et, dat de verdorventheit min ingetoomt, maer uitgelatener word. En als wy U. E. andere spreekwijsen hier toe brengen sullen, 't sal zijn, dat d'Overste, dat is, na uw beseffen, de Overheden deser wereld, of de begeerlijkheit, die de God deser eeuwe is, min beteugelt en meer los gelaten is. Wy, dat den Satan daer van is een mede-werkende en aendrijvende oorsake: en hy om sijn geusurpeerde macht den Oversten deser wereld, en wegens der Menschen dwase onderwerpinge, de God deser eeuwe genaemt word.

91. Als *a* gy nu verder wilt opnemen te bewijsen dat den Duivel geen Koningrijke tegen God, noch onder God gestelt; noch tegen 't Christendom, of daer van verscheiden, noch veel min daer binnen, in 't minste noch in 't meeste hebben kan: zoo gebruikt gy eenige seer uitsporige uitdrukkinge tegen uwe Broederen. Gy stelt, *b* als of hy daer mede by ons met den Schepper vergeleken wierd; even als of, wanneer men met het woord Michaël vraegde, gelijk het te seggen is, wie *is* als God? onse stelling daer op antwoorde: den Duivel, ofte dat God den Duivel kan toelaten God te wesen, en selfs Schepper. Waerom *c* gy ook niet kont sien, of die stelling vordert, dat den Duivel ook zou mogen aengebeden worden. Voorts segt gy, dat 'et een Gods-lasterlijke tale is, dat God den Duivel toe-laten zou, wonderen te doen, of selfs die doet, om valsche Leere te bevestigen, uit Deut. 13: 1, 2, 3. Ap. 13: 11, 13. Maer, 't gene U. E. *volgende deel* openen moet, dat het teken, dat dan komt, geen teken en is: dat het by 't volk daer voor gehouden word, 't welk niet beter en weet: dat het maer een natuerlijk werk is, of menschen list.

92. Maer, Broeder! hoe kont gy u, door U. E. vonden zoo verre laten vervoeren? Ik sal maer yets vragen, uwe conscientie antwoorde: is 't geen genoegsaem onderscheid tusschen God en het Schepsel dat dit af hangelijk van God, en hy onafhangelijk van yet, of van yemand is, in wesen en werken? En wie heeft den Duivel ooit onafhangelijkheyt toe-geschreven? wie hem niet, gelijk boven geleert is, met den mensch gestelt onder het rechtvaerdig oordeel Gods? Moet gy ook selfs niet erkennen, dat God het verschrikkelijkste van sijn Richters-ampt oeffent, als hy den Duivel aen zijn boosheit, den mensch aen de sonde, en zoo aen den Duivel, het werk des Duivels overgeeft? dat doet hy ten uiterste, als hy den Mensch een kracht der dwalingen zend, om de leugen te gelooven: bysonder, als die leugen komt, na de werkinge des Satans in alle kracht, en tekenen, en wonderen. 2 Th. 2: 9. 11. En wat is 't anders, als hy haer het herte verstokt? 93. Ver-

a C. 33. §. 2. *b* P. 97. §. 3, 4. *c* C. 33. §. 16.

93. Verklaer my dese dingen / zoo sal ik u ook verklaren / hoe God kan toe-laten, dat'er wonderen geschieden, om valsche leeringen te bevestigen, sonder datmen seggen mag / dat God den mensch bedriegt: of yemand schuldig is aen Gods-lasterlijke tale, die gy'er uit trekken wilt. Of seg dat alle die spreekwijsen der Schrifture Gods-lasterlijk zijn.

94. Geloof my / zoo te oordelen / is wijs zijn by sich selven, en boven datmen behoort wijs te zijn. Hier moet men de saek erkennen; die / en zoo verre sy ons geopenbaert is / en niet voortvaren tot het ondersoek na de maniere, hoe het geschied; om een oordeel te vellen / nadeelig aen de eere Gods. Hier moet het weeldrig brein beteugelt worden / met ô diepte der rijkdom, beide der wijsheit, en der kennisse Gode! ô ondoorgrondelijkheit!

95. Maer ô wonder! dat gy den Duivel ontrekt / en daerge uit besluit / datmen den Duivel tot een God en Schepper maken sou / wiltge den Mensch, om sijner verdorvenheits wille gaerne gunnen: want dat wy den Duivel toeschrijven / wijst gy de list en boosheit van den Mensch toe: vergelijk hier het boven verhandelde van de Egiptische Tooveraers.

96. Hoe / dan / heeft den Duivel geen Rijke, den Satan geen Throon? geen buiten, of in de Kerke? geen tegen God? geen in't minst of meest? en sou dat Gods-eere te na gaen? en niet / dat Menschen zoo een Throon en Rijke tegen God hebben / buiten en binnen de Kerke? sou het niet / dat zijn werk / of voorbeeld van zoo groot een gevolg is / en hem noch zoo een troost geeft / in sijne elende / en knebeling?

97. Gy sult seggen / hoe kan Satan tegen Satan verdeelt zijn, daer'er maer een is, onder den naem van Duivel: en dat besluit gy / uit het eenvoudig getal van het woord Diabolos, in dien sin voorkomende. Maer hoe? denktge niet om uw eige gronden? gy segt: Overste deser Wereld, is een voor vele genaemt: op dat gy het op de Overheden soud konnen duiden: kont gy dat niet tot den Duivel overbrengen / een voor vele? of kontge hem niet als hooft over alle quade Engelen, en eerste mutijn, by d'andere naegevolgt / aenmerken? 't Hooft met sijn vervloeckte Rot!

98. Doch om U. E. noch wat nader te komen / moet ik u erinneren / dat gy segt: *a*

De Propheten hebben wel zoo breed gesproken, van de heerlijkheit der Kerke, in den tijd des Nieuwen Testaments, dat het vele uitleggers geschenen heeft, op den staet der Zaligheit in den Hemel geseit te zijn: sonder datse 't minst gewagen, dat den Duivel zoo een groot geweld sal doen. Johannes den Dooper, en Christus daer na selfs, hebben zoo geroepen, dat het Koningrijk der Hemelen na-by gekomen was, sonder yet te melden, van des Duivels Koningrijke, dat daer tegen over stond; ja dat daer binnen sich verhief, dat daer over heen klimmen, en den loop des Euangeliums beletten zou: of leit die vaste Stad, dat Hemelsch Jerusalem, dat meester-stuk van Gods eigene vesting-bou, voor sijnes Rijks wederspannelingen en bandyten open? is'er dan geen wacht? heeft

a C. 17. §. 8, 9.

heeft de Heere der Heyrscharen geen Engelen in dienst? laet hy den Duivel dan losbandig heen, door gras en koorn loopen? soude ons de Schrift dat leeren? sou God selfs daer van zoo spreken? onmogelijk: die de waerheit selfs is, beliegt hem selfs niet.

99. Bedaer; Mijn Heer! geen leugen is by den Heere; en daer is wacht genoeg: of en hebt gy nooit gehoort/ dat de Heere wil opgewekt worden/ gelijk den slapenden Jesus in het scheepje? dat men by hem aenhouden moet/ dat hy van den slaep opsta, en sijne hand trekke uit sijnen Boesem? Als de Heere/ in sulke verlatingen sijnen rechtvaerdigen toorn niet en oeffent; nemaer ook meest onder die verlatingen: Jesus bid geduerig/ dat het geloove niet uit en valle: den Heiligen Geest bid in de geloovige met suchtingen, ook sonder woorden: den Engel des Heeren legert sich met sijn Heir/ rondom de sijne: en hy send, op eene voor ons onbegrijpelijke wijse/ zoo weinig en zoo veele als 't hem wel behaegt/ uit, om ons de Zaligheit te bedienen, te bevorderen/ en het verderf te weren. Wie heeft ooit die wacht, en dienst der goede Engelen ontkent?

100. Maer/ segt gy/ den Duivel sift niet als de tarwe: 't is de verdorvenheit die dat doet/ daer van hy den eersten oorsprong is.

101. Ik antwoorde daer op/ eerst: wy willen gaerne met den Zaligmaker blijven spreken: die segt/ den Satan, en niet de verdorvenheit. En ik verwondere my/ dat die gy de letterlijke bevattinge der woorden in de Prophetie zoo gretig houd/ 't raekt/ of 't is mis; dat gy die in de Historische verhalen zoo achteloos verlaet/ en ik weet niet wat oneigentlijke beschouwingen smeed. Seker! 't is met U. E. gelijk met de kinderkens op de marckten: als men speelt, en danst gy niet; als of gy geweent woud hebben: en als men klaegliedeh singt, weent gy niet: als of gy dan gedanst woud hebben. Daer is een geslacht/ dat altijd dwars in de wagen wil; daer roop noch doel me te schieten is.

102. De verdorvenheit, staet gy toe/ dat uitgelaten of bedwongen word. Als sy dan uitgelaten is/ dan siftse, dan wordse de God deser eeuwe, dan heerschtse, dan krijgtse een Throon.

103. Ik bid u/ laet ik nu eens vragen: leit die vaste Stad, dat Hemelsch Jerusalem, dat meester-stuk van Gods eige vesting-bou, voor het werk van sijne weerspannelingen en banditen, (de verdorvenheit, en boose Menschen, gelijk gy selfs bekennen moet) gedurig open? is daer geen wacht tegen? heeft de Heere der Heirscharen geen Engelen in dienst? laet hy die vervloekte werktuigen des Duivels (na U. E. eige bekentenisse) dan losbandig door gras en koorn loopen! sou ons de schrift dat leeren? sou God selfs daer zoo van spreken? onmogelijk: die de waerheit selfs is, beliegt hem selfs niet.

104. Want hy spreekt zoo niet van de verdorvenheit, in uitsluitinge van den Duivel. En zie! zoo word het woord waerachtig: uit uwe eige woorden sult gy veroordeelt worden.

105. En wat sou het een Rijk ook konnen schelen/ of den Hooft-bandijt

in

in Persoon me ravageerde door het land / of dat hy'er niet in en quam / en zyne benden ondertusschen alle quaed deden / en sijnen sin volbrachten; immers zoo seer als of hy selfs over all' tegenwoordig was: zoo ook / wat kan het aen Gods Rijke, en sijne eere / ja ook / wat kan het den Duivel schelen / dat hy gehouden word / selfs op 't Tooneel van Wereld en Kerke te komen / of niet? als sijne Engelen (daer onder gy ook de booze Menschen telt: en wy hebben daer niet tegen; als gyſ'er maer alleen niet voor en houd /) slechts zoo veel quaed doen / als hy sou konnen / indien hy over all' by was: En immers duiden wy den Duivel, in de verleidinge en verderbinge der Kerke / gevoegt by de verdorvenheit ende boose Menschen, niet een hair breed meer toe / als gy de verdorvenheit, en boose Menschen, alleen.

106. Ende dewijle wy / met God en de Schrifture, blijven spreken / zoo hechten uwe vragen / om partye tot uitsporigheden te brengen tegen u / en niet tegen ons: ende die ongerijmtheden / die gy uit onse stellinge wilt trekken / vloeyen 'er niet uit / maer uit de uwe. Immers / het verderf is 'er; het neemt toe / 't brengt den Mensch / en d'uiterlijke Kerke tot afval: Zion word een Sodom; Jerusalem een Gomorrha: daer is een Wet des Vleesches, die de Wereld leid / en de Kerke soekt gevangen te leiden, onder de Wet der sonde, des doods, en des genen, die het geweld des doods hadde, dat is den Duivel: daer is dan een Wet des verderfs een heerschappye van verleidinge en verwoestinge / die tegen over God staet, die binnen sijn Koningrijk sich verheft, daer over heen klimt; den loop des Euangeliums belet, en losbandig, om zoo te spreken / over gras en koorn heen loopt. Is dat nu dragelijker voor Gods eere / dat het sonder, als dat het met toedoen, en bewerkinge des Duivels geschied? Gy siet dan / dat soo een vragen / en dringen tot ongerijmtheden niet te pas komt / of gy moet de sake selfs loochenen / dat'er niet over gras en koorn heen gelopen word. En wie doet gy daer mede niet al dienst? maer wat ondienst aen Gods waerheit? Want hebben de Propheten daer van niet gesproken? Johannes niet? Jesus niet? Neem Antiochus, die gy doch by-na over all' hebben wilt / daer ge van den Antichrist niet wilt hooren; neem sijne woede / en den afval daer door gewrocht; was 't geen woedende heerschappye / die over gras en koorn henen liep? hoe word de getrouwe Stad een Hoere? Zion een Sodom, en Jerusalem een Gomorrha? hoe hare Oversten van Sodom? zijn 't geen vaten van het huis des sterken, die eerst recht daer op had / maer naderhand tegen hooger recht aen willende / een Tyran is geworden? Spreken daer de Propheten, spreekt'er Jesaias, spreekt'er Jesus niet wat van?

107. Gy / om daer te ontstikkelen / dat sy den Duivel een Rijke toeschrijven / werpt / als heel yets ongerijmts daer tegen in; *a* siense wel, die dit voortbrengen, dat den Satan op die plaets al zoo wel een huis, als een Koningrijk word toegeschreven? heeft hy dan ook, zegt gy / een eigentlijk huis, of huisgesin? of heeft hy eigentlijk een zaed? (gelijk het Gen. 3: 15. genaemt word) dat is; kinderen des huisgesins? 108. Maer

a C. 33. §. 23.

108. Maer wat wil dit seggen: is hy u eigen, en eigentlijk even veel: hy heeft een huis, een Koningrijk/ een huisgesin/ een zaed: het is hem eigen; hy heeft'er recht op: 't is hem eigen, door bewerkinge, door raed, door voorbeeld, of hoe gy wilt: maer 't en is't niet eigentlijk, gelijk de Menschen een huis bouwen van hout en steen; en een zaed voortbrengen/ door voort-telinge; en een souveraine, onbepaelde/ en onafhangelijke macht/ ten aensien van andere menschen/ hebben/ of oeffenen.

109. En om tot den loop van den tijd des Nieuwen Testaments over-te-gaen: daer wilde ik eerst wel weten/ hoe gy van de Propheten komt te seggen; datse wel zoo breed gesproken hebben van de heerlijkheit der Kerke, in den tijd des Nieuweu Testaments, dat het vele Uitleggers geschenen heeft, op den staet der Zaligheit in de Hemelen geseit te zijn: gy/ die ontkent/ dat van den tijd des Nieuwen Testaments door de Propheten verder gesproken is/ als tot de verwoestinge van Jerusalem; of de kracht der waerheit heeft U. E. doen spreken/ eerge 't wist/ tegen uwe uitgesochte gronden. Maer op dat ik meer segge:

110. Ik wenschte/ dat gy hier eenige spreekwijsen had uitgedrukt; zoo soude ik U. E. konnen antwoorden: nu niet verder/ als ik alreeds gedaen hebbe/ op het seggen/ dat de Phropheten dat gedaen hebben/ sonder het minste te gewagen/ dat den Duivel selfs fulk een groot geweld sal doen. Want hield ik u voor/ des Duivels werkingen, daer ingesteld tegen Christi Rijke; gy soud ontkennen/ dat die woorden den staet des Nieuwen Testaments na de verwoestinge van Jerusalem betroffen: en zoo souden wy niet vruchtbaers daer mede konnen uitwerken. 't Is waer/ ik had van zoo veel gewonnen/ dat ik u de Propheten had doen hooren spreken/ van Duivels werkingen, tot op de verwoestinge van Jerusalem. Maer dat heb ik straks genoeg gedaen. Ik wou'er yets meer me uitgehaelt hebben; 't gene ik nu uit Jesu seggen sal trachten te doen.

111. Die, segt gy/ en heeft niet gemeld van des Duivels Koningrijke.

112. Straks heb ik doen sien/ hoe ydelijk dat gy die slag soekt te ontgaen/ uit Matth. 12: 25. Boven heb ik getoont/ hoe den Duivel ontbonden is geweest voor de vermaerde 1000 Jaren: sie nu/ dat dat sijn Rijke buiten tegensprake is/ dan, en voor soo verre als hy ontbonden is. *Uit hem*, als haren *Vader* waren sy die zoo lasterden/ dat hy door Belsebul den Oversten der Duivelen de Duivelen uitwierp. Dat was de boosheit van de menschen in die eeuwe: en 't sou haer niet vergeven worden. Haren staet/ en de stand van hare Politie en Kerke souw/ met het eindigen van die eeuwe, welke die van het Oude Testament is/ op een schrikkelijke wijse/ ten einde loopen/ tot versegelinge van den eeuwigen toorn over haer.

113. Maer de eeuwe des Nieuwen Testaments die doe noch toekomende was/ sou ook sulke Menschen voortbrengen: en het laetste van die dagen noch meest. 2 Tim. 3: 1. Sou dat anderen oorsprong hebben/ als dien selfden Vader der leugenen? anderen/ als den selfden *Satan* of wederstrever, den

selfden

selfden *Duivel* of lasteraer? En daer hy dat doet/ heeft hy daer geen Rijke en Troon? Heeft hy'er daer geen/ tegen die van God? Jesus ontkent/ dat hy een Rijk tegen hem selven sticht, een huys tegen hem selven verdeelt. Maer dat hy een Rijke en huis tegen dat van Christus en synen geest opwerpt/ is de ronde leere van den Zaligmaker.

114. Heeft den Satan nu zoo een Rijke gehad/ in het Jodendom, het geestelijke Sodoma en Gomorrha van die dagen? hy heeft het ook in eigentlijke Sodoma en Gomorrha gehad/ in de vorige eeuwe. Ende en heeft hy het ook niet over de Joden, in dese eeuwe, dat het Koningrijke Gods van haer is wegh-genomen? (dat ik doch niet wel en kan begrypen/ hoe het met uwe stelling kan bestaen/ die heel geen onderscheid maeckt/ tusschen het Rijke van genade, en het Rijke van de algemeine voorsienigheid Gods, dat een groote dwalinge is!) ende en sou hy het niet hebben/ over die heerschappye/ welke Geestelijk genaemt word, Sodoma en Egypten, in het Roomsche Rijk, zoo wereldlijk als geestelijk? Koningen hebben in de eigentlijke Steden en Rijken van dien naem geheerscht. Hier den Engel uit den put des afgronds: Zoo heeft hy van daer een Koningrijke: Dien-volgende een Koningrijk in het Nieuwe Testament/ een Koningrijk onder de Christenen. Want/ willens onwillens/ moet gy bekennen/ gelijk gy elders doet/ dat die namen Ap. 11. aen andere Steden en Koningrijken gegeven worden, als die eigentlijk Sodoma en Egypten geheten zijn.

115. Ende terwyle gy/ het gene dat zoo klaer legt/ bestaet te ontkennen; geen wonder/ datge dan/ gelijk in het Jodendom, zoo ook in het Christendom niet anders en siet/ als een Rijke Gods.

116. Maer wat sultge seggen van de woorden Jesu, Joh. 9. 4. Ik werke, terwyle het dag is; de nacht komt, dat niemand werken kan. Den dag staet buiten twijffel onder de heerschappye van de Zonne der gerechticheit. De nacht dan/ onder wie/ anders als onder den Vorst der duisternisse?

117. Die nacht van ketteryen/ ondankbaerheid/ vervolgingen/ afval en benautheden/ en kan niet gedacht worden te eindigen/ voor den tijd van 42 maenden/ of 1260 dagen. Wy nemen die dagen voor jaren/ gelijk gy ook doet in de 70 weken van Daniel; en ik denke niet datje hier natuerlijke dagen sult willen verstaen/ gelijk gy u selven gedrongen hebt te doen. Dan. 12 door uwe onderstellingen over dien Propheet. Die groote jaer-reeks tellen wy/ na dat de aerde des H. Rijks de riviere van vervolgingen verswolgen heeft, die den Draek tegen de Kerke had uitgeworpen.

118. En dan is noch het einde niet; mogen wy met Jesus seggen.

119. Maer hoe kan een volk wel geleid worden (vergeef my den gedwongen/ en noodigen ernst) als hare leiders zoo een lange nacht voor het Ryke des daegs aensien en prediken! 't Is even/ als of zoo een afval was trouwe houden aen Gods Verbond: zo een heerschappye des doods en der helle (gevolgelijck des Duyvels) het Koningrijke des levens en der Hemelen.

120. Wy hebben boven gesien/ dat den Duyvel, en syne Geesten, de volkeren

keren tot toorn verwekt, tegen Jesus en syne Kerke / om die te bekrygen; omse / zoo het mogelijk was / onder de knye te brengen; gelijkse ook voor een tijd doen. Maer den H. Geest segt duidelijk / dat dat lot eens recht omkeeren zal / en dat het Lam met zyne Heilige die volkeren overwinnen zal, Ap: 17. 14. Zouden Leeraers van Israël 't een van 't ander niet weten t'onderscheiden? Sullen die dat beide onder een en de selfde benaminge van 't Koningrijke Gods besluiten? Sal men in zo strydige staetkeeren van het hemels Koningrijke / d'een niet toeschryven aen den Satan, die de volkeren ter krijg verwekt; en de andere aen het Lam, die den Satan haest moet verpletteren onder de voeten sijnes volks, en sijn hooft om hoog heffen / Ps. 120. 7?

121. Maer laet ons eens sien / hoe gy de rest der gesichten van den Grooten Daniel behandelt.

122. De rest, seg ik. Want hier mede meine ik / dat ik U. E. een van uwe bysondere steunen krachteloos gemaekt hebbe / daer gy uwe verklaringen over dien Propheet meest op vestigt. Immers / a dus stelt gy uwe drye eischen voor / die gy wilt dat men U voor-af / toegeven zou.

I. Daer na elke huishoudinge Gods, de wesentlijke deelen van den Godsdienst blyven, dat daer de Kerke blyft.

II. Dat de merkelijke verandering van den ondergang des Jodendoms en opkomste des Christendoms, geen scheydinge maekt tusschen die twee.

123. Eer ik tot het derde ga / moet ik U. E. schijnreden / en verstrikkende bevattinge, in dese twee postulaten, of voorbedingen toonen. Daer is groote dubbelzinnigheit / Broeder! in de *eerste*; belangende het woord wesentlijke deelen des Godsdienstes / en der Kerke: Als gy tegen 't Pausdom soud beweren de gedurigheit van de Kerke, en zoo van de Gereformeerde, geduerende de hittigste verbolgingen; selfs gedurende de Wet en het Jodendom, ende voor het selve / dan sou U E. stellinge steek konnen houden / en uwen eisch doorgaen: Want de Kerke is de Kerke, onder wat hoedanigheden dat zy / gebout op het selfde fondament / voor komt. En de Papisten hebben geen ander middel om hare successie zoo hoog op te halen / als wy. Ja 't ontschiet haer / en laet 'er veelsins verlegen; maer ons niet / gelijk licht te toonen is / zoo dat nu ons werk was. Maer in dit geval is uwen eisch ongegrond / en uwe stelling onaennemelijk / om datse gevoegt by *de tweede*, dubbelsinnig word / op dat ik niet en segge dwaes.

124. Want hier komt het aen op de wesentlijke deelen van den Godsdienst, niet van de geestelijke en inwendige, die alleen de ware is / in het fondament; maer van de uitterlijke; die / na de verscheide huishoudinge Gods zoo verscheide konnen zijn van malkander / dat 'er een zoo wesentlijk onderscheid kan wesen / tusschen de deelen des Godsdienstes / in de verscheide huishoudingen, dat 't een 't ander dood / en vernietigt / ende met malkander niet bestaen kan. Dat wesentlijk was aen het Jodendom, is niet wesentlijk aen de Kerk, besnydenisse, offerdienst, wassingen, &c. waren wesentlijke deelen van den Joodschen

a Pag. 358. §. 568. 570.

schen Godsdienst; maer niet van de Kerke, en Godsdienst in hare grond beschout: hoe sou anders Paulus konnen seggen/ dat wie sich laet besnijden, Jesus hem onnut is geworden? ende dat, wie noch onderhouden wou dagen en maenden en jaren, toont/ dat hy te vergeefs aen hem gearbeid heeft.

125. Dienvolgende/ wy konnen u dese twee voorbedingen niet toe-geven: en zoo moet all' wat g'er op bout/ van selfs vervallen. Te meer/ dewyl dat het

III. Op sich selven genomen *de dubbelsinnigheit*, en de *ongerijmtheit*, op dat ik niet meer en segge/ selfs is. Gy segt/ dat 'et evenveel is, of God geloovige of ongeloovige gebruikt, evenveel, Moses en Aaron, als Pontius Pilatus, en Cores, om sijne voornemens over sijne Kerke uit-te-voeren.

126. Een woord al weer/ eer ik verderga. Waerom segt gy/ om sijne voornemens over sijne Kerke uit-te-voeren, dat hier in geen geschil komt? en waerom segt gy niet/ om de welstand van sijne Kerke, 't gebou van sijnen Tempel voort-te-setten: daer hier 't pleidoy over valt? gy moest in dese stelling geset hebben: evenveel of het Koningrijke des Heeren, door Antiochus Epiphanes te gronde toe vertreden wierd (gelijk gy selfs §. 571. aenheft:) of dat het door Mattathias en Judas Macchabeens herstelt wierd. *Evenveel* was het ja/ ter uitvoeringe van Gods raed over sijne Kerke: maer *niet evenveel* in het voelen van Gods heil en op-bou: ende/ niet *dat*: maer *dit* moest ge stellen/ om gelijkmatig na U. E. voornemen voorbedingen te maken/ zoo dat ik hier recht de swier sie/ van een *methode jatees planees*; een konstig uitgevonde Apostel van verleidinge, in U. E. maniere van redeneren.

127. Maer laet ons U. E. gebou/ op dese voor-bedingen eens op-nemen.

128. Gy segt/ dat Christus den Steen zijnde/ by Daniel vermeld/ sijn werk begonnen heeft/ tot vernietinge van het Beeld aen Nebucadnezar vertoont door Mattathias, met sijne vijf Zonen.

129. Doch laet my toe/ dat ik kortelijk vrage/ waerom niet door Cyrus? want U. E. voorbedingen seggen immers/ dat het evenveel is/ of God (en zoo ook de Steen Christus) sijnen Raed uitvoert, door geloovige, of door ongeloovige.

130. Vergeeft mijn onverduldigheit/ die niet wachten kan/ dese tusschenspraek te doen.

131. De eerste van de vijf Zonen van Mattathias, segt gy/ namentlijk/ Judas Macchabeus, bragt het werk al seer verre, en is vervolgens zoo seer voortgeset, dat dien Berg het heele Land vervulde, tot onderwerpinge selfs van Moabiter, Edomiten, &c. 't gene gy oordeelt/ *a* te konnen genomen worden voor het vervullen van de gansche Aerde (het Land voor de Aerde genomen: want *Erets* beteekent beide;) hoewel gy bekent/ dat den eigentlijken groey van dien Berg eerst is gekomen, wanneer het Egiptische en Sinische Rijk (daer gy de beduidenis van het Beeld me eindigt) vernietigt was. Bysonder/ wanneer Jesus ten Hemel is op-genomen, heeft het Rijk van dien Steen, by u het vijfde

a P. 362. §. 577.

Rijke / meerder verheerlijkinge ontfangen, welkers aenvang verkondigt wierd door Johannes en Jesus, met dese woorden: het Koningrijke der Hemelen, is na by gekomen. Tot dat de verwoestinge van de vier Rijken, door de Romeinen, van tijd tot tijd, soo verre is volbragt, dat Trajaen, de beste en machtigste van alle Roomsche Keiseren, de Roomsche Macht daer over het hoogste heeft doen rijsen, en het wijdst uitgestrekt. Doe was het, segtge / a den hoogsten tijd, om te seggen, dat het Yser, Leem, Koper, Silver en Gond vermaelt is, als kaf verstroit, en hunne plaetse niet meer te vinden was.

132. De Geest mijnes Buiks benaeut my hier, ik moet weer tusschen beide spreken / of ik sou bersten: hier steltge zoo veel trappen van verwillinge eener Prophetie: maer elders daer het beter te pas sou komen / werpt gy die sleutel van Prophetische verklaringen verachtelijk wech / met te seggen: als het vervult is, zoo is 't vervult.

133. Op die vermalinge nu, segt gy / dat niet anders als het vijfde Koningrijk des Christendoms aengemerkt moet worden / in den Prophete Daniel, door dat gesichte vertoogt. 't Welk gy / all' waer Tarters, Saracenen, en Turken gewoont hebben, en woonen, erkent, om dat 'er Christenen onder woonen.

134. Wech van met de tale van den Heiligen Geest, die spreekt van een weren des Kandelaers van sijne plaetse: 't welk altijd / en mijns erachtens seer wel / van diergelijke gelegentheden verstaen is. 't Is het Christendom, ja 't is het Christendom, voorseker! maer in de verstroinge; 't zijn oude verwoeste Plaetsen, en Steden, tot in de fondamenten toe / van geslachte tot geslachte verwoest: Jes. 58: 12, 54, 3, 61, 4. niet de sterkte van de Goddelijke bou-kunde; 't zijn Voorhoven des Heiligdoms: maer vertreden door de Heidenen; niet ten Heiligdom geworden / om'er te aenschouwen, en te ondersoeken in sijnen Tempel, Ps. 27: 4. 't is Gods Rijke, maer niet na de beloftenisse / die ons levendig maekt / geen Rijke ten aensien van dese uitnemende heerlijkheit. Maer wil dese ongerijmde verweeringe heen / datmen die Israëls Leeraren moet aenwijsen!

135. Zoo moest ik weer ter zijden uit / op dat ik lucht krege.

136. Gy vaert voort / met het selfde ook van het Pausdom te seggen / om dat / gelijk God sijn Volk had onder de vervolgende Joden, hy het zoo ook onder sulke Christenen heeft. Welke sich noch door de Schipvaert der Europeers, tot aen de uiterste einden der Aerde, met macht en gesach verbreiden.

137. Zoo gaet het / gelijk ik lang verwacht had tot die uitsporigheit / onder de Gereformeerde, gelijk de Joden sich Abrahams Zaed noemden / doese uit den Vader den Duivel waren: ende gelijk het Pausdom, wanneer het / tot een geestelijk genaemt Egipten een Sodom geworden is / sich beroemt de vervullinge te hebben van het verhoogen van des Heeren Berg, boven den top van alle Bergen: dat men alsoo / en slimmer sich nu noch in de verkeertheit en onkunde van Gods wegen vergrijpt. Slimmer / seg ik: want nu noemt-

a P. 362. §. 575.

noemt men noch / niet meer na den vleesche maer als na de belofte; (want dat is u mijn Heer! na 't schijnt evenveel) het Koningrijke Godts onder de Joden, 't gene *Jesus* haer huis, en van hem woest gelaten noemt: het Pausdom insgelijks / daer dood en helle regeert / en dat by God niet boven een Heidendom passeert; konnen'er verwerder denkbeelden bedacht worden / daer men de confuse en vermengden hoop van Gogs en Magos benden sich verbeelden sou?

138. Doch om u / waerde Broeder! nader te doen sien / datwe u / met het meeste recht ter wereld / dese uwe voorbedingen weigeren toe te geven / die gy segt / datwe U E. voor af geven moeten; door dien het een van de steunen uwes gebouws is; sonder welke dien-volgens vele uwer stellingen in desen uwen toeleg vallen moeten: zoo geven wy U E. dese navolgende consideratien in bedencken.

139. I. Van wat soort van macht en gesach merkt gy de Christenen aen / die sich tot de uiterste einden der aerde verspreiden, en gemengt met die onder Tarters, Turken, &c. wonen? merkt gyse aen / als die tegen, of die voor het Lam krygen? die welke het Lam met de sijne overwinnen, of die van het Lam overwonnen worden, volgens Apoc. 17: 14? Zekerlijke! als gy het recht insiet / zoo gemengden hoop is een macht en gesach, dat meer tegen het Lam aenloopt / en krijgt, als daer mê houd: meer / dat hem en sijne Heilige bekrijgt / als van hem bekrijgt word / om'er over te zege-pralen. Elendige Koningrijke / zoo dat het Koningrijke Gods is! jammerlijke heerschappye des Allerhoogste / daer de verlossingen Israëls, tot wechneminge van alle hare sonden uit sou moeten gewacht worden! Al te uiterlijken gelaet, daer het Koningrijke Gods niet mê en komt! Rampzalige wereld / die in zoo een bedwelming van verwerringen sou moeten bedolven blyven: De Joden, waer heen souden die sich keeren / als sy bekeert souden worden? Tot Papisten, Gereformeerde, Jacobiten, &c. die malkanderen uitspouwen / vervolgen? Dese tot die, en die tot gene; en souden sy alle den Heere als Bekeerde, en een rein spijs-offer voorkomen / om datse den naem van Christus souden aennemen? En sou dat wesen een gelove, eene hoope, eenen doop? sou daer mede de Heere een worden / en synen Naem een over de heele aerde? dan sou selfs het afhoereren van alle Koningryken der aerde, met Tyrus, na dat sy als een vergete, en verachte hoere is geweest / dat zoo beroemde Koningrijke der Hemelen moeten zijn: wie kan 't geloven?

140. II. Hoe sluit het ook op malkander: het Koningrijke Gods door den steen Jesus aen te merken / al in den grondslag, en aen het groeyen gebragt / in Mattathias, en syne Sonen, de Macchabeen; daer Johannes, en Jesus het Koningrijke Gods verkondigden na-by gekomen te zijn? Dat bekent gy / en gy moet wel / de ronde tale dwingt'er u toe; maer hoe die twee dingen t'saem bestaen konnen / is boven U E. macht / om te verklaren. Want

141. III. Met Mattathias moet het Koningrijke der Hemelen dan ook al aengevangen zijn: maer wat Koningrijke der Hemelen, daer den Koning

noch niet bekent en was? daer sy alleen in staet waren/ om hem te verstooten/ als hy quam/ en sy hem ook smadelijk verstooten hebben? wat Hemelsch Koningrijk, daer het Aerds Jerusalem met alle zijn omslag niet alleen noch stond: maer heerschte/ en geen ander Volk/ als dat besnijdenisse en Tempel-dienst waer nam/ voor sijn Volk erkende/ en den Koning met sijn Volk voor afvallige hield? regeert den Hemel zoo/ in het Goddelijk Koningrijk? kan 't het selfde wesen/ daer *het eene* moest seggen/ Jerusalem dat beneden is, is onser aller Moeder; en *het geene* met Paulus het Jerusalem, dat boven is, daer voor moet erkennen? het wesen van het een kan niet bestaen/ sonder dat het wesentlijke van het andere word afgeschaft; hoe kant het selfde wesen? het wesentlijke van het een/ maekt het wesentlijke van het andere/ ja Christus t'eenemael onnut, als het onder des selfs tijd gebruikt word: wonderlijk/ zoo dat dan het selfde kan geheeten worden! En/

142. IV. Zoo het Jodendom, in sijn uiterlijke wesen het selfde Koningrijke Gods uitmaekt/ met dat van het Christendom, van den tijd van Mattathias af/ waerom ook niet van hooger op/ en van vorige tijden af? Immers heeft het Jodendom, in sijn wesen, niet de minste veranderinge geleden/ met het herstel van Judas Machabeus. Hoe kan het U. E. dan in den sin komen/ van daer te beginnen uw vijfde Rijke? Trouwens! gy hebt u selven een Wet gestelt: gy moogt Daniel niet verder laten prophheteren/ als geduerende den staet der Joden, als alleen Gods Volk zijnde! hoewel gy die niet gedacht hebt/ op U. E. uittrekkinge van het vermalen der vier Koningrijken tot de tijden van Trajaen. Dat/ en het gene wy hier voor stellen/ hadde u behooren af te schrikken van zoo eigensinnigen denkbeeld over zoo grooten Phropheet.

143. Want V. nu en kan het vierde Rijke niet wesen dat van Egipten en Syrien, onder Alexanders Nazaten: nu de Steen Jesus niet voldoet aen het gesichte van Nebucadnesar, in de kneusinge van die heerschappyen/ door Mattathias: Judas, Augustus, &c. en zoo de verklaringe van Daniel daer buiten springen mach/ tot na Jerusalems verwoestinge, zoo valt U. E. opset/ van hem daer binnen te bepalen.

144. VI. Ook heeft de steen, die niet in handen is, door de heerschappye der Macchabeen geen de minste bypselinge aengebragt aen het Rijke van Egipten: nochtans staet'er/ niet/ hy sloeg het Beeld aen den voet, d'een voor/ en d'ander na; maer aen de voeten; als eenigermate teffens/ en te gelijk. Immers zoodanige verklaringe/ die dat duidelijk segt/ en vertoont in levendige coleuren/ ende in volle kracht; sal moeten de voorrang hebben/ voor de uwe/ die in desen zoo verre van de letter afgaet/ daerse gehouden moet worden; by u/ voor all'/ die anders zoo op den letterlijken sin staet.

145. Ja VII. U. E. Historisch Verhael *a* toont selfs/ dat de Joden, beide door Syriers en Egiptenaers veel druk hebben moeten uitstaen. Juda, segt gy/ tusschen beide gelegen, socht sich vry te houden, nu souden wy neutrael

a §. 52. 4. 525.

trael seggen/ wanneer tusschen die twee Machten Oorlog was, die selden ruste. Doch 't en miste niet, of sy kregen dan van d'een, dan van d'ander, somtijds ook van beide sijden slagen: dat is/ na Daniels tale/ te seggen: sy zijn door beide die Rijken gebrijselt: ja/ sy hebben beide eer des Jodendoms vermalinge gesien/ als het Jodendom de hare. Hoe heeft het Jodendom dan haer geslagen, verbrijselt, en vermaelt?

146. Voorts VIII. gy betuigt a, gelijk waerheit is/ dat Judas Maccha-beus bondgenoodschap aenging *a* met de Romeinen, om sich daer me tegen het geweld der Syriers te sterken.

147. Maer hoe is dat een werk van den Steen Jesus; die door afval houd; en een verlaten van God/ dat sijn Volk met Beelden-dienaers aenspant? hoe een werk van den Steen, die niet in handen is? die 't van de Romeinen soeht/ bleef die volstandig/ om het sonder Mensche handen: en evenarende/ of ook meerder macht te beginnen. Dat den Steen niet in handen was/ verklaert gy selve/ met het werken door Gods hand, niet door Menschelijk vermogen. All' wat van die nature is/ dat d'overwicht door Mensche macht, al was het eige, soekt/ noemt Gods Geest van hem af hoereren, met het werk van Mensche handen: sie Hos. 14:4. En dat sal by U. E. hier wesen het Koningrijke Gods, de Heerschappye van den Steen die niet in handen is/ en niet en werkt door 't vermogen van Mensche handen, gelijk gy het selfs verklaert! Siet gy noch uwe verwerringe niet? beter sou men dit doen van Judas Maccha-beus mogen aenmerken/ te zijn geweest de oorsake van sijne nederlage, en ongelukkige dood in de selve: want daer hy/ in de hoogste nood/ Gods hand zoo wonderbaer gesien had/ wou hy sich in minder nood/ met de hand der Romeinen sterken. Sie van dat Verbond de gedenk-teekenen, in koper gegraveert, tot roem van den Roomschen naem/ maer tot smaed van den name Gods aengeteekent 1 Mac. 8: 20. 30. De voorstel van de Gesanten van Judas, in den Raed van Romen was:

> Datse wouden maken gemeenschap van Wapenen, en Vrede; en dat de Joden mochten opgeschreven worden, onder hare mede-strijders en Vrienden.

Den artijkel/ belangende de Joden, als die met Oorlog aengetast wierden/ was als volgt:

> De Romeinen sullen haer in den Oorlog bystaen van herte, zoo als haer den tijd sal voor schrijven: ende die met haer strijden en sal niet gegeven worden, noch Proviand, noch Wapenen, noch Geld, noch Schepen.

148. b, Gy betuigt ook *b* dat de Romeinen dat Bondgenoodschap hebben gericht, tot overheeringe der Joden; na dat sy van het selfde, de heele 100 eerste Jaren, zoo geen quaed, immers ook geen goed genoten hebben.

149. De gewone vrucht/ die mindere gemeenelijk trekken van hare verbonden met meerder.

a 1 Macch. 8. *b* P. 336. §. 524.

Eerst acht men 't voor een eer.

Daerom genoeg gewonnen / schoon de meerdere geen word houd / en de mindere geen hulpe krijgt.

Al wel, als de meerdere geen quaed doet tegen 't verdrag.

Vervolgens quellingen / gesochte krakeel / en openbaren oorlog / en gelijk het den Joden eindelijk wedervoer / verderf en uitroeyinge, van die men te voren zoo geliefkoost had; en hare vriendschap van het hoogste interest achtede, als of men sonder de selve niet sou konnen bestaen. 't Welk voor Gods volk is / als of des Heeren hand verkort was; en sy selfs te onwaerdig / dat die sijn macht voor haer betoonen sou; en dat zy dat gebrek door middelen / die ter hand genomen worden / konden vervullen.

150. Gelijk het de Joden met de Romeinen vonden / hadden 't hare Vaders ook geproeft van Assur. Hy hielp haer niet: want staeter hy benaeude hem, nam: *Achaz*, ende en sterkte hem niet, 2. Chr. 28. 20.

151. Seer na 't selfde lot is het Griekse Keyserrijk na diergelijke voorgaende onderhandelingen wedervaren van de Turken.

152. Ach! dat Nederland hier ontrent de schellen eens van de oogen afgelicht wierden! wat soude het den weg des Heeren onder sich gebaent sien: haren grootsten vriend t'sedert meer als hondert jaer / hoe seer is hy haer / nu / een en andermael in een vyand verkeert.

153. c, Noch merkt gy aen / dat de Romeinen de Syries en Egypten, en zoo, dat deel des beelds vermorselt hebben.

154. Maer hoe is dat dan het werk van den Steen Jesus, in Mattathias nazaten? Doch laet dien Steen nu al daer toe / in plaets van de Joden, gebruikt hebben de hand der Romeinen, ik segge niet alleen wederom / hoe heeft hy 't dan gedaen sonder handen, sonder menschelijk vermogen? Maer ook / dat het zo zijnde / ons de saek doet voorkomen / als of bouwen en breken, omtrent de selfde sake het selfde was; want de Romeinen hebben ook de Joden vermaelt; zy hebben den berg die dat heele land vervulde (gelijk gy dat ten minsten voor een deel van de vervullinge dier Prophetie gestelt hebt) vergruist / en tot een berg des brands gemaekt; ende gelijk Jesaias segt / Sodoma en Gomorrha gelijk gestelt.

155. IX. Maer het beniewt my / wat gy wilt maken van het afhouwen van dien Steen, uit den berg? Gy segt wel *a* dat God dien Steen uit den berg afhieuw, en verklaert het / dat hy sijn Koningrijk op 't nieuw verwekte, en sijne dooden als uit het graf verrysen deed: en als ik dat las / dacht ik / dat gy het oog had / op Es: 51. 1. daer Israëls opkomst vergeleken word / by een uithouwen uit een rotse, en by het uitgraven uit de hollicheit eenes bornputs. Maer *voor eerst* daer staet by Daniel niet / dat God dien Steen afhieuw: hoewel al stondet 'er, gy 'er niets mê winnen soud; maer dat hy afgehouwen wierd; dat de handen der onrechtvaerdige niet uit en sluit: Want dat dien Steen niet in handen is, staet 'er niet / met opsicht op het afhouwen; maer in opsicht van dat hy afgehouwen zijnde, echter het beeld geslagen heeft aen de voeten, en dat heeft dien-

a P. 353. §. 559.

dien Steen gedaen/ niet in handen zijnde. Zoo verre was hem de hand weggegaen, alle menschelijke hulpe en macht verblogen/ datse hem tegen was/ ende hem als onwaerdig de gemeinschap des Volks; afscheidende van *den Berg* aller stammen Israëls, uit de Synagoge wierpen/ en afsneden uit het Land der levendigen. Te meer stelle ik dese Verklaringe tegen de uwe/ om dat *ten tweede*, de uwe eenigen schijn sou hebben/ indien'er die spreekwyse gebruikt wierd/ die by Jesaias gevonden word: maer neen/ sy is heel anders/ en loopt vierkant tegen U E. Verklaringe aen. By Jesaias worden woorden gebruikt/ die tot yets te formeren schikkelijk zijn: by Daniel niet/ maer veel eer ten verderve. Jesaias heeft het woord *chatsabh* dat van Beeldhouwers werk gebruikt word/ en van het bequaem maken der rouwe steenen/ datse tot het gebouw dienstig zijn; 2 Reg. 12: 12. van het formeren van leesbare woorden in een rotse; Job 19: 24. van het formeren van een wijnbak/ Jes. 5: 2. verg: Deut. 6: 11. Maer Daniel gebruikt het woord *gazar*/ dat van een verdervend afhouwen, niet uithouwen/ maer afsnijden/ ja dooden gebruikt word; sie 1 Reg. 3: 16. 2 Chron: 26: 21. Psal. 88: 6. (En wat nader als Jes. 53: 8. Daer het van het uitroeyen des Messias gebruikt word, dat hy is/ afgesneden uit het Land der levendige; 't welk in ons duidsch evenveel is/ als afhouwen uit het Land der levendige/ en uit den Berg eenes Volks.

156. Zoo dat het woord by Daniel geensins toepasselijk is/ rechtdraeds op yets nieu te verwekken, ende als uit het graf te doen verrijsen: maer op yets dat leven gehad heeft/ ter dood brengen en ten grave doen dalen. Des den Propheet hier voorstelt.

I. Den Berg van het Joodse Volk.

II. Den Steen Jesus daer van afgehouwen. En dat in dier voegen/ dat dien Steen betuigt word/ a, na den vleesche uit dien Berg te moeten zijn: maer om sijn grooter kracht/ en heerlijkheit zoo voor als na bewesen/ echter den Steen d. i. de vastigheit van Israël; b, na den vleesche/ door dat Volk/ als een *aposinagogos* afgesneden van de Synagoge, gehandelt; c, vervolgens uitgeroeit, gedood/ en ter vervloekinge overgegeven/ als den naem van het zaed Abrahams onwaerdig; onwaerdig onder de Joden getelt te worden; waerdig als een afvallige, en een lasteraer van Abrahams God, gelijk een verrotlid afgesneden te worden; op dat de rest van het lichaem geen schade en leed; d, voorts/ door de handen der onrechtvaerdige mishandelt zijnde/ is hy bewesen/ niet alleen niet in handen, d. i. niet met handen voorsien: maer sonder hand, en hulpe te zijn; en echter met kracht aengedaen uit de hoogte; want hy is opgestaen uit den doode: ende e, zoo gegroeit/ dat hy selfs tot een heelen Berg, d. i. tot een groot Volk/ gelijk het Christendom, uit Joden en Heidenen, geworden is. En wel zoo/ dat hy f, eens/ noch meer als nu/ de heele Aerde vervullen moet.

157. Doch X. boven alle ongeregeltheden nu overbodig in U. E. verklaringe aengewesen/ is 'er noch dit in/ datge den Steen, van den Berg afgehouwen zijnde/ en na het afhouwen, noch niet aen en merkt afgesondert van het

Jodendom, gelijk het den Propheet duidelijk doet. Gy stelt het voor/ als of die Steen dien Berg deed aengroeyen tot een Berg, die het heele Land, of de heele Aerde vervulde. Den Propheet segt zoo niet: maer/ dat die Steen selfs wierd tot zoo een grooten Berg, terwijl den Berg, daer hy van afgehouwen was/ tot sijn bestemde tijd bleef een Berg, die van hem immers zoo wel als de vorige Rijken/ en als een gedeelte van de selve/ moest vermaelt worden.

158. Dies we de bekende/ en alom aengenome verklaringe deser Prophetie, als op onwrikbare gronden steunende/ in dese wortel der sake/ voor de ware houden/ en de uwe ten uiterste on-aennemelijk. Vervolgens ook geheel onverdediglijk; de grond/ waer op de selve steunt/ dat Daniel, en alle de Propheten, binnen het enge perk van het Jodendom, tot hare verwoestinge toe, d. i. zoo lange sy alleen Gods Volk waren/ bepaelt souden zijn.

159. De redenen/ die gy daer toe hebt/ lust ons noch een weinig ter toetse te stellen. Ik vindese/ of met schijn-redenen omhangen/ of t'eenemael sonder grond/ en eenige schijn van waerheit.

160. Gy segt/ eerstelijk: dat de Joden, en haer Land, Daniels en der Propheten Land en Volk is.

161. Maer ik segge daer tegen/ I. is niet Daniels Volk all' wie den Heere tot een God heeft/ en die hy voor sijn Volk erkent? is hy niet ook de God der Heidenen? ja ook der Heidenen; zoo zijnse dan ook het Volk van Daniel, en van alle de Propheten.

II. Paulus set eens/ 1 Cor. 9: 9. draegt God ook sorg voor de Ossen? wy seggen/ sou God niet immers zoo breed sorge gedragen hebben/ voor het geestelijk, als vleeschelijk zaed van Abraham?

III. Immers heeft de Heere aen Abraham al zoo wel voorsegt de erffenisse van de heele Aerde, en dat alle einden der Aerde sich in sijn zaed zegenen sou; als dat hy hem voorsegt/ en belooft heeft de erffenisse van Canaan. De belofte komt toe zoo wel den genen die verre als die na-by zijn, Actor. 2: 39. en van het BEGIN verkondigt hy het EYNDE, Jes. 46: 10. sou hy dan niet zoo wel het wedervaren van de laetste als van de eerste, tot onderwijs en waerschouwinge/ na de wijse en weg sijner voorseggingen voor-stellen?

IV. En wat Daniel en de Propheten belangt/ all' wat Abrahams Volk en Land is, is ook haer Volk en Land; d'erffenisse des Wereldts is dan soo wel de hare/ alsse Abrahams is.

V. Dat Jeremias, en aller der gener/ die sijn woord gelooven/ haer Volk en Land is/ is ook Daniels, en aller anderen Propheten Volk en Land: maer dat is niet alleen Canaan, dat zijn niet alleen de Joden; al te gering voor Gods Kinderen: al te nietig voor die een naem ontfangen/ beter dan der Zonen en der Dochteren! 't is het gewenschte Land, de çierlijke erffenis van de Heirscharen der Heidenen, *a* die de waerde van haer eigendom voldoen kan; 'k seg noch meer.

VI. De

a zie Jes. 49: 6, 56, 5. Jer. 3: 19.

VI. De Heidenen, in den geloove aengenomen zijn met haer Land/ meer het Volk en Land van Daniel en de Propheten; als het Volk en Land dat de Heere ten Ban geschikt heeft / Mal. 4: 6. die zijn de besnijdenisse, dese maer de versnijdinge, de onnutte versnipperinge van haer vleesche. Sy zijn het Israël Gods, dat God in den Geest dient, dese die op het vleesch betrouwen; die de besnijdenisse van 't onsterffelijke herte, dese van 't verderf / stof en assche; die het ware Israel, dese niet: *Ruchamah* en *ammi*, de ontfermde / en mijn Volk / zijn eerst het Volk van die mede de ontfermde, en mijn Volk zijn; zoo was Daniel, zoo Moses, zoo de Propheten, zoo zijn ook de Heidenen: maer zoo niet de Joden, als Joden; bysonder / daer hy die noemen kan en de Propheten doet noemen *lo-ruchamah*, en *lo-ammi*, niet ontfermt, en niet mijn Volk; zoo en zijn sy dan niet het ware Volk van Daniel en de Propheten: noch haer Land dat van die Godegeheiligde Dienaren.

VII. Wat seg ik? heeft het schijn / dat de Heere sich alleen bemoeit sou hebben met de verworpelingen: en niet met die gene / in welke / en om wel-ke ten laetste noch aen te nemen / hyse noch noemt de geliefde om der Vaderen wille? zou hy haer in die gemeinschap t'saem met de Heidenen / tot hare vol-heit toe / niet bedacht hebben / in de Prophetien? ende sou hy de Heidenen daer maer alleen beoogt hebben in hare gemeinschap met het overblijfsel der verkiesinge dat onder de Joden was? sou dat gesegende en wenschelijkste EYNDE van de Joodse Natie buiten Gods besorginge zijn? sou hy haer door hare Propheten daer van niet gewaegt hebben? want 't is eigentlijk niet de vraeg / wat dat die gesien hebben: maer wat Gods Geest, by wien duisend jaren zijn als eenen dag, en eenen dag als duisend jaer, kan sien en beoogen. En sou die dat gesegent EYNDE der Joden in Moses en alle de Propheten hebben over 't hooft gesien? wie kan 't ontkennen in Mosis Schriften? Lev. 26: 44, 45. En sou hy in d'andere Propheten en Daniel overgeslagen hebben? maer / die het eerste, en het laetste beoogt / en afschetst / sou hy aen het midden niet ten minste een doodverf geven? hy betuigt haer / hoe hy haer ondertusschen houden sou: sonder Priester, sonder Teraphim, sonder Ephod: *a* en sou hy het Volk sijner aenneminge ondertusschen niets onderrichten / van haer gedrag / en hoe hy haer handelen sal? wie kan het denken? hy strekt sich uit tot de uitstortinge des Geestes, die na de Eewige verwoestingen (Psal. 74: 3. Jes. 58: 12.) komen sal, Jes. 32: 15, En sou hy van de verwoestingen selfs / en de oorsaken van dien niets gewagen? en de selfde Geest spreekt door Daniel. Daniel, die de eige tale van verwoestingen; en van den grouwel der selve gebruikt / en met verlangen vraegt / hoe lange? maer sonder opening sich gerust stellen moet / C. 12: 6, 8, 11. Ja

VIII. Paulus betuigt Rom. 11: 25, 26. dat het gene Joden en Heidenen in hare volheit wedervaren sal / geschieden moet / volgens het gene geschreven is. Waer? zoo niet in de Propheten? met Daniel en alle de Propheten is 't H. E. het selfde: en 't is waer: zoo van in d'een / ook in d'andere; en niet minder in den grooten Daniel.

IX. Soud

a Hos. 3: 4.

XI. Zoud gy ook ergens anders heen konnen brengen/ het andermael vergaderen van Gods volk/ Jes. 11. 11. en het halen van Priesters en Leviten, d. i. een Koninglijk Priesterdom/ en de verbeelde sake door de Levitische ordre/ uit de Heidenen, Es. 66. 19. 21. vergelijk Jer: 23. 8. Zie! waer heen/ en waer tegen uwe stellingen u al wech leiden.

162. Maer segt gy: Sou God door de Propheten, en tot dat volk hebben gesproken, van dingen die haer niet en raekten? Ik antwoorde neen; en niemand die eenig redelijk verstand heeft/ sal dat seggen: maer het abuis Broeder/ is aen uwe kant: Als gy oordeelt/ dat de vertogen van de saken des Nieuwen Testaments haer niet en raekten: Dien-volgende/ dat de Propheten gesproken souden hebben tot de Joden, van dingen/ die haer niet en raekten, is een opstel/ die gy den Broederen louter toedicht. Hoe? konnen de vertoogen van het Oude Israël zijn wedervaren/ tot leeringe wesen voor het Nieuwe Israël: en soude de vertogen van het wedervaren van het Nieuwe Israël niet hebben konnen zijn tot leeringe en waerschouwinge voor het Oude? insonderheit/ daer sy maer alleen om hare ongehoorsaemheit, op haer beurte afgebroken zijn/ en sy, indiense trouw gebleven hadden aen den Heere/ nooit verstoten, nooit uit haer land verdreven souden zijn geweest; maer daer in gebleven hebben van geslachte tot geslachte, Jer. 7. 7. 25. 5. 38. 17. Ende immers en kan de ontrouwe van menschen/ de trouwe Gods noit te niet doen.

163. Had Petrus niet gesegt/ maer de Broeders eerst voortgebragt hadden/ dat het gene de Propheten verkondigt hebben, zy dat niet voor haer selven, maer ons, dien het Euangelium verkondigt is, bedient hebben: ja/ dat sulks den Propheten selfs geopenbaert is *a*; wat soud gy dan wel seggen/ en waer heen soud gy dan wel hare woorden draepen: daer gy nu uit hare woorden smeed/ daer van het haer nooit in den sin gekomen is/ yets te seggen/ dat'er het minste na gelijkt? Als men nu tot Petrus seggende/ hoe! heeft het haer dan niet geraekt? met zijne woorden geweld aen-doen sou: zoo moet gy bekennen/ dat gy het nu doet/ aen die van de Broederen. Zijn meininge is/ dat het niet zoo seer voor haer, als voor ons bedient is: om dat wy'er het meeste en principaelste voordeel van krijgen. Ende anders en is ook onse meininge niet: ook geloove ik niet/ dat het anders by yemand van de Broeders legt.

164. Is ons ook niet het vertoog van het laetste oordeel van nutte/ schoon het noch eenige eewen mogt aenloopen? Heeft het niet de Belijders van het Nieuwe Testament van alle eewe tot onderricht en vermaninge moeten strekken/ tot de eerste eewe inclusis! Ja/ heeft het niet den Joden met voordeel moeten voorgehouden worden? En sou het geen kracht op haer gemoed konnen/ en moeten gehad hebben/ het gene van Gods bevelen/ voornemen/ toorn en zegen/ over alle de eewen tusschen beide sou gesproken zijn? Soud gy seggen/ 't geeft geen gevolg, om datse alle in persoon voor Gods Vierschare moeten verschynen? Ik segge we'er/ dat'er buiten dat ook stichtinge is in de ver-

a 1. Pet. 1. 12.

verkondiginge van saken/ veel eewen van te voren: want de Heere heeft't et na uw eigen bekentenis meermael gedaen/ en God merkt ook een volk aen als vereewigt, en aen dat volk te geschieden/ het gene eerst vele eewe daer na gebeurt; en aen dat volk gebeurt te zijn/ 't gene vele eewen te voren gebeurt is aen de Vaderen.

165 Doch gy werpt noch in. III. Haer is gesproken van Israel, Juda, Babel, Egypten, &c. En men duid het op volkeren van Europa, die sy niet geweten hebben dat'er waren, of wesen souden; veel min dat syse gekent souden hebben.

Wy antwoorden: haer en is van de Europische Volkeren niet gesproken/ als in sekere betrekkinge, tot die van haren tijd. En indien het niet en is/ in eenige betrekkinge op haer/ ten tyde als sy spraken: en gedurende de levens-tijd van de Propheten/ en van haer geslachte: 't Sal dan immers zijn/ met eenige betrekkinge op het Volk van haer na-geslachte. Ende dat en kan U E. ons niet tegen-spreken/ die selfs bekent/ en moet toestaen/ dat Jesaias van Cyrius sprekende/ van dingen gewaegt/ omtrent 200 jaren na syne dood voor te vallen: en Daniel van dingen die 490 jaren na de wederkeeringe uit Babel souden geschieden.

166. Maer segt gy/ IV. Romen word wel genaemt Egipten, Babel een Sodoma, in het Nieuwe Testament; maer van sulke spreekwijsen, en vinde ik geen exempel in het Oude Testament; *a* daer op bid ik U E. te merken/

I. Dat zoo een duidelijke plaetse/ dat de Roomsche Kerke, selfs de belijdenisse afdwingt/ ons dan immers een regel is in het Nieuwe Testament, en een richtsnoer/ om'er ons na te reguleren.

II. Doch van wat nuttigheit en gebruik sal ons zoo een regel/ en sleutel der kennisse, Luc. 11:52. tot openinge der Schriften wesen/ indiense ons alleen maer dient voor het Nieuwe Testament, daer weinig van Babel, en minder van Egipten, gesproken word? Ende en is

III. Het Nieuwe Testament niet een sleutel voor het Oude? waer is sy anders te vinden/ daerse door de Schrift-geleerde en Phariseen verborgen was? Echter sal ik u

IV. Diergelijke spreekwijsen ook in het Oude Testament aenwijsen; hoewel ik schaemrood worde/ zoo tot een Leeraer Israels te moeten spreken/ en d'eerste beginselen van de Leere der Reformatie, omtrent de Prophetische Schriften daer men nu verder op bouwen moest/ in plaets van dat U E. de selve afbreekt/ te verdadigen; en dat gedaen zijnde/ sal ons sulks ook ongetwijffelt tot een richtsnoer verstrekken in het Nieuwe Testament; ende dewijle dat de selfde voet houd/ sal het tot volle overtuiginge zijn.

167. Wat is Edom, Esd. 63. anders als Juda? Bozra anders als Jerusalem? wat de Overste van Sodom, anders als de Vorsten van die wel eer getrouwe Stad? wat het Volk van Gomorrha, als dat van die oude Republijk? Jes. 1.

168. Wiltge

a vergel. voorred. §. 10.

168. Wiltge hooger op? wie zijn die van den Oever Chittim, die Assur plagen souden? zijn het niet de Grieken en de Romeinen? wier Assur, door haer geplaegt/ als de Persen, en de Grieken? zijn het ook niet hare nasaten in de Syrische en Egiptische Rijken? 't zijn ook de Romeinen insonderheit/ die Heber wel degelijk geplaegt hebben. Maer selfs die moeten ten verderve gaen. Num. 24: 24. en wie sal dat bepalen tot het Heidensch Romen, als de Geest des Pausdoms, om haer selven in het Christe-Romen, te verschoonen? dien volgende strekt sich immers die Prophetie verder uit/ als geduerende den tijd/ dat de Joden alleen een Volk Gods zijn geweest; hoe kan het U E. anders in de gedachten vallen/ al woud gy dat by onmogelijkheit/ met het Heidensche Romen bepalen? want immers is die mogentheit eerst begonnen gekneust te worden/ ruim 200 Jaren/ na dat het Joodse Volk op-gehouden heeft/ een een eigen Volk Gods te zijn.

269. Doch werpt gy verder in/ V. souden de Romeinen zoo veel plaets in de Prophetie hebben, daer de Joden zoo weinig me te doen hadden: en welker Rijke zoo laet op gekomen is: ja, daerse in Judas Macchabeus tijd, eerst een Bondgenoodschap mê op gerecht hebben?

Ik antwoorde; hebben sy'er bevorens niet veel me te doen gehad/ sy hebben'er daer na soo veel te meer me te doen gehad/ en hebben 't noch/ tot veel jammer voor hare Natie; ende me te doen/ of niet me te doen te hebben gehad/ in het eerste/ doet tot de sake niet; want wat had Bileam, wat Moses, wat Israël in sijnen tijd/ met de Romeinen te doen/ daer van we echter sien/ dat sy Prophetien hebben gesproken/ en aengeteekent/ selfs tot haer uiterste verderf toe: ruim 700 Jaren voor Romens bouwinge? sie op die plaets de kant-teekeningen Num. 50. en op Dan. 11: 30. Num. 137. &c. en vergelijkt U E. eige aenteekeninge/ over dat vers/ Pag. 633, 634. §. 1127. benevens de kant-teekeninge, op vers 18. Num. 85, 88. &c.

170. Maer ook/ weet gy niet/ dat den Heere sijne werken van eeuwigheit af bekent zijn? dat hy der menschen werken/ ja gedachten weet van verre? dat eer een Volk komt/ hy van een Volk spreken kan? hebben wy 't niet in Bileams Prophetie overtuigende gesien? die heeft van de Romeinen gesproken eenige eeuwen voor hare eerste opkomst: Hoe veel te meer dan Jesaias, Hoseas, &c. die hare eerste op-komst gesien hebben? want Romen is gebouwt 750 Jaren voor Christi geboorte; na dat Jesaias 6 Jaren omtrent/ en Hoseas 46 Jaren te vore heeft begonnen te Prophetereren; hoe ontwijffelbaer dan Daniel, die de Romeinen al gesien heeft in aengroeyende sterkte? en wat natureliiker selfs/ als op de opkomst van een Volk/ wanneer men Propheteren sal/ ook van haren ondergang, en wat'er tusschen beide ten principale/ voorvallen moet/ te spreken? bysonder van een Volk/ dat zoo veel/ en groote figuren maken sou in de Wereld/ gelijk de Romeinen gedaen hebben/ en noch doen/ in het wereldlijke, en in het geestelijke? selfs weet gy wel te seggen/ a dat het goude hooft, en de teenen, een beeld van verscheide langen

a P. 362. §. 575.

aen een volgende heerschappyen uit maken; waerom dan hier zoo gedruist? hoe konnen sulke tegenwerpingen by U E. kracht hebben/ tegen uwe Broeders, daer gy zelfs een verloop van meer als 500 Jaren in het vertoog van een en het selfde Beeld moet erkennen! sou men hier ook niet tegen konnen seggen/ wat raekte de eerste het laetste? wat hebben die van dese geweten? sy hebbense niet gekent! en diergelijke? Ja men son hier ook konnen seggen/

171. Gelijk gy vervolgens VI. segt/ tegen uwe *Broeders*, sy en hebben het niet konnen verstaen, even of gy seggen woud: 't is haer dan te vergeefs geopenbaert. Maer sal een Aerdworm tegen sijnen Maker, seggen waerom doet gy zoo? sal stof en assche, een mijt, een enkel niet den oneindigen God meesteren? gy siet/ dat men tegen het gene gy toestaen moet/ de selfde tegenwerpingen kan doen; zoo seer is het ongegrond gesproken/ het gene gy doet in desen: vermetel gevraegt/ het gene gy sommerender wyse inbrengt; zoo is 't als gy vraegt/ hebben sy 't alles sonder verstand gelesen, en de Psalmen sonder verstand gesongen? Doch ter overbodiger voldoeninge voegen wy daer noch by.

I. Sy hebben'er zoo veel van verstaen, als haer diende/ en God haer heeft gelieven te openbaren.

II. De Propheten selve hebben het uiterste van Gods geheimen/ door haer verkondigt/ niet verstaen: sie dat selfs in Daniel, hoe wysen uitlegger van verborgenheden hy ook was. En wat wonder? daer'er

III. Van Mosis tyden af/ om hare ondankbaerheits wille/ een swaer deksel op haer herte gelegen heeft/ datse, sal ons Paulus seggen/ dat tot op heden, in het lesen van het Oude Testament noch hebben blijvende, sonder ontdekt te worden, 2 Cor. 3: 14. Wat seg ik?

IV. Noch sijnse door den mond van Jesaias geslagen/ met vetheit des herten, om niet te verstaen: hare ooren zijn verswaert, om niet te hooren, 6: 10. wat is dan anders/ al U E. vragen van dese nature/ als in de lucht schermen; en sie toe dat gy niet misschien onbedachtelijk tegen God/ bevonden word te spreken.

172. Doch ik moet U E. noch twee dingen vragen. *Eerst*, indien de 1335 dagen/ in de dagen van Judas Macchabeus vervult zijn: *a* wat sin heeft dan het seggen van Jesus, Matth. 24: 15. dat de Geloovige, in en na sijnen tijd/ noch moesten merken op de vervullinge van die Prophetie van Daniel? De Heere noemt hem uitdrukkelijk; als mede de saek/ die hy'er in beoogt/ het stellen van den grouwel der verwoestinge in de Heilige plaetse.

173. En te meer moet gy daer me verlegen staen/ om dat gy geen voorbeeldige Prophetien erkent; sluitende uwe meininge/ met te seggen: *b* wanneert 't vervult is, soo is 't vervult; gy wilt niet/ datmen yets in Salomon of dergelijke sal aenmerken vervult te zijn/ als in een voorbeeld, waer van de voorgebeelde sake naderhand in Christus eerst son moeten vervult worden. Onse Kant-teekenaers stellen die Leere destig ter neder/ op 2 Sam. 7, die gy

a P. 670. §. 1192. 711. §. 1272. en 713. §. 1275. *b* P. 698. §. 1247.

ter neder werpt. Maer neem nu / dat gy gelijk hebt in dat stuk / zoo kont gy het weer hier niet hebben / daer gy ten minste soud moeten toestaen / dat in Antiochus voorbeeldender wyse vervult was / het gene Jesus in de voorgebeelde sake beoogde.

174 Maer ook en meine ik niet / dat men in dien sin / als U E. het doet / seggen mag van een Prophetie: wanneer 't vervult is, zoo is 't vervult. Wel is 't waer / als 't vervult is na de beschryvinge van Gods Geest: maer niet / wanneer 't vervult is na de bevattinge van een eindig mensch. Wie heeft den sin des Heeren gekent, by wien geen doorgrondinge des verstands en is? a Nu moest gy toonen / dat U E. bevattinge der vervullinge / na het volstrekte oogmerk des H. Geestes was. 't Geloove is een vaste grond, en een bewijs der saken. Mensche-gesag is daer te brosse grond toe / om dat voor-bewijs te nemen; en tot de poginge daer toe / om het te bewysen / vinde ik by U E. noch tael noch teeken: dies sich niemand gerust stellen kan op U E. seggen / dat 'er geen voorbeeldige Prophetien en zijn: ende 't en klemt het minste niet / wanneer 't vervult is zoo is 't vervult. Maer als gy de klem daer van soud konnen wettigen; zoo moet ik seggen / dat de Kant-tekenaers, met de eerste Reformateurs in vele Prophetische verklaringen, daer in sy 't na ons oordeel zoo wel niet getroffen hebben / als wel in desen deele / veel meer souden misgetast hebben, dewyle die dan ook hier in souden feilen; als wel volgens de Broeders welken men in desen groote nieuwigheit toeschrijft: want die oordeelen / dat deselve het hier in wel gevat hebben.

175. *Ten tweede*, moet ik U E. vragen / hoe gy uwe conscientie kont voldoen / dat gy belangende de 70 weken van Daniel dusdanigen besluit maekt.

Omtrent den tijd, van den uitgang des woords van Cyrus, tot op de dood van den Messias, verschelen 15 voorname Tijd-rekenaers van malkander: en van den tijd der 490 Jaren, die de 70 weken uitmaken, zoo veel, dat de meeste *honderd en tien*, en de minste *veertig Jaren*, meer tusschen beide stellen verloopen te zijn: namentlijk die 600 Jaren, en dese 530 Jaren, in plaets van 490. Daerom dan zoo hebben sy alle gemist: en den Engel heeft den tijd net uitgedrukt. Broeder! kan dat U E. gewisse voldoen / dat 'er niet meer als 490 Jaren / souden verloopen zijn / tusschen het gebod van Cyrus, en Jesu dood? en dat de Prophetie ons hier / en elders moet wesen in plaets van Historie en Chronologie, om 'er die uit op te maken / en te verbeteren?

176. Eerst moest gy bewysen: dat dat de meininge van Gods Geest is: dat dat het geloove vereischt: dat dat over-een-komstig met Gods Weg is. Daer in / zoo gy met geen mensche ooge / 't welk Asaph tot een onvernuftige, en een groot Beest voor den Heere maekte / maer met een Goddelijk ooge; een ooge des Heiligdoms in siet / gy sult geheel ander bescheid vinden.

177. Gy segt wel / de Menschen van dien tijd hebben, gelijk als in andere Prophetien, daer we nu geen raed mē en weten, om hare vervullinge in oude tijden aen te wijsen, net die vervullingen in alle omstandigheden konnen aenwijsen, en hebben geweten, dat 'er niet meer als 420 Jaren zijn tusschen beide geweest.

a verg. Jer. 23. 18.

178. Maer /

178. Maer / ik bid u / Broeder! wat Menschen? niet de Heidenen, die zijn'er buiten geweest / dat segt gy selve; zoo dan de Joden, doch de geloovige hebben sich met zoo een richtsnoer niet beholpen; 't is niet te denken van Andreas en Simon; men verneemt het niet in Nicodemus, of Joseph van Arithmea. En immers van de halsterrige Oversten is het niet te denken / die een dekfel op het aengesichte een vet Herte, en een swaer oore hadden / om niet te verstaen; souden die de vervullinge der Prophetien, ook van dese / hebben konnen sien? souden diese hebben konnen net verklaren / daer wy, daer de geloovige (zoo komt ons immers U E. seggen voor) geen raed mê weten? hoe hebben sy dan den Messias niet gekent / maer verstooten? siet gy niet / dat dese uwe grond gansch sonder grond / maer blot is / en uw gebouw versinken moet.

179. Hoe! kont gy dat daer zoo los heen stellen / daer altijd den aenstoot der Joden tegen de Propheten is geweest / dat haer woord uitgestelt wierd, en niet en quam! ja daer de Propheten selfs klaegden / dat de Heere haer by het Volk was als een Leugenachtige: hebben sy de vervullinge der Prophetien zoo net, in hare omstandigheden konnen sien: daerse zoo voor de eerstre als tweede verwoestinge van haer Volk / Land / en Stad / in dier voege betoovert waren / op hare voorrechten van Gods Volk te zijn / datse de valsche Propheten geloofde voor de ware: die eerden / en dese in gevangenissen wierpen: sie Jer. 38: 4. Sich inbeeldende / dat God eer wonderen uit den Hemel geven sou / als haer overgeven / volgens de Porphetien? Als het Swaerd nu opgeheven was / en 't uiterste verderf voor de deure stond / waren sy blind / en de en sagen niets! ik laet staen zoo net, als gy voorgeeft / alle de omstandigheden van de vervullinge der Prophetien. Sy sagen 't niet / in de Prophetien van de Propheten doe by haer tegenwoordig / hoe souden sy 't dan gesien hebben / omtrent die 490 en meer Jaren al verstreken waren?

180. Maer wat doet u tot dese gedachten vervallen? een voor oordeel des vleesches / dat U E. om dat gy een Christen zijt / toeschijnt als een oordeel des Heiligdoms. Gy segt: ik en kan niet sien, waerom het gereeder te gelooven, of veiliger te seggen zy, dat den tijd van God bestemt, verlengt, dan datse verkort kan worden?

181. Ik antwoorde: I. Dat gy niet sien en kont / is dat daerom onwaerheit; is de Geest van de Broederen uitgegaan / en tot u gekomen? Ik wil doch onderstaen / of ik het U E. en andere / onder de genadige mede-werkinge des Heiligen Geestes, die ons scheiden moet / met zyne openbaringe, wanneer wy onder malkanderen / over eenig stuk / anders gevoelen, *a* kan leeren sien. Zie dan /

II. Waerom heeft de eerste Wereld, Hiskias, en Ninive verlenginge der dagen ontfangen: na datse haer / immers Hiskias en Ninive, te voren zoo duidelijk bepaelt waren! waerom heeftse de Heere daer verlengt, en niet verkort? kont gy daer sien / waerom het een gereeder is te gelooven, en veiliger te seggen? zoo kont gy het hier ook sien.

 Maer

a Phil. 3: 15.

Maer III. al kon men 't niet sien, sal ons gesichte een regel zijn, voor het gesichte Gods? De saek is daer, sy kan niet tegengesproken worden, in Hiskias, en in Ninive daer moetmen komen tot verborge conditien, en een raed Gods, die hy achter hield; kan m' er de betamelijkheit Gods niet in sien? sy moet 'er echter in zijn; om dat een bekenden handel Gods is. God en siet niet als een Mensch; en daer wy 't niet sien, zoo als 't by God is, hand op den mond! dan komt ons alleen toe: onnaspeurlijk sijn uwe gangen! Doch

IV. My dunkt, dat ik reden sie; God heeft met een sondig Volk te doen; hy en wil alle syne gerechtigheit tegen het selve niet oeffenen; syne menschlievendheit dringt hem altijd tot langmoedigheit; verkorte hy den tijd hy sou de hittigheit sijnes Toorns uitvoeren, vermeerderen: dat wil God niet; sijn herte word in het binnenste van hem omgekeert, en all' sijn berouw word teffens ontsteken; daerom verlengt hy den tijd. Dunkt U E. dese daerom op uwe waerom? buiten propoost! het komt, vergeef het my, van een dwaling, die ik u ontdekken moet, ten aensien van dese Prophetie. Gy neemt het einde van de 70 weken, op de dood van den Messias; qualijk, en tegen de letter van den Heyligen Geest; die segt duidelijk, 70 weken zijn bestemt, *al ammecha, veal ir kodschecha*, over uw Volk, en over uwe Heilige Stad; ende daer na duidelijk: van den uitgang des woords . . . . . *ad machiach nagid*, tot op Messias den Vorst zijn 7 en 62 t'samen 69, en geen 70 weken: zo loopen de 69 weken uit, op de grootste genade van Gods verbond, maer de 70 niet: die moeten eindigen met de verwoestinge van het heiligdom en de Stad, waer mede Daniels uiterlijke Volk en Stad ophouden moeten te zijn, en zoo Gods Heillige Stad en Volk te wesen; de seventigste was tot verlenginge van hare Vrede, en die moet gerekent worden, te zijn verlengt: zoo lange het God believe heeft het Verbond des Vredes met alle Volkeren, (echter niet boven de tijd van een maend, Zac: 11: 8, 10.) te verlengen, eer de bestemde verwoester, het Vorstelijk Volk, over den grouwelijken vleugel, Edomiten, Yveraers, &c. grouwelijke dekkers van Stad en Tempel, komen zou. En daer mede, meine ik vervalt van selfs uwe onderstelde netheit van dese bepalinge der 490 Jaren.

182. Maer hoe stellen wy 't met dat net verstand, omtrent sulke Prophetien, die noch zoo letterlijk, en duidelijk in 's Werelds ooge niet vervult zijn? Gy weet wel, dat Babels verwoestinge zoo schrikkelijk en schierlijk door de Propheten verbeeld, echter meer door den tijd, en door het bouwen van het naburige Seleucia, (zoo veel men naest vernemen kan, het tegenwoordige Bagdad of Babel, dien swaren twist-appel tusschen den Turk en Persianen, nu onder den Turk) toegekomen is, als door een snellen omkeer van Oorlogs geweld. Dus, en niet als in eenen oogenblik is die trotse Stad Sodoma en Gomorrha gelijk gestelt, gelijk de Prophetie van Jeremias vermelt, C. 51: 37, verg. Jes. 13: 19.

183. My dunkt des grooten Scaligers *a* woorden hier seer ter snede komen:

Het

a Not. in fragm. berol. P. 17.

Het selfde by Ezechiël van Tyrus vermeld, belijden wy rondelijk, niet te weten, dat vervult is.

184. Hy siet op de woorden van dien Propheet, C. 28: 18. en 26: 3, 4. Ik sal vele Heidenen tegen u doen opkomen, als of ik de Zee met hare golven deed opkomen; die sullen de Mueren van Tyrus verderven, en hare Torens afbreken; ja, ik sal haer stof wech vagen, en salse tot een gladde Steenrotse maken: voeg'er by 10: 19. &c.

185. Het is seker, segt hy daer op verder / dat in Juliaen (des Apostaets) tijd (a. 360.) de Mueren van Babel noch in haer geheel overig waren, hoewel ten grootsten deele van inwoonders ontledigt: en dat wel, niet door Oorlogs geweld, als door de nabyheit van de geweldige Stad Sileucia. d'Allerhoogste heeft den Toorn, door Jona, tegen Ninive verkondigt, opgehouden. 't En is dikmael niet noodig, dat het ook geschiet: het gene hy door de Propheten bedreigt; men erkenne daer in de verborgenheit van een ontheffend bestel sijner onuitputtelijke barmhertigheit. Niet altijd slaet hy toe, met sijn wraek-swaerd: dat hy meer dreigende trekt, tot onse schrik, en beterschap, als tot onsen ondergang.

186. Seer wel / en volgens de Schrifture, tot soo verre; maer tegen u / Broeder! die / volgens U E. gronden / stellen soud / dat het nalaten van gedreigden Toorn een teken was van een valsch Propheet. Die van Ninive overtuigen soo een gedachte van dwaesheit: verre was 't van haer / te denken / dat Jonas gelogen, en valsch gesproken had in den Name des Heeren, om datse na drie dagen niet en vergingen. Den Propheet was daer in eenigermate swakker als die Heidenen; het gene haer van God in desen deele kennelijk was, openbaerde haer beter / wat God betaemde / als 't hem deed / en het U E. doet in dese gelegenheit. En dat sy dachten / was over-eenstemmig met Moses, en de Propheten, hoe wel sy die buiten Jonas niet en hadden: want die leeren ons / dat wanneer een Propheet het goede belooft aen een sondig Volk, hy voor een valsch Propheet moet gehouden worden, 't en zy dat goede quam; maer dat dat geen gevolg geeft, wanneer het quaed door yemand verkondigt word, en dat het niet en komt; want segt *Jeremias*, alle Propheten hebben van ouds af tegen vele Landen, en groote Koningrijken geprophetеert van krijg, van quaed, en van pestilentie, C. 28: 8.

187. Doch hoe wel ik de reden van Scaliger schriftmatig stelle / sy en is my echter niet voldoende: en soude de vervullinge van sulke Prophetien over Babel, Tyrus &c. breeder als sy geschied zijn in die eigentlijk soo genaemde Steden; soeken in de voorgebeelde Steden en Rijken, door Babel, Tyrus &c. te vore afgeschetst / of gedoodverst: hoewel gy u tegen die soort van Prophetien soo schrap en pal set; maer gelijk ik u boven daer in genoegsaem uit de lijken gestormt heb / soo strekt dat seggen van Scaliger volkomen / tot beschamінge van uwe stelling / dat de Prophetien ten tijde van hare vervullinge, net hebben konnen, als vervult / in hare omstandigheden verstaen worden.

188. Maer wat hoor ik? den grouwelijken vyand van het Christendom

Porpyhrius is u de leidstezre tot uwe verklazingen over Daniel goed? duisternisse sal hier licht geven, Belial Christus leeren/ de ongerechtigheit de gerechtigheit aenkundigen: zo verfoepelijke dwael-sterre/ morgen-sterre des Prophetischen woords (2. Pet. 1: 19) doen opgaen in onse herten! Hoe kontge/ Broeder, zoo verre vervallen? Een Heiden, sal die ons de Gods spraken van het heiligdom openen? Een vyand sal die de wettige yk drukken op der selver verklaringen?

189. Maer/ segt gy/ hy was van het gene Daniel beschrijft, zoo overtuigt, dat het in Antiochus plaets heeft, dat hy niets tegen de goddelijkheit van dese Schrift heeft weten te versinnen, als dat het geen ware voorzegging is, maer een historisch Verhael van de saek, na datse gebeurt was, en uit de geschicht boeken van Antiochus daden t'saem-gestelt. *a* Wel laet ons ons van hem/ dien gy daer in/ en dat hy Judas Macchabeus den Vorst des Verbonds stelt, C. 11: 23. en de zeen x. 45. voor de riviere den Tyger, en den Euphrat neemt/ bedienen/ *in quantum pro*, zoo veel hy ons t'sijner/ en anderer Heidenen overtuiginge dienen kan; maer niet denken/ dat hy ons de volle openinge van dese Prophetie ter hand gestelt heeft/ en'er alleen maer een quaed gebruik van gemaekt. Is het waer/ 't gene hy in Antiochus aenwijst/ dat het ook zoo van hem geschied is? datwe nu niet ondersoeken; laet ons hem/ en alle die van sijn benden zijn/ leeren overtuigen/ gelijk'er gronden genoeg toe zijn/ dat het erijter alles in Antiochus sijne volstrekte vervullinge niet ontfangen en heeft.

190. Tot besluit van dit deel onser verhandelinge moeten wy noch seggen/ dat uwe woorden selfe niet net uit en over een komen/ met uwe verklaringe van de nette bevattinge van de 490. jaren tot de 70. weken; sonder minder of meer toe-te-laten; want gy segt: *b* met die 70 weken houden d'offeranden op, word de stad en het heiligdom, ten einde toe, onherstelbaer verwoest; na dat den Messias verschenen is, en als misdadig ter dood gebragt. En elders hebben wy u het einde van de 70 weken hooren stellen in de dood van den Messias; ook is de waerheit/ dat de verwoestinge omtrent ses en dertigh jaren na sijn dood is voorgevallen.

191. Ook moet ik u noch vragen; waerom gy u/ door de 70 weken, dagen/ voor jaren nemende/ niet liever laet leiden/ om de dagen C. 12. ook voor Jaren te nemen; als dat gy'se voor enkele dagen neemt/ om dat de selfde Propheet door avonden en morgens enkele dagen verstaet? waerom neemt gy liever het achtste Capittel als het negende tot een sleutel voor het twaelfde? verkeerdelijk gelijk wy H. E. boven genoegsaem getoont hebben; maer dus moest alles na uwe gesochte gronden gebogen worden.

192. Maer hoe kan ik'er uit/ zoo lang als ik denke/ dat gy alle de Prophetien van het Oude Testament niet verder wilt verstaen hebben/ als tot de verwoestinge van Jerusalem? kont gy uw gemoed daer in voldoen Broeder! ey wek het noch eens op! kont gy uw gemoed voldoen/ om binnen dien tijd te beper-

a P. 708. §. 1265. en § 1239. 1267. *b* P. 542. § 957.

beperken / zoo heerlijke beloften, die wy u selfs boven hebben hooren seggen / dat soo groote dingen seggen van den staet der Kerke, dat vele het op den staet des Hemels geduid hebben / kent gy zoo bepalen / Jes. 32. 43. 49. 66. Op dat ik u maer weinige staeltjes tot inkeer / en overtuiginge ter hand stelle; hoe is voor Jerusalems verwoestinge vervult de uitstortinge des Heilige Geestes, die Jesaias na de verwoestingen beloofd / C. 32. 15? Hoe voor dien tijd de versamelinge van Gods zonen en dochteren uit de vier winden des Hemels, C. 43. 4, 5. Ps. 107. 2. 3. Lev. 26. 44. 4? Hoe voor dien tijd: wie heeft my die gegenereert? waer waren dese? of dat een land op eenen dag, ende op eene eenige reise geboren is? C. 49: 21. 66. 8. Hoe / en wanneer is het voor die verwoestinge gebeurt / dat de Heere uit alle de Heidenen Priesters en Leviten verkoren heeft, Jes. 66. 21? Sie! zoo openbaert sich uwe quade procedure / ontrent de verklaringen der Propheten. In plaets van dat gy de gantsche rolle des boeks wel overwogen soud hebben / en aen alle kanten bedacht geweest / om uit te sien / wat zet-regelen sy u selven ter hand stellen / die aen alle vougen / geene nadeelig zijn konnen / en den roem des Allerhoogsten gelijk betamelijk: zoo hebt gy u selven eenige weinige *zet-regelen* eigenwillig, tegen 2 Pet: 1, 20. versonnen / en verkoren; waer na gy dan alle de Godspraken geweldelijk moet buigen en dwingen. Geloof my: Ezechiel sou dat noemen / drek-goden in het herte opstellen: die vragen: niet den Heere; maer / ô jammer! doch echter geduchte rechtvaerdigheit! De Heere antwoord de sulke wel, hy laet haer wel vruchtbaer zijn in rede-kavelingen / ook die uitmuntende zijn / en de menschen konnen vervoeren na de menschelijke wysheit: maer 't en is geen antwoord in sijn gunste / en na de mate des heiligdoms / 't is een antwoord na de drek-goden, zoo als die eischen en verdienen.

193. En breng my doch eens elders t'huis / het geve / daer 't met U. E. stellingen op uit komen moet: Alle de Propheten des Oude Testamens spreken niet anders van het wedervaren der Kerke, als tot de verwoestinge van Jerusalem; want sy Joden, spreken niet als tot Joden; en tot zoo verre, maer tot en van het Christendom, als het Christendom met het Jodendom t'saemgevoegt is geweest; in dat volk, zoo lange als dat volk alleen het volk Gods is geweest.

194. Daer uit volgt van selfs / dat dan alle die heerlijke beloften Gods / of vervult zijn aen de Joden / of niet. Zijnse vervult, 't gene echter niet aengewesen sou konnen worden / sonder de grouwelijkste ontsenuwingen van zoo merg-volle spreekwijsen; maer neem het zoo / datse vervult zijn / zoo heeftse God vervult aen een volk / dat door zoo veel grouwelen is tot den eindelijken afval gekomen: een volk / dat de swaere beschuldingen die Jesaias &c. met name / Haggaï, Sacharis en Malachias, alle dyeg geprophetert hebbende na de Babylonische gevangenisse, tegen haer hebben ingebragt / en daer door den ban verdient hebben: een knecht des Heeren, maer die blind is; zijn bode, maer doof; een volk zoo onrein, dat die het aenraekt, is als die de slippe aenraekt daer yets onreins in is, dat is / even onrein. En wat door euveldaden hoopen die Propheten wel niet van haer op? en sou dat volk de vervullinge

linge van die beloften genoten hebben? sou dat soo veel meer begenadigt zijn van God, dat hy om sijn ware Volk in het Nieuwe Testament, niet eens sou gedacht hebben, om haer gedrach en wedervaren te reguleren? of zijn s'er niet in vervult? neem het nu soo; soo seg ik. I. Straks hebben wy UE. soo hooren spreken, als of het uitstellen van de voorseggingen Gods een onveilige tale was; wat sal dan wesen, dat men segt, datse God heel niet vervult heeft? Doch II. Op dat de waerheit Gods onkreukbaer blijve, soo gaen die over tot een ander Volk: dienvolgende tot het Christendom. En dus zietge u van alle kanten benepen en gevangen. Geef de hand Broeder! en God de eere.

195. Ik hope dat gy het ook sult geneigt gemaekt worden omtrent uw werkje Van de Cometen.
Want hoewel ons bestek van een Missive reeds al te seer uitgewassen is, ik kan echter niet na-laten, UE. en de Wereld ook in dit stuk kortelijk te disabuseren.

196. Als ik UE. en de Wereld segge, soo meine ik soo wel die gene, daer gy het tegen hebt, als die het met u houden. Beiderzijds discoureert men van dese sake buiten het Heiligdom Gods: beide tast men op den middag na de wand, in de schemering; soo wel die de Cometen stellen voor teekenen van bysondere gevallen, in de Wereld te zijn; als die dat ontkennen: en soo wel dese, als de eerste hebben onderricht van nooden. 't Is hier, middelmaet houd staet; gelijk van alle deugd sou komen gesegt worden; datse tusschen twee ondeuchden beset, d'eene openbaer quaed, en de ander onder den naem en schijn van deugd: waer op Gods Geest siet, als hy ons vermaent, ter rechter noch ter slinker hand van sijn woord af te wijken,) beswaert is te treffen; en daerom onse volmaektheit in het bejagen van de selve bestaet.

197. Wy hebben u in ons tweede vertoog, §. 196. &c. een sake gesegt, die hier ook opening geeft; dat het niet komen van het quade, dat voorsegt was, geen bewijs is, dat het een valsch Propheet is, die het voorsegt had; wy hebben het in de sake van Ninive aengetoont; breng dat tot de sake van de teekenen: dat het niet komen, van het gene datmen door beteekent sou mogen achten, geen bewijs is, dat het onder de teekenen niet en sou moeten gerekent worden.

198. 't Is wel, dat gy segt van teekenen, die natuerlijk zijn, of door instellinge, P. 10.

199. Maer ik wou wel, dat de Wereld hier eenigermate op een middelsoort, bedacht was; dat is een slag van teekenen, die noch geheel natuerlijk zijn, gelijk de roodheit in de Lucht, Matth. 16: 3. 4. noch enkel door instellinge, gelijk een krans of kroone een goed logement, overwinninge en Koninglijke waerdigheit plag aen te wijsen. Teekenen, die ons het Heiligdom, den wereldlingen ongemerkt, leert; want wy sullen't niet bequamer konnen bevatten, als op de wyse; na welke de Heere het woord *ôthoth*, teekenen niet alleen, maer ook *mophetim* wonderen gebruikt, Deut. 28: 46. Hy wil daer, dat alle plagen, tot koordse, vierigheit, schurfdigheit, &c. incluis, sullen

in cluis zullen aengemerkt worden by sijn Israël en haren zade tot in eewicheid voor teekenen en wonderen, om dat sy de stemme des Heeren hares Gods niet gehoorsaem zouden geweest zyn, 44, 45.

200. Indien gy hier de verdorve nature beschout / zoo zijn 't eenigermate natuerlyke teekenen; want het zijn bewysen / en merckteekenen / van de verdorventheit der nature: maer zoo gy de oprechte en onbedorve nature aenmerckt, zoo zijn het geen natuerlycke teeckenen / maer eenigermate by instellinge en ordinantie / of volgens het gewysde in de Goddelyke Vierschare; want de wille Gods komt daer tusschen beide / waer door sy worden / en gestelt zijn tot teekenen sijnes toorns; want sonder zonde hadden sy nooit plaets gehad / en als men se onder de sonde niet en beschout onder het denkbeeld van teekenen, zoo en beschoutmense niet in heilicheit / dat is / over-een komstig met de beschouwinge en wille Gods.

201. Zie in 't voorby-gaen / hoe verre dat de teekenen en wonderen by Joël, in het laetste der dagen, (tot in der eewicheit, d. i. tot het einde toe / waer in het ongehoorsaem geslachte word uitgeroeit / Deut. 28: 46) in 't algemein opgevat moeten worden / buiten die hy in 't bysonder uitdrukt / onder den naem van bloed, vyer, en rookdampen.

202. Zoo zijn ordinaire siekten altijd teekenen, dat men een zondig volk is: extraordinaire siekten, teekenen van een vermeerderend verderf. Paulus zeide eens: daerom zijn onder u vele sieke, vele kranke, en vele die alreeds ontslapen zyn, om dat het H. Avondmael niet waerdiglyk gebruikt wierd. Maer op soo wel gemerkt wierd / wat zou men niet vernemen neerstigheit? ja verantwoordinge, ja onlust, ja vreese, ja verlangen, ja yver, ja wrake (a) *als men door buiten gewoone plagen, in soorte of grootheit aengetast wierde*! hoe zou men sigh in alles soeken rein te bewysen van den ban, die land en volk drukt? men sou bedacht zijn / op verswarende sonden /

of in der daed, in grootte, en in getal;
of in het oordeel Gods;
't zy datse immers een hervormt volk niet en passen /
't zy om der langduricheit wille / en de blyhelyk verhardinge des herten /

teekenen, die Gods toorn dreigen: welke / by langer uitstel / niet minder en lichter / maer meerder / en swaerder staet te ontbranden.

203. Maer laet ons nu eens sien / of dat zelfde heiligdom Gods ons niet noch een ander slag van teekenen, ter zelfder beduidenisse gehoorig / aenwysen sal? Immers Ick en houd onze bevattinge zoo naew niet bepaelt; zelfs werpt hy ons in de gedachte van Zon en Mane: Niet / voor soo veel sy ons gegeven zijn / met de Sterren / tot teekenen, en gezette tyden, tot dagen en jaren, Gen. 1: 14. maer waer sy sy / met het geheele All' / ons een

(a) 1 Cor. 11: 30. 2 Cor. 7. 11.

een onafmetelyken bondel van teekenen verschaft: teekenen, waer by men den Almachtigen moet leeren kennen / en hem zelfs by den tast be-hoorde te vinden / Act. 17: 27. dat tuigt ons David ook aen / van all' wat nacht en dag ons doet voor komen / als hy regt: De Hemelen vertellen Gods eere, en het uitspansel sijner handen werk: niet alleen / dat het zelfs een werk Gods is / maer ook / all' wat'er van Gods werken op der Aerde is / door den glans van sijne lichten. Niets van dat alles heeft tonge / tale of spraek: nochtans leert en vertelt het ons dat; gelyk teekenen gewoon zijn verg. 1 Cor. 14: 7, 8—11, om dat die dingen zoo een beteekenende kracht hebben / gelyk letteren en boekstaven of eerste beginselen van de spraek- en lees kunde; daerom noemtse David zoo veele richtsnoeren *kavaoth* linien, zoo tot de gedaente van zekere letteren gevormt / als een lange reeks van deselve / tot woorden en regelen t'saem gesteld. En zoo heeftmen gelyk als eene doorgaende linie of regel van aen een geschakelde teekenen, rondom henen / tot aen de einden der Aerde: krachtig / hoewel zonder geluid, zonder dat de Aerde davert van aerdbevingen, zonder dat alles schud door winden, of dat den Hemel kraekt door donder, uitroepende de eewige kracht en Goddelykheit van haren Maker: roepende teekenen, die eenstemmig vorderen / datmen hem als God eeren zal, en beschamen / ja ten getuige opstaen tegen die het niet en doen.

204. Om dat nu dat alles niet genoegsaem en was tot zalicheit van den Zondaer; zoo heeft ons de Heere de teekenen sijnes woords: en sijner Gesanten gezonden (Jes. 8: 18. 20: 3. Ezech. 4: 3.) die heeft hy gesteld tot een baniere (een heilig krijgs-teeken) onder de volkeren: synen Zoon tot een groot en wonderlyk teeken, ter tijdelyke behoudenisse / Jes. 7: 14. en ter eewige zaligheid.

205. En voor zoo verre zegt gy zeer wel p. 62. (hoe wel niet onder de benaminge van teekenen, dat U E anders licht zouw hebben aengebragt) den goeden goed, en den quaden quaed te verkondigen, dat heeft ons het licht van Gods woord, al lang en duidelyk voorgestelt. En al swegen hier Moses en alle de Propheten, de gemeene nature roept dit allen menschen toe; en Gods Wet spreekt het dagelyks in onze gedachten.

206. Maer hoe nu als dit alles niet en helpt? wat nacht en dag ons in Hemel of op Aerde vertoont / in de Zee / en in de Afgronden; dat het den mensch alles vergeefs tot teekenen van Gods macht verstrekt vergeefs tot sporen om hem te eeren? dat noch Moses met de Propheten, noch Jesus met sijne Euangelisten en Apostelen, noch ook de ordinaire of extraordinaire plagen yets helpen: en dat het in zoo verre waer is / het gene gy p. 21 zegt / dat de blinde mensch het ontelbaer *Heyr des Hemels*, en wat niet meer? voorby ziet; ende dat het den Almogenden God gelieft / zich door sijne menschlievendheid te laten dringen tot extraordinaire werken / gelyk gy de Cometen niet ontkennen kond te zijn / dewijle gijse niewe weerelden noemt p. 22. zouden dat van geen extraordinaire teekenen zijn / die Gods eewige kracht

en Goddelykheid, op dat men hem kennen en eeren zouw / leeren? zouden 't geen waerschouwingen zijn van Gods toorn / vroeg of laet / indienmen onbekeerlyk blyft? daer het herte Gods zich in 't binnenste van hem omkeert, en all' sijn berow teffens ontsteekt, eer hy een Land Sodoma en Gomorrha gelyk zouw stellen / zoude hy 't door dit middel niet noch op een tastelyke wyse soeken buiten schade te houden? Ja / zeg ik / zijn de ordinaire werken der nature, of Gods wil ik liever seggen / teekenen van sijne grootheid / en opwekkende t'sijner verheerlykinge: hoe konnen d'extraordinaire werken des Almachtigen / uit het getal van die teekenen uitgemonstert worden? zijn alle de Sterren zulke teekenen / en zullen 't de bovegewone niet wezen? noemt het dan niewe Sterren, of Cometen, staertige, gehayrde of gebaerde, of wat slag gy soud konnen bedenken / het is even veel. Teekenen zijn dat God wil gedient zijn: geschied dat niet na sijn voorschrift? 't zijn teekenen dat hy 't tegen een zondig volk geladen heeft: teekenen dat hy straffen wil; opwekkinge om te leeren zien / dat hy alle dage toont: teekenen dat hy 't noch meer doen zal / indienmen zich verhard: steld hy 't uit? men moest sijne langmoedigheid roemen: maer sijne verdraegsaemheid niet bespotten / en die teekenen voor geen teekenen meer houden En wee het volk / daer 'er 't niew (van opwekkinge / en opmerkinge) afgaet, gelyk gy 't gist p 30 geweest te zijn met de Sterre van 1682. daer men, zegt gy / naewlyks van hooren spreeken, daer de Sterre nochtans veel grooter lichaem had, hoewel een kleener staert, als die van 1681.

207. Dat is d'ordinaire schuld van den mensch / dat niew 't geene opwekkinge maekt / gaet van alles af; ook de swaerste oordeelen Gods / de swaerst-drukkende oorlogen / men wordse gewoon, en sy verliesen hare klem / om den ouden mensch te teugelen / en den niewen voor verderf te bewaren. Is het daer mee nu wel broeder! zoud gy / Leeraer Israëls het erfdeel Gods daer op sorgeloos laten slapen! wil God eens een preuve nemen / of 'er door een niew licht, 't zy grooter of kleener, ten minste niet een niew schemer gezicht, indien geen volmakend ooge kan verwekt worden; zalmen dat verachten / met te seggen; een Ster alleen kan hem de oogen openen, p. 21?

208. 't En doet Broeder! hier niets tot de zaek / of se kleener dan of se groo er zijn / als de Maen; of se verder, dan of se nader by de Aerde zijn. En of die van het jaer 1652 na 18 dagen schynens, ruim 74 mael verder van de Aerde afstond; sy en behoefde geen meer of minder werkinge, of beteekenisse te doen gevoelen, (gelyk gy daer op aendringt p. 21) op haer begin, of op haer einde.

209. Ook komt hier niet te pas / dat men moest konnen toonen wat een Comeet was, ende en is hier geen niewe openbaringe van noden / gelyk gy dringen wilt p. 20. want 't gene gy tegen de Prognosticateurs opsteld p. 12, 48, &c hecht hier niet. Wy willen / ook en moeten wy ons niet begeven om 'er yets voor af / in het bysonder uit te willen beduiden / dat is by my

zoo gekkelyk, zoo superstieus/ zoo Heidensch/ zoo verfoeyelyk/ a's het bij u doen kan.

210. Maer op de wyse van onse bevattinge/ die ik mag zeggen/ te wesen die van de heele rolle des boeks, hebbe ik tegen het zeggen/ dat het zelfde teeken den goeden goed, en den quaden quaed is, niets in te brengen/ als dat ik in plaets van goede en quade, liever stelde die sich bekeeren, of niet en bekeeren. En schoon het quaed niet terstond en komt/ het is te meer der quaed; want den toorn met langsame schreden voorttreedende/ groeit vast aen/ want om dat de grimmicheid niet terstond en komt op de quade daed, word het herte van den mensche vol om quaed te doen, Eccl. 8: 11. en groeit men ondertusschen/ dat men in plaets van toorns uiterlyken zegen ontfangt; 't is een vetticheid van Jeschurim, een groeyen der Godloose, op datse in eewicheid uitgeroeit worden/ Ps. 92: 7, 8 Zalige die dit verstaen! want die het niet verstaen zyn op[illegible]redeloose schepselen; indien we anders David of Gods Geest in dien [illegible] gelooven. Ende die niet geen meer opmerkinge letten op de werken Gods, sullen nie gebout, maer gebroken worden, Ps. 28: 5. verg. Dan. 12: 10.

211. Zoo schadelyk/ Broeder! zijn alle uwe redeneringen tegen de juiste waerheid/ in het gene gy tegen de ydele menschen wel aenbrengt; ten minste, zegt gy p. 12. moet my het teeken leeren, of 't goed of quaed zy! welken volke of lande het gelden zal? en of 't noch eenige jaren aen houden, of ook eenig ander teeken, of Comeet, eerst tusschen beide verschynen moet, eer 't vervult worde! 't moest ons zeggen, wat? waer? of wie het gelden sal? 't moest ons duidelyk konnen voorspellen (p. 48.) in zulk een land zal 'er Pest, of Oorlog, of dierte ontstaen: op zulk een plaets sal een Tyran geboren worden, en daer zal een groot en goed-dadig Prins om 't leven raken, en dat door ziekte, of ander toeval.

212. Tegen die ydele menschen/ bedriegers van haer selven/ en van de weereld/ en waer mee de weereld nochtans t'saem-hangt/ is 't niet qualyk gezegt/ maer zoo in 't gemeen aengemerkt/ dat het ook de waerheid zouw tegen zijn/ of daer tegen aengedrongen worden/ is het zeer pericuieus; en pernicieus/ of schadelyk; want soo werpt men alle opmerkinge op Gods daden uit de gedachten der menschen; en 't is de weg tot een onopmerkende zin, om te doen dingen, die niet betamen; want zoo zoude men die tale ook tegen sommige prophetien der Propheten konnen aendryven: die doch niet alle yets zekers en bepaelt voorstellen: en daer al yets zekers gestelt word/ niet zonder stillswygende conditie, en verborge voorwaerde. En wat zouw het wesen/ als dat quade/ of ook het goede woord niet en quam? een valsch Propheet! is 't niet zoo? Maer en was dan *Moses* ontrent de intocht in Canaan, *Jesaias* by Hiskias, en *Jonas* voor die van Ninive niet wel haest daer voor te houden geweest? Doet van dat nochtans een yeder nieuse ziel/ zelfs ook elk eerlijk mensch onder de Christenen een horreur hebben zal en moet. Zie! zoo is 't niet even eens Broeder! wat men zegt/

ook alsmen waerheid voorstaet / zoo groote voorsichtigheid word'er vereischt/ datmen het gene in eenig opzicht wel en waer is / niet als een algemeine waerheid ter neder steld. Zoo kan waerheid / leugen ; handleidinge / verleidinge worden : zoo kanmen spreken / datmen ook misschien wel tegen de waerheid / en tegen God zouw bevonden worden / te spreken.

213. Gods woorden en zijn niet alleen / om de wyse en sterkundige te leeren : zulke zijn oogschynelyk eer voorbygezien ; want zie onze roepinge, of die wel zyn vele wyse by die gene / welke het dwase dezer weereld uitverkoren heeft, of zouw by den Heere in dit stuk veranderinge of schaduwe van omkeeringe gevallen zijn ? neen / maer hy richt noch alles / om ook de plompste menschen te doen opmerken. Genoeg is 't / dat sy van een werk Gods weten / dat het yets ongewoons is : 't zy groot of kleen, licht of duisternisse, 't zy verduisteringe van licht, of verlichtinge van donkerheid : (tegen p. 58.) om te leeren denken alles is Gods werk, ook dit ongewone : 't zijn teekenen van sijn macht : maer waerom dit boven gewone ! om ons onser achteloosheid en nalaticheid, omtrent het gewone te vermanen, en onze traegheid ter bekeeringe op-te-wekken. Luister ik niet ? ook dit zal tegen my getuigen, nevens de ordinairste werken Gods kan ik met de Stenen des Velds geen verbond maken, datse myn oordeel niet versweren, en tegen my aen getuigen ? die Sterre, of wat boven gewoons het zy, zal zich met my niet bevredigen laten ; om niet na waerheid tegen my op te staen in Gods Vierschare, en sijn suchten na te laten, over myn ongelyk, dat ik het, nevens het ander Schepsel myne ydelheid langer onderwerpen, en dienstbaer stellen wil.

214. Zowmen daer toe ook van noden hebben / te weten / gelijk gy voorgeeft / p. 48. dewyle de Cometen elken etmael niet even veel wegs gemaekt hebben, wat plaets sy effen t'elker uyre getroffen hebben ; daer mag aen gelegen zijn / gelijk 'er is / als men daer uit voorseggingen zal maken/ gelijk de weereld doet ; en gy u daer tegen voor zoo verre / wel aenzet ; alzoo zulks alles geschied in conformité van de Heidenen, tegen Jerem. 10. Maer in de voorgestelde beschouwinge is 'er niet alleen zeer weinig / maer oock heel niet met all' aen gelegen ; niet gelegen / offe weinig tijds, of fl[illegible]ew, dus of zoo maer gezien is / gelijk gy aendringt / p. 46.

215. En zoo vervalt ook het gene gy zegt / p 108. Laet yemand, gelyk de Propheten plagten, yets zekers, dat een naem heeft, wat het zijn zal (uit de Cometen) voorseggen : en die voorsegginge omse geloofbaer te maken, daer na met een wonder-teeken bevestigen : en dat teeken zy ook zodanig, dat nooit te vore diergelyk gezien is.

216. Behalven dat ik niet geloof / dat Israël ooit omtrent eenig Propheet gerechticht is geweest / om soo een beding te maken.

217. Ook en heeft het geen klem / 't gene gy zegt p. 42, 44, 55, 60. dat'er van Anno 1618, tot 1652 geen met gemeene sekerheid gesien zijn : ook niet voor de dood van Carel de I. zelfs niet voor het jaer 1672.

218. Even weinig: dat het buiten alle tegenseggen is, dat op vele Cometen niets bysonders, niets groots, niets ongemeens gevolgt is.

219 Want wat argument zouw dat zijn / van Malachias tot Johannes den Dooper is'er geen Propheet geweest: E. zoo is'er nooit Propheet ter waerschouwinge geschikt? En zouw'er wel juist altijd op so korten tyd perk / het duidelijk voorspelde door de Propheten, gevolgt zijn / als'er is geweest tusschen het jaer 1672 en 1665? 't zijn maer 7 jaren / zouden de Joden recht gehad hebben / om den Propheet te wraken / als sijne voorzegginge in 7 jaren geen vervulling gehad had / zonder niewe voorsegginge, en zonder een teeken diergelyk'er nooit geweest en was? zoud gy daer / met versekertheid ja op konnen antwoorden? ik meine neen; zoo veel te minder dan U E. eischen omtrent de teekenen billijk.

220. Maer 't is noodig / dat ik zekere stellinge / die gy hebt / p. 63. wat nader wikke. Gy steld zeker geval dus voor: Een Comeet voorspeld eenes Konings dood, en zelfs vreest hy voor Oorlog; de zorge, en het gewoel voor het een zal hem onbequaem maken, om te zorgen voor het ander.

221. Wat ongerijmtheid zouw'er / 'k bid u / in de zaek zijn? waerom zouw de zorge voor het een hem ombequaem maken tot het ander: 't en ware hy een kind, en het Land zoo ongelukkig was? heeft hy geenen zoone, die hem volgen kan / als David sijnen Salomon? hy heeft sijnen Raed, die hem d'eene sorge afnemen kan: hy zorge selfs voor sijne ziele.

222. Wat zouwmen zoo licht deze tale aenheffen!

> meinen wy, dat 'sHemels Trompet een loosen alarm slaet, om de menschen, in de wacht, die sy voor haer eigen welstand houden, te misleiden? dat zy verre van onze gedachten?

Zouw dit daerom het bedrog van een loosen alarm moeten heeten? wat loosen alarm heeft dan niet wel Gods Propheet omtrent Amazia (*a*) Koning in Juda, geblazen? hy was in Oorlog met Edom: hy neemt 100000 man / auxiliaire troupen over, van Judaes Broeder / Israël de Propheet dreigt hem met nederlage, zoo hy die by hem hield: hy laetse gaen; verwektse zich tot vyand / stelt sijn Land voor haer open / en in zoo een gevaer, dat sy het vyandelyk handelen, vele dooden, en een grooten buit rooven. Een schoone diversie in faveur van Edom! stoffe genoeg / om den Propheet, na weerelds Politie, van collusie en intelligentie met den Vyand verdacht te houden: Doch Amazia overwint Edom; maer zich keerende ter weerwrake tegen Israël, hy word deerlyk geslagen, zelfs gevangen, en 400 ellen aen Jerusalems muer afgebroken. Wat dunkt u / als men van looze alarmen spreken zouw / gelijkt'er dat niet beter na / als in het geval / dat gy voorsteld? Maer verre zy het van ons / Broeder! zoo lichtvaerdig eenige gevallen boven de mogelykheid / en tegen de betamelykheid Gods te stellen / om dat wy'er in ons hersenvat onbetamelykheid aen

derven

(*a*) 2 Chr. 25: 7, 13, 23.

derven wrpven ; daer konnen redenen zyn / waerom de teekenen, en leere Gods opgevolgt, tot schade uitvallen / gelyk in Amazia sijn dwase afval, die het dan op het teeken, of den Propheet zouw willen wreeken / en niet op zich zelven, ter bekeeringe, zouw zeer zottelyk handelen.

223. Zoo dan / God maekt geen loose alarmen, die hem aen bedrogh schuldig stellen. 't Bedrog dat in den mensche valt / by occasie van Goddelyke werken is geen bedrog Gods / den mensch bedriegt zich zelfs. En als men van misleiden spreken sal: God misleid niet anders / als hy yemand verhard; of eenen volke allerley aenstoot steld, Jer 6: 21. weet gy dat Gode betamelyk te verklaren / gelyk gy als een Leeraer Israëls schuldig zyt: dit misleiden, dat gy hier voorsteld / behoorde immers zoo wel van de schuld / die 'er in 't eygentlyk misleiden steekt / te konnen ontheffen.

224. My komt ook vremd voor / dat U E zegt / p. 105. 't is de gewone manier van den Almachtig'n Schepper niet, aen sijn Schepsel te laten weten, wat hy doen wil; wanneer hy dat doet, 't is dat het hem belieft: en hy heeft'er dan bysondere reden toe.

225. Daer tegen wil ik alleen maer stellen Amos: 4: 7 Gewisselyk, de Heere Heere en zal geen ding doen, 't en zy dat hy sijne verborgenheit aen sijne knechten, de Propheten, geopenbaert hebbe.

226. En in alle gevallen / zoo en hecht die tale al wederom niet / tegen de rechtsinnige beschouwinge des heiligdoms, omtrent de Goddelyke teekenen. want die vergt niemand eenige prognosticatie van particuliere toe-vallen te gelooven: maer eischt alleen/dat men in het gemeen acht geve/by occasie van wat teekenen en werken Gods het ook zoude mogen zyn / dat men zich bekeerde, en den zondigen volke geen vrede en heil/ of verlossingen Israëls beloofde: gelyk die dwaesheit van ouds af / by God al in 't oog geloopen heeft / Jer: 23: 17. Want die zich dat vermeet / dien mag gevraegt worden: wie heeft in des Heeren Raed gestaen! ende sijn woord gesien of gehoort! ja noch eens! wie heeft sijn woort aengemerkt, of gehoort! Maer dat en raekt den genen niet / die het quade den onbekeerlyken verkondigt / en het goede den bekeerden, op het vertoog van boven-gewone werken Gods. Want het gene ooit of ooit betuigt is: zie een onweder des Heeren, een grimmicheit is uitgegaen, een pynelyk onweder: het zal blyven op der Godeloozen kop. vs. 19. ende vs. 20. Des Heeren toorn en zal zich niet afwenden, tot dat hy zal hebben gedaen, en daer gestelt de gedachten sijnes herten: dat en is niet alleen doen waer geweest / en alle opmerkinge weerdig / maer ook nu; want wel uitdrukkelyk word 'er by-gevoegt: in 't laetste der dagen zult gy daer, met verstand, op letten verg C. 30: 23. 24. En wat sal het letten op Gods bedreigingen, en op alle sijne werken, ook de boven-gewone, zyn/ in dien het niet en is/ om door bekeeringe het gedreigde quaed voor-te-komen, en het goede dat belooft is te verhaesten?

277. Doch veel onbedenkelyker komt my voor / 't gene u. E. zegt p. 106. De voorkennisse der gebeurlyke dingen is een onmede-deelbare eigenschap

des

des Eewig-levenden Gods. En voornamelijk / dat gy daer toe by-brengt / Jes 41; 21--- 26.

128. Want;

1 Ik geloove niet / dat 'er een zoo zot Prognosticateur is / onder de Christenen / die zoo een voorkennisse pretendeert : en die niet en denkt / dat het geprognosticeerde goed kan afgekeert worden, door onboetvaerdicheit; en het quaed door boetvaerdicheit. Hoe wel ik des al niet tegenstaende hare Prognosticatien houde voor een ydelheit / die ons schuldigh maekt voor den Eeuwigen Richter. Ik en kan niet voor goed keuren / dat men partye / buiten en tegen hare meininge / met onse verdichtselen beswaert. Des ik / die hare zake / wie sy ook zouden mogen wesen / geensins voorgenomen heb / te verdedigen; hier niet by te voegen heb / als.

2. Dat het mij verwondert / gy in het aen-halen van Jes: 41: 21 --26. Overslaet / en geen acht geeft op deze woorden: verkondig de vorige dingen, welke die geweest zyn; want had gy daer op gelet / gy zoud terstond gesien hebben / dat die plaets by u is aengehaelt / buiten sijn oogmerk : en dat Gods meininge daer geenzins en is te zeggen / dat de voorkennisse van gebeurlyke dingen een onmede-deelbare eigenschap Gods is. Want dan zou'er uit volgen / dat de na-kennisse van gebeurde dingen ook een onmede deelbare eigenschap was van den Eeuwig-levenden God 't Een word 'er gelijk ledig met het andere gestelt. Maer niets minder als dat is het oogmerk van Gods Geest / in die passagie.

229. God wil 'er alle valsche Gods-dienst, met name de afgoderye en het buigen voor beelden overtuigen / van hare ydelheit. Daer op sommeert hy de Goden der beelde-dienaers op hare kennisse. Dat kan hy niet doen / als in hare dienaers, Priesters en voorstanders Want een Afgod is niets in de weereld, de Priesters van de leugen, moeten 'er voor verantwoorden De sommatie geschied nu op hare kennisse, zoo wel van voorlede, als toekomende dingen ende de Heere daegt haer zoo wel uit / datse de gebeurde, als de toekomstige dingen niet en verstaen, noch konnen verkondigen.

't Is waer / vreemt komt / in eersten opslag voor / maer 't en is niet vremd / voor die zich gewent heeft / om aen-te-schouwen, en te onderzoeken in des Heeren Tempel. Want de Heere vordert een kennisse en verhael van gebeurde dingen, niet na de wysheit des weerelds / maer na den eisch en het richtsnoer des heiligdoms. Daer omtrent zijn alle die zich voor beelden buigen, hedensdaegse Heidenen en Papisten zoo wel / als die van al oude tyden / even dom en blind. Want schoonse de grootste History kundige / en tyd Rekenaers waren; datse daer noch zoo sterke memorie, en edele sprack-kunde omtrent hadden / datse op het breedste en netste een ordentlijk verhael konden doen / van all wat in de weereld gebeurt is, onder Ioden of Heidenen; ende sy en wiste het niet te schakelen / met het oogmerk Gods, en de geduurige intentie des Almachtigen; om te toonen / dat sijne kerke steeds in beide sijne hand palmen gegraveert is, en dat hy zions meuren op-te-bouwen steeds

voor

voor hem heeft: ja dat zoo een niet / en wist daer uit aen te tuygen, dat het buigen en bidden in de tegenwoordigheit van Beelden, na Gods oordeel afgoderye is; ook dat hy'er niet uit wist te rekenen / of den tijd om Zyon genadig te wesen, de bestemde tijd verre of na-by is: Hy en weet niets, ende en heeft geen kennisse van de vorige dingen. Ook meint hy / dat sulke dingen niet meer gebeuren sullen: daer hy de voorige dingen moest vergeten; in aenmerkinge van veel grooter, die hy noch wachten moest. Wat kennisse sou soodanig een dan hebben van de voorige dingen? en hoe sou hy de toekomstige verkondigen? Ende och of de Gereformeerde Kerke in desen oock niet en was als de blinde, en die op den middag selve tasten na den wand! Jes. 59. 10.

230. Maer moeten de ware Geloovige / de Priesters Gode / den Allerhoogsten / gekoft door het bloed des Lams / de toekomstige dingen zoo wel als de voorlede, ja uit de voorlede de toekomstige leeren verstaen en verkondigen: ja word ons daer toe den H. Geest gegeven om ons niet alleen alle dingen te leeren / maer ook de toekomende *a* te doen verstaen en verkondigen: Hoe komt het dan te pas / dat gy segt / en wel uit die placts wilt bewysen / dat de voor kennisse van gebeurlijke dingen, is een ommededeelbare eigenschap van den Eewig-levenden God?

231. En daerom / het is immers zoo spoorloos / als gy uit Porphyrius Daniels Prophetie woud verklaren / dat gy hier pronken wilt / met u dit stuk te conformeeren met den Heidenschen Cicero. Diens wijsheit / doe Paulus schreef / al bekent / is by hem ook al uitgemonstert 1 Cor. 1. en souse nu gelden mogen? Wy teekenen ook die spoorloosheit hier best ter snede aen / om dat gy / uit Cicero, beschamen wilt de zucht der Broederen, om in de verborgenheit der Prophetische Verklaringen, volgens Goddelijk bevel / Jes. 34. 16. in te dringen. Waer mede gy onsen toeleg volkomen billikt / om U. E. drie Tractaten, hoe verscheiden ook van stoffe / t'saem-te-voegen / tot een doel van aenwysinge van U E: veelvuldig misverstand. Dit zijn uwe woorden / die ik beooge / p. 137.

Niet te weten, wat voor uwen tijd gebeurt is, segt Cicero, dat is zoo veel als altijd een kind te zijn. Maer te vragen, na het gene dat eerst na uwen tijd gebeuren sal, is voor 't sporenloos vernuft des menschen te byster gevaerlijk. God heeft ons daer af geopenbaert, zoo veel hy ons des toe-wil te weten. Maer de domme mensch wil noch hooger vliegen, en syne oogen, hoe byziende datse zijn, uitstrekken voor-by de kimmen. Doch wat voor brillen hy daer toe gebruikt, zy geven een valsch en verdraeit gezicht: Van 't misbruik der Goddelijke voorzeggingen, die de H. Schrift bevat, hoe men sich daer ontrent al te dartel te buiten gaet, hoop ik, tijd en kracht van God te erlangen, om in het bysonder met alle bescheidenheit te schryven.

232. Dit hebtje nu oogschijnelijk volbragt in uwen Daniel: Maer sie nu selve / ofwe niet met bescheidenheit het ongelukkig succes van uwen toeleg hebben aengewesen?

233. Twee dingen zijn'er noch / die een woord vereischen. 1. P. 22. zegt

a Joh. 16. 14.

gy dit en dat plekje Lands, en dit of dat mierke van een Vorst zijn te kleen, dan dat den Schepper, om die yets te betekenen, sulke nieuwe werelden sou scheppen.

234 Ik segge: laet de Cometen heele werelden zijn; zijnse daerom nieuw geschapen/ om datse nieuw in ons gezicht komen? of is 't den Heere ook swaerder/ sulke nieuwe werelden ons te vertoonen/ ja te scheppen/ als een mierke? Word de Heere moede of mat, van yets te gebieden? Maer door een enkel bevel en wenk van syne wille/ weet gy selfs wel/ dat hy alles doet.

235. En dat gy p. 152. wilt aentoonen/ dat den mensch de gedachten van beteekenisse der Cometen, herkomen van de grootse inbeeldingen, dat alles voor den mensch geschapen is; en indien het zoo was/ dat dan zoo grooten licht, en zoo verre van ons niet en behoefde/ om de aerde te lichten; noch zoo grooten vyer, om zoo kleenen potje te warmen, p. 153. Dunkt my eensdeels te vermetele bepalinge van de absolute wille/ en meesteringe van den Raed onses Gods te wesen. Anderdeels zoo kenne ik geen zoo dwase inbeeldinge/ dat alles om den mensch geschapen sou zijn/ als voor zoo verre/ dat den mensch om Gods wille is; en dat alles zoo eigentlijk geschapen is/ door God/ om synes selfs wille, en wat dwaesheit steekt daer in? Of is Paulus ook dwaes/ als hy segt: alles is uwe, en gy Christi? Zie 1 Cor. 3. 21. 23. Is 't langer dwaesheit/ die synen eigenen Sone niet gespaert heeft; maer heeft hem voor ons alle overgegeven: hoe en sal hy ons ook niet met hem alle dingen schenken? Laet het dwaesheit zijn voor een die buiten Christus is, te meinen dat hem alles toe-behoort/ hoewel ook daer noch wat tegen te seggen sou vallen: Maer seg ik/ laet het in den sulken een dwaesheit zijn/ gelijk aen die van dien mensch, die meinde, dat all' de Schepen, die ter haven inquamen, &c. de syne waren: het echter ook dwaesheit te houden/ in den genen, dien alle dingen moeten mede werken ten goede; en kan geen wijsheit zijn/ die van boven is; want sy besitten alles/ alles is haren voeten onderworpen, in hem die haer hooft is, die alles gemaekt heeft/ het onsienelijke met het sienelijke, tot Throonen, Heerschappyen, Machten, en Overheden incluis: sou het dan hier op nieuwe Werelden, als de Cometen zijn/ aenkomen? Immers zijn die by hem, zoo wel als de aerde met hare inwoonders/ niet meer als een dropke aen een emmer, en een stofke aen de weegschale. En sie daer wederom een bewijs/ hoe voorsichtig men wesen moet/ om onderscheidentlijk te spreken/ en niet misschien onwetende selfs tegen God aen te gaen?

236. II. P. 30. segt gy: voor desen hield ik by na voor waerheit, dat men by vermaerde Schrijvers las, van Swaerden, Spiessen, Oorlogs Benden, en vreeselijke Veldslagen in de Lucht gesien. Maer nu ben ik wijser.

237. Doch is dat wijsheit/ dat men (neem het zoo) van honderd sulke Historien/ op dat ik niet van duisenden segge/ *veel* uitvinden mocht/ *los, abuis en verdicht* te zijn; en dat mense daerom alle daer voor houden/ en verwerpen sou? Een exempel sal ik slechts verhalen/ op dat ik sluite; my dunkt hy moet een vreemde Wijsheit hebben/ die dat wraken sal.

238. Den vermaerden Aitzema verhaelt ons / op het Jaer 1652. dit volgende; Pag. 644. 645.

Hy noemt het een waerachtige Acte, gerechtelijk beleid op plaets en tijd als volgt. Als dat op den seven en twintigsten January deses Jaers compareerden, ten versoeke van *Jacob Ackersdijk*, *Schout* op Maes-sluis, *Maerten Melisse*, *Jan van Lis*, en *Adriaen Joosten*, *Schepenen* op Maes-sluis, *Ewoud Ariaensz Drouvert*, den *Stierman*, *Sebastiaen Dirksz*, en *Govert Bastiaensz*, *Bootsgesellen*; ende verklaerden, op Donderdag voor Kermis, zijnde den een en twintigste December laetstleden, met malkander uit de Maze te zijn gezeilt, om hare Visch nering te drijven, ende gekomen zijnde Vrydag den twee en twintigsten, omtrent het witte Water, een plaets omtrent twaelf mylen van de Wal, des morgens de klokke omtrent negen uuren, met schoone heldere Zonneschijn, met alle haer Scheeps Volk gesien te hebben, 't gene volgt.

239. Met het opgaen van de Zonne heeft den Stierman eerst alleen gesien, een gesichte omtrent een Mans hoogte boven den Horisont, gelijk een vlak Land; daer op hem vertoonde een groote menichte van Voetvolk en Ruiteren, opkomende uit den Noorden, ofte Noord-Oosten.

Na dit gesichte riep den Stierman sijn gemeene Volk en Jongens; zeggende, aenmerk dit wonder werk Gods. Doen verdween all' dit Volk ofte schijn.

Daer na vertoonde sich een Vloot Schepen, tegen de heldere klare Lucht, op de selfde bank, opkomende uit den Noorden, sommige de Mars-zeilen half op, andere de Zeilen op de Mast, andere de Zeilen opgegijt: onder andere een groot Schip, dat terstond zijn Steng verloor: maer weinig daer na wierd weder opgered, ende scheen zoo na by 't Schip, dat de Vlagge over ons Schip scheen heen te waeyen, ende was een Vlagge van drie coleuren, of Prinsen Vlagge.

Daer na vertoonde sich, op de selfde hoogte, een machtige Vloot Schepen van velerley soorten, komende van 't Zuid-oosten, welke twee Vloten schenen na malkanderen toe te zeilen: komende onder malkanderen, gaf hem een dikke damp op, even als of het rook hadde geweest, als tegen malkander vechtende, 't gene het vorige gesiene verduisterde.

Daer na verdween de duistere damp, en doe vertoonde haer weder de eerste Schepen, zoo helder en perfect, dat sy genoegsaem all' het tou-werk en blokwerk konden bekennen, 't welk een uur duerde.

Daer na verdwenen alle de Schepen, als neergesonken: maer weinig wech geweest zijnde, vertoonden haer alle de Schepen, al even klaer; ja zoo perfect, dat het scheen, als ofte de Schepen ons souden aen boord geleit hebben.

Doe vertoonde hem een geweldig groot Schip, dat voor scheen te grond te sinken, en lag met het Galjoen in 't Water, maer t' achter Schip stak om hoog, ende daer scheen een ander Schip voor by te zeilen. Dit gesicht duerde omtrent drie uuren, en maekte sulk een schrik onder 't Volk, dat vele niet konden eten, maer waren seer bevreest: zoo dat den Stierman een Boek in de hand nam, genaemt de *Christelijke Zee-vaert*, ende begon daer in wat te lesen, tot versterkinge van hem en 't gemeene Volk.

In 't Oost Noord-Oosten vertoonde hem een groote Leeuw, blijvende aen de Noord kant van de Schepen; omtrent deselve vertoonden haer eenige vremde gedierten, die alle in Schepen veranderden; maer hoe de Schepen haer wenden of keerden, de Leeuw begaf hem gestadig na het Noorden; ende bleef zoo, gedurende het selfde gesicht, omtrent twee ofte drie uuren.

240. Dit veroorsaekte alreede, in dien tijd, veel pratens. Ik sla niet veel geloof aen die dingen. Nochtans is den Oorlog te Water daer op gevolgt: ende zoo streng, dat noit een met sulken kracht en furie in de voorgaende tijden is gehoort ofte gesien.

241. En als den Auteur overgaen sal tot dit Verhael, zoo doet hy het op dese wijse.

Op den selfden dag, en uur (den 29 May 1652. terwijl d' Heer Nieuwpoort met de Engelsse Commissarisen in conferentie was, namelijk tusschen vier en vijf uuren, na de middag, geviel de bejegening van de Vloten voor Doever. Daer van eerst dient gestelt de volgende waerachtige acte &c.

242. 't Lust ons niet te treden, in het ondersoek, wat dit speciael beduid mogt hebben; oogschijnelijk heeft de beteekenisse daer van noch niet uit, het is ons maer genoeg, dat ik meine, uwe nieuw verkrege wijsheit, die gy u beroemt, in dit stuk bekomen te hebben, werk sal vinden, om u het feit te doen niet gelooven, en te seggen, dat het een verdichtsel, en werk van ydele inbeeldingen is. 't Zijn nuchtere hersenen, sy sien 't overdag, in heldere zonne-schijn, alle sien sy 't, sy sien 't uuren aen een, het eten vergaet haer van schrik, sy sien 't komen en gaen: drie geloofwaerdige Menschen getuigen 't; sy getuigen 't voor Schout en Gerechte; op een bekende, en na by gelege plaets, daer de minuit licht noch te vinden is: Ik bid u, wat kan 'er ingebragt worden, om de minste twyffel te hebben, dat het ja waerlijk zoo gesien is? En of men nu al seide, God weet wat het beduid heeft, en noch beduid! Is 'er evenwel niet veel stof tot zoete speculatie, en verbaestheit over Gods wonder hand? Is 't 'er niet immers zoo, als in die beroemde Kronen, tot Orangien gesien, op de Huldiging van sijn Majesteit, als Prince van Orangien; daer zoo breede applicatie van gemaekt is, op de Krooninge vele Jaren daer na in Engeland geschied: maer dat het meeste is, is 'er niet voet genoeg, om van die tijd af, door bekeeringe te besorgen, dat het onsen Lande, en de Kerke ten goede gedyen, en werken mogt? wat quaed, wat superstitie steekt 'er in sulke overdenkinge van de werken Gods? bereiken sy niet daer in het oogmerk, waer toe de Schepselen geschapen zijn? was 't niet noodig datm' er door bewogen wierd, om mede-lijden te hebben, het suchten van het gansche Schepsel, ten einde dat het eens uit de barens-nood verlost, door ons gebragt wierd, tot de openbaringe der Kinderen Gods? sie Rom. 8: 19, 22.

243. En om, met de Cometen, alles te eindigen, ik sal het doen met die den 19 December 1652. begon te schijnen. David Christiani, Mathematicus tot Giessen (een Academie in Hessen, ten deele onder Cassel, en ten deele onder Darmstad) gaf 'er dese aenmerkinge op: gelijk dese wonderteekenen niet ordinaer

naer zijn, zoo hebbense ook boven ordinaire Uitleggers van nooden, die van een bysondere, en allen niet gewonen indruk of ingevinge zijn. Wat sal ik veel seggen? God beschaemt de konstige en al te subtile uitvindingen van die gene, die door wetenschap opgeblasen, sich Meesters noemen: en verkiest sich sulke tot sijne werktuigen, die, of niet wel by 't hooft, of slecht en eenvoudig zijn; want vele voorseggingen zijn door sulk slach van Menschen, by na in alle eewen, ook in de onse, voortgekomen.

244. Maer het gene Michael Guller, een Politijk uit Silesien, van die Sterre heeft aengeteekent / moet ik bekennen / dat al van hooge op gehaelt / en van verren uitsien is. Met een woord, segt hy: dat wel eer tot Babel, in een vergaderinge van die sich sonder God beroemden, door die (Goddelijke) hand op den muer geschreven wierd: *(mene &c.)* dat heeft ook dese Sterre gedaen. Want op dien selfden dag, (den 19 December) op welke de Brieven, die bevel gaven tot de Reformatie in Silesien, (om de ware Reformatie uit te roeyen,) tot Weenen onderteekent zijn, is dese Sterre des avonds, als een schrift op het welfsel des Hemels verschenen,

245. Wat'er van sy / Broeder! ik hope dat gy voortaen voorsichtiger omtrent de Cometen &c. Spreken / Prediken en Schrijven sult / indien gy noch lust mocht hebben tot het laetste; datge wyser moogt worden in de Prophetien Gods, en in Daniel; en datge heiliger gedachten moogt krijgen omtrent de goede en quade Engelen; ten einde dat uwe Mond en Penne voortaen rijkelijk bouwen mogen / het gene sy te jammerlijk hebben afgebroken en verstoort: ten einde gy met de uwe als Pijlen moogt worden in den Pijlkoker van onsen grooten Held, den Vorst van de Heirlegeren Gods; om den Throon des Satans, die gy nu bevestigt hebt / en doen zegepralen / omgekeert / omgekeert / omgekeert te stellen / tot in Eewigheit: Amen!

Dit wenscht u, waerde Vrienden, in volkomenheit des Herten toe uwe Ziel-lievende,

N. N.

Den 22 November 1691.

